

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

**AVRUPA PARA BİRLİĞİNİN
AVRUPA EMEK PİYASALARI VE ENDÜSTRİ
İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Altan KÜÇÜKARSLAN

İstanbul, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

**AVRUPA PARA BİRLİĞİNİN
AVRUPA EMEK PİYASALARI VE ENDÜSTRİ
İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Altan KÜÇÜKARSLAN

Danışman : Doç.Dr. Zeki PARLAK

İstanbul, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLE. Anabilim Dalı ÇALIŞMA EKONOMİSİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi ALTAN KÜÇÜKARSLAN'ın AVRUPA PARA BİRLİĞİNİN AVRUPA EMEK PİYASALARI VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 01.03.2010 tarih ve 2010/03-27 sayılı kararıyla ile oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 25.06.2010
1) Tez Danışmanı : DOÇ. DR. ZEKİ PARLAK
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. MUSTAFA AYKAÇ
3) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. MUSTAFA DELİCAN

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ.....	01
1. AVRUPA BÜTÜNLEŞME SÜRECİ : KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	
1.1.Uluslararası Bütünleşme Kavramı	04
1.2.Uluslararası Bütünleşme Aşamaları.....	05
1.2.1. Ekonomik Bütünleşme	05
1.2.1.1. Serbest Ticaret Bölgeleri.....	07
1.2.1.2. Gümrük Birliği.....	08
1.2.1.3. Ortak Pazar	08
1.2.1.4. Ekonomik(İktisadî) Birlik.....	09
1.2.2. Parasal Bütünleşme.....	10
1.2.3. Siyasal Bütünleşme.....	12
1.3. Avrupa Bütünleşme Süreci.....	14
1.3.1. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu.....	16
1.3.2.Roma Antlaşması.....	17
1.3.3. Tek Avrupa Senedi(SEA).....	19
1.3.4.Avrupa Birliği(Maatricht) Antlaşması.....	20
1.3.5. Nice Antlaşması	21
1.3.6. Anayasal Antlaşma.....	23
1.3.7. Lizbon Antlaşması.....	24
1.4. Avrupa Bütünleşmesine Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar	26
1.4.1. Fonksiyonel Yaklaşım.....	27
1.4.2. Neo-Fonksiyonel Yaklaşım.....	28
1.4.3. Hükümetlerarasıcılık Yaklaşım.....	30
1.4.4. Çok Düzeyli Yönetişim Yaklaşım.....	31

2. AVRUPA PARA BİRLİĞİ ve OPTİMAL PARA ALANI TEORİSİ

2.1. Avrupa Para Birliğinin Tarihçesi.....	33
2.1.1. Werner Raporu.....	34
2.1.2. Avrupa Para Sistemi(APS).....	36
2.1.2.1. ECU.....	36
2.1.2.2. Döviz Kuru Mekanizması.....	38
2.1.3. Delor's Raporu.....	40
2.1.4. Avrupa Para Birliğinin Gerçekleşme Aşamaları	41
2.1.4.1.Parasal Birlik İçin Maastricht Yakınlaşma Kriterleri.....	42
2.1.4.2. İstikrar ve Büyüme Paketi(SGP).....	44
2.1.5. Avrupa Para Birliğinin Kurumsal Yapısı.....	45
2.1.5.1. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi(ECBS).....	46
2.1.5.2. Target Sistemi.....	48
2.1.5.3.Yeni Döviz Kuru Mekanizması (ERM-2).....	48
2.2. Optimal Para Alanı Teorisi ve Avrupa Para Birliği.....	49
2.2.1.Optimal Para Alanı Tanımı ve Ölçütleri.....	49
2.2.2.Optimal Para Alanı Teorisi Çerçevesinde Avrupa Para Birliği.....	53
2.2.2.1.Üretim Faktörleri Hareketliliği Açısından Avrupa Para Birliği	53
2.2.2.2.Dışa Açıklık Ölçütü Bakımından Avrupa Para Birliği.....	55
2.2.2.3. Ürün Çeşitliliği Ölçütü Bakımından Avrupa Para Birliği	56
2.2.2.4. Finansal Bütünleşme Ölçütü Açısından Avrupa Para Birliği.....	57
2.2.2.5. Enflasyon Oranları Benzerliği Açısından Avrupa Para Birliği.....	60
2.3. Avro Alanı Dışında Kalan Ülkeler.....	62
2.3.1. İsveç.....	62
2.3.2. Danimarka.....	65
2.3.3. İngiltere.....	69

3. AVRUPA PARA BİRLİĞİNİN AVRUPA EMEK PİYASALARI VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ.....

3.1.Avrupa Para Birliğinin Emek Piyasalarına Etkileri.....	73
3.1.1. Emek Piyasaları ve Esneklik.....	73
3.1.2. İşsizlik.....	81
3.1.3. İstihdam.....	85
3.1.4. Ücretler.....	91
3.2. Avrupa Para Birliğinin Endüstri İlişkilerine Etkileri.....	95
3.2.1.Toplu Pazarlık.....	96
3.2.2. Sendikalar.....	102
3.2.3.Sosyal Diyalog.....	106
SONUÇ	111
KAYNAKÇA.....	114

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1 :Ekonomik Bütünleşmeler ve Özellikleri.....	07
Tablo 2 : Topluluk Yetkileri ve Bütünleşme Düzeyleri.....	12
Tablo 3 : Nice Antlaşmasının Getirdiği Değişiklikler.....	23
Tablo 4 : Başlıca Para Birlikleri	33
Tablo 5 : Milli Paraların ECU Değerleri ve Pariteler	37
Tablo 6 : AB Ülkelerinin Maastricht Kriterleri Açısından Değerlendirmesi.....	43
Tablo 7 : Yeni Döviz Kuru Mekanizması(DKM-2) Üyeleri	49
Tablo 8 : Ülkelerin Dışa Açıklık Derecesi (GSYİH %)... ..	56
Tablo 9 : Avro Alanı Uluslararası Ticaret / GSYİH Oranı(%)... ..	57
Tablo 10 : Avro Alanı Yıllık Enflasyon Oranları(HCIP%).....	60
Tablo 11 : Seçilmiş Makroekonomik Göstergeler- İsveç.....	63
Tablo 12 : Seçilmiş Makroekonomik Göstergeler-Danimarka.....	66
Tablo 13 : Danimarka-AB Referandum Sonuçları	68
Tablo 14 : Seçilmiş Makroekonomik Göstergeler-İngiltere.....	69
Tablo 15 : Sözleşme Türlerine Göre İstihdam Yapısı.....	75
Tablo 16 : Eğitim Düzeyi ve İstihdam Oranları.....	76
Tablo 17 : Avro Alanı İşsizlik Oranları (%).....	85
Tablo 18 : Emek Piyasası Programlarına Yönelik Harcamalar ve Kurumsal Katılıklar..	87
Tablo 19 : Parasal Birlik Öncesi ve Sonrası Ücret Artış Ortalamaları.....	94
Tablo 20 : Avrupa Ülkelerinde Ücret Belirleme Modelleri.....	97
Tablo 21 : Avro Alanı Ülkelerinde Toplu Pazarlığın Gelişimi.....	99
Tablo 22 : AB’de Sendikal Yoğunluk.....	103
Tablo 23 : Sosyal Pakt Antlaşmalarının Konulara Göre Dağılımı.....	108
Tablo 24 : Endüstri İlişkileri Modelleri ve Sosyal Diyalogun Rolü.....	110

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1 : Tüneldeki Yılan.....	35
Şekil 2 : Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin Organizasyon Yapısı.....	47
Şekil 3: Krugman Diyagramı.....	52
Şekil 4 : Asimetrik Şokun İlk Safhası.....	53
Şekil 5 : Asimetrik Şokun İkinci Safhası.....	54
Şekil 6 : Avro Referandumu Sonrası Kamuoyu Yoklaması-İsveç	65
Şekil 7 : Şokun Parasal Birlik Dışındaki Ülkelere Etkisi.....	67
Şekil 8 : Pound / Avro Döviz Kurları.....	72
Şekil 9 : AB, ABD ve Japonya’da Uzun Dönemli İşsizlik(%)	81
Şekil 10 : Ücret Katılıkları ve İşsizlik Arasındaki Etkileşim	82
Şekil 11 : Asimetrik Şok Karşısında Avro Alanı Emek Piyasaları.....	83
Şekil 12 : Ücretlerin GSYİH İçindeki Payı(%).....	91
Şekil 13 : AB’de Ücret – Verimlilik İlişkisi.....	92
Şekil 14 : Calmfors-Drill Modeli.....	101

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No

Grafik 1 : Finansal Yapıların Karşılaştırılması.....	58
Grafik 2 : Hayatboyu Eğitim Faaliyetlerine Katılım.....	76
Grafik 3: Ülke Bazında Reel Ücret Esnekliği.....	79
Grafik 4:Seçilmiş Ülkelerde Emek Hareketliliği.....	80

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Altan Küçükarslan
Anabilim Dalı	: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programı	: Çalışma Ekonomisi
Tez Danışmanı	: Doç.Dr.Zeki Parlak
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans-Haziran 2010
Anahtar Kelimeler	: Parasal Birlik, Emek Piyasaları, Endüstri İlişkileri

ÖZET

AVRUPA PARA BİRLİĞİNİN AVRUPA EMEK PİYASALARI VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Maastrich Antlaşması sonucunda hukuki bir zemine kavuşan Avrupa Para Birliği, geçmişi yüzyıla dayanan Avrupa bütünleşme sürecinin son aşamasını oluşturmaktadır. Ortak para birimi Avro'nun tedavüle girmesi ile birlikte AB, 90'lı yıllarda geride kaldığı küresel rekabette tekrar söz sahibi olmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Avro, ekonomik açıdan olduğu kadar siyasi açıdan da büyük bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada, Ortak Pazar ve tek para birimi ile birlikte artan rekabetçilik baskıları karşısında emek piyasaları ve endüstri ilişkilerinde gözlenen adem-i merkeziyetçilik ele alınmaktadır. Avrupa bütünleşme sürecinin seçici bir merkezileşme özelliği taşıması nedeniyle ulusal emek piyasaları ve endüstri ilişkilerinin kapasitesinin önemli ölçüde etkilendiği ortaya konulmaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Altan Küçükarslan
Field : Labour Economics and Industrial Relations
Programme : Labour Economics
Supervisor : Associate Professor Zeki Parlak
Degree Awarded and Date : Master, June 2010
Keywords : Emu, Labour Markets, European Industrial Relations

ABSTRACT

THE IMPACT OF EUROPEAN MONETARY UNION ON LABOUR MARKETS AND INDUSTRIAL RELATIONS

Economic and Monetary Union, which has gained its legal basis as a consequence of Maastricht Treaty, is the final stage of European integration process that dates back to a century ago. The introduction of Euro paved a way for the Union to regain its leading role at global competition and thus increase the influence of Europe in the international context which had lagged behind during 90's. In this context, Euro is not only an economic phenomenon but also contains major political implications.

This thesis intends to study the decentralization and deregulation tendencies stemmed from the launch of single market and single currency, due to increasing competitive pressures. It argues that the capacities of national labour markets and industrial relations have profoundly affected by the process of European integration with its selective centralization pattern.

GİRİŞ

Avrupa bütünleşme süreci, geçmişi 1950'lere dayanan benzersiz bir deneyimdir. Bölgesel ekonomik bütünleşme hareketleri içinde, üyelerinin gönüllü olarak hükümlerlik haklarının uluslararası kurumlara devri tarihte ilk kez Avrupa bütünleşme süreci ile sağlanmıştır. Bir bölgesel bütünleşme olarak doğan Avrupa Birliği, Serbest Ticaret Alanı, Gümrük Birliği ve Ortak Pazar aşamalarından geçerek, Ekonomik ve Parasal Birlik aşamasına ulaşmıştır.

20. yüzyılda gerçekleşen iktisadi bütünleşme hareketlerinin en başarılısı olan Avrupa Birliği, ekonomik bütünleşmenin ötesinde siyasi hedefleri de olan bir oluşumdur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel düzeyde siyasi ağırlığını kaybederek dünyadaki hakimiyetini ABD'ye kaptıran Avrupa devletleri bütünleşme çabasına girmiş ve yaşanan gelişmeler sonucunda Parasal Birliğin sağlanmadan siyasal birliğin sağlanamayacağı anlaşılmıştır. Bu bağlamda, Avrupa Para Birliği ekonomik açıdan olduğu kadar siyasi açıdan da büyük bir öneme sahiptir.

Maastricht Antlaşması'nın sonucunda, onbir ülkenin döviz kurlarını geri dönülemez bir şekilde sabitlemesi ile Avrupa Para Birliği'nin(EMU) oluşturulması, bütünleşme sürecinde bir dönüm noktası olmuştur. 1999 yılında başlayan bu yeni dönem 2002 yılında ortak para birimi Avro'nun tedavüle girmesi ile yeni bir aşamaya geçmiştir. Böylece, ABD'nin ardından dünyanın ikinci büyük tek para sahası ortaya çıkmıştır. Avro Alanı, satın alma gücü paritesine göre hesaplanan toplam dünya gayrisafi hasılasının %16'sına sahip olan 326 milyon nüfuslu 16 ülkeden oluşmaktadır. Bu ülkeler Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, Yunanistan, Malta, Slovakya, Slovenya ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'dir.

Avrupa Para Birliği'nin kurulması ile ulus-devletin para politikası üzerindeki yetkileri uluslararası kurumlara devredilmiş, maliye politikası üzerindeki yetkileri ise İstikrar ve Büyüme Paketi'nin öngördüğü sınırlı çerçevede ele alınmıştır. Parasal birliğin seçici bir merkezileşme niteliği taşıması, ekonomik şoklar karşısında intibak mekanizmasının gerektirdiği tüm ayarlamaların sadece ulusal emek piyasalarında yapılacak düzenlemeler ile gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur.

Diğer bir deyişle, ülkelerin para politikasına ilişkin yetkilerini Avrupa Merkez Bankasına devretmesi, devalüasyon olarak tanımlanan politika enstrümanı kaybına yol açarken, ortak para birimi ile üye ülkeler arasında rekabetçiliğin ön plana çıkması, AB düzeyinde farklı politikaların ve yönetim biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu çerçevede, Avrupa emek piyasaları ve endüstri ilişkilerinde özellikle 1980’li yıllardan itibaren küresel rekabetin ortaya çıkardığı koşullar karşısında önemli değişimler gözlemlenmektedir. Ortak Pazarın yaratılması ile bütünleşmeye yönelik çabalar birçok alanda hız kazanırken, ulusal emek piyasalarındaki yapısal sorunlar ve kronik işsizlik sorunu ile mücadele etmek için yeterli enstrümanın bulunmaması, AB düzeyinde koordinasyon politikalarının geliştirilmesi ve ortak çözümler bulunması gerekliliğini ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda geleneksel refah devleti yaklaşımı ve yeni liberal yaklaşım arasında üçüncü bir yol olarak görülen Avrupa İstihdam Stratejisi ve izleyen dönemde Lizbon Stratejisi ile Avrupa emek piyasaları ve endüstri ilişkileri alanında harmonizasyonun sağlanmasına yönelik önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Bu tez çalışmasının amacı, Avrupa Para Birliği ve bu yapının doğurduğu yeni yönetim modelleri, emek piyasası kurumları ve politikalarının Avrupa emek piyasaları ve endüstri ilişkileri üzerinde ne şekilde ve hangi boyutta değişikliklere yol açtığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Parasal Birliğin sağlanması ile birlikte artan rekabetçilik baskıları sonucunda Avrupa emek piyasaları ve endüstri ilişkilerinde desantralizasyon ve deregülasyona yönelik politikaların yaygınlaştığı ileri sürülmektedir. Avrupa Para Birliği’nin asimetrik kurumsal yapısı nedeniyle ulusal emek piyasalarının yeknesaklıktan uzak bir yapı sergilemesi, aynı amaca yönelik benzer politikaların ülke bazında farklı sonuçlara yol açmakta ve böylece emek piyasası politikalarında ciddi bir harmonizasyon sorunu yaratmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, uluslararası bütünleşme kavramı, aşamaları ve ekonomik bütünleşme-siyasi bütünleşme ilişkisi ele alınmaktadır. 1950’li yıllarda Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile başlayan Avrupa bütünleşme süreci boyunca yaşanan gelişmeler, tarihsel bir perspektiften değerlendirilmekte ve Avrupa Para Birliği’nin politik nedenlerden ziyade ekonomik bir bütünleşme sürecinin parçası olduğuna vurgu yapılmaktadır. Çalışmanın birinci bölümü; siyasi, ekonomik ve sosyal boyutları ile disiplinlerarası bir yaklaşımı gerektiren Avrupa bütünleşme sürecinin, uluslararası ilişkiler literatüründe geniş bir yer bulan Avrupa entegrasyon kuramları çerçevesinde incelenmesi ile sona ermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Avrupa Para Birliği'nin kurumsal yapısı ve aşamaları üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde, Parasal Birliğin beraberinde getirdiği Avro, Avrupa Merkez Bankası, İstikrar ve Büyüme Paktı gibi süpranasyonel yapıların Avrupa toplumunun farklı kesimleri üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu amaçla, Parasal Birliğin geleceği hakkında soru işaretleri yaratan, Avro Alanı dışındaki Avrupa ülkelerinin durumu değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü, Parasal Birliğe yönelik önemli bir teorik çerçeve sunan Optimal Para Alanı Teorisi kapsamında, Avrupa Para Birliği'nin incelenmesi ile sona ermektedir.

Avrupa Para Birliğinin emek piyasaları ve endüstri ilişkileri üzerindeki etkilerinin ele alındığı son bölümde ise, 90'lı yıllarda uygulamaya konulan ücret ılımlaştırması politikası sayesinde, Avrupa emek piyasasında ücret artışlarının verimlilik artışlarından daha düşük bir düzeyde belirlenmesine vurgu yapılarak, endüstri düzeyinden ziyade firma düzeyinde ücret belirleme uygulamalarının yaygınlaşması sonucunda emek piyasaları ve endüstri ilişkilerinde gözlenen gelişmeler değerlendirilmektedir.

1. AVRUPA BÜTÜNLEŞME SÜRECİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uluslararası Bütünleşme Kavramı

Uluslararası bütünleşme, hem ortak çıkarları için işbirliği yapan ulus devletlerin eylemlerini hem de bunu yaparken kullandıkları yöntemleri ve kurumları ifade eden bir kavramdır. İki ya da daha fazla ekonominin birbirlerine gereksinme duymalarından kaynaklanan bir hareket olmakla birlikte, bu hareket içinde ekonomi ve siyaset bilimleri birbirine geçmiş olup, tek başlarına düşünülmemelidir.¹

Uluslararası bütünleşme kavramı açısından topluluk, otarşik bütünleştirici mekanizmalara sahip olan, sınırları ve iç yapıları korunan, siyasal örgütlenmesi kendisi tarafından sağlanan ve üst ya da alt, dış birimlere doğrudan bağlı bulunmayan toplumsal bir bütündür. Bu durumda uluslararası bir topluluk, faaliyet ve etkinlik alanı ulus-devlet sınırlarını aşan bir yapı olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda birlik ise, topluluğu oluşturan ulus-devletlerin hukuksal varlıkları ile ilgili bir tanımlamayı gerekli kılmaktadır. Bir topluluğun birlik olabilmesi için, üçüncü ülkeler karşısında kendine özgü yapı ve politikaları korumalıdır. Ortaklık ve iş birliğinin ötesinde bir tür kaynaşmayı ifade eden kavram, anlam olarak hem ulusal egemenliklerinin tümünün yitirilmemesini hem de ortak politika geliştirecek bir egemen kurumun oluşumunu içermektedir.²

Bir tanıma göre uluslar arası bütünleşme, farklı ulusal birimlerin bağılıklarını, beklentilerini ve karar alma yetkilerini yeni bir siyasi birime devretmeleri ve bu şekilde oluşan yeni birimin aldığı kararların ve yargı yetkisinin ulusal birimlerce kabul edilme süreci olarak tanımlanmaktadır.³ Bir başka görüş ise, uluslar arası bütünleşmeyi bir bütünün parçalarının kombinasyonu ya da parçalarının toplamından meydana gelen bir bütünün birliği biçiminde tanımlamaktadır.⁴ Bu tanıma göre birlik ve bütünleşme kavramları birbirinin yerine kullanılabilir çünkü bütünleşme birliği de beraberinde getiren bir süreçtir.

¹ Beril Dedeoğlu. **Adım Adım Avrupa Birliği**, İstanbul : Okumuş Adam Yayınları, Aralık 2006, s.27-30

² Ayşe Ceyhan, Avrupa Topluluğu Terimleri Sözlüğü, Alfa Yayınları, 1991, İstanbul, s.5

³ Ernst Bernard Haas, "The Uniting of Europe" in **The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration**, (Ed.) Brent F. Nelson ve Alexander Stubb, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003, s.150-153

⁴ Amy Verdun. **The Euro: European Integration Theory and Economic and Monetary Union**, London: Rowman&Littlefield Publishing, 2002, s.7-9

Buraya kadar yapılan açıklamalar doğrultusunda bütünleşmeyi şu şekilde tanımlayabiliriz: Bütünleşme, birbirinden bağımsız birimler, parçalanmış uluslararası bir topluluktan başlayarak birçok alanda, en az bir düzeyde karar gücü ile bezenmiş olan ve yeni birimlerin öncekilerin yerini aldığı, bireysel bilinç düzeyinde katılımın sağlandığı ve yapısal düzeyde herkesin yeni birimin geliştirilmesine katkısının sağlandığı bir süreçtir. Böylece bütünleşme, işbirliği yapan kurumlara tek başlarına bağımsız bir karar gücü vermeyen, ortak tarafların bağımsızlıklarını içeren kurumsallaşmış işbirliğinden daha ileri bir adımı ifade etmektedir.

1.2. Uluslararası Bütünleşme Sürecinin Aşamaları

Kavram olarak birleşme, bir araya gelme anlamını içeren bütünleşmenin birbirinden oldukça farklı boyutları vardır. Örneğin, ekonomik boyutuyla bütünleşme; temelde işbölümüne dayanan ve ileri aşamasında malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımını ifade eden tek pazarın kurulması ve bu amaçla ekonomi politikalarının uyumlaştırılması anlamını taşımaktadır. Bir süreci ifade eden bütünleşme kavramının ekonomik, siyasal ve sosyal boyutlarının olması, bu süreci oluşturan aşamaların açıklanmasını gerektirmektedir.

1.2.1. Ekonomik Bütünleşme

20. yüzyılda hızla gelişen küreselleşme eğilimi ile birlikte ülkeler, yoğun rekabetten korunabilmek ve dünya ile bütünleşme sürecini hızlandırabilmek amacıyla çeşitli zamanlarda ekonomik bütünleşme çabasına girmişlerdir. En genel tanımıyla ekonomik bütünleşme; birleşmeye giden ekonomilerde mal ve hizmet akımlarına serbestlik sağlayıp, ticarete engel olan kısıtlamaları ortadan kaldırarak bir ortak pazar yaratmaktır.⁵

Ülkeler, ekonomik bütünleşme yoluyla üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve toplumsal refah düzeylerini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu açıdan bütünleşme; siyasi bakımdan bağımsız ülkeleri ekonomik yönden birbirine daha bağımlı duruma getirmektedir.

⁵S. Rıdvan Karluk. **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul : Beta Yayınları, 5. Baskı, 1998, s.215.

Sanayileşmiş ülkelerin hızlı üretim artışına karşın ulusal piyasaların yetersiz kalması, ekonomik birlikler oluşturularak piyasanın genişletilmesine yardımcı olurken, az gelişmiş ülkeler de iç piyasalarını birleştirmek yoluyla sanayileşme hızlarını yükseltmeye çalışmaktadır. Piyasaların genişlemesi sonucunda kaynak verimliliği artmakta, içsel ve dışsal ölçek ekonomileri ortaya çıkmakta, teknolojik gelişme hızlanmakta ve dış rekabet artmaktadır. Bunun dışında, ekonomik ve siyasal güçlerin bir araya gelmesi ile bölge dışında kalanlara karşı daha büyük bir dayanışma sağlanmakta ve uluslararası alanda daha etkin bir rol oynanmaktadır.⁶

Ekonomik bütünleşme biçimleri uygulamada üç şekilde görülmektedir: Bir ülke sınırları içindeki farklı bölgelerin bütünleşmesini amaçlayan ulusal bütünleşme, farklı ülkelerin bir bölge içinde birleşmesini amaçlayan uluslararası bütünleşme ve farklı bölgesel grupların birleşmesi ve tek bir ekonomik birim haline dönüşmesini amaçlayan dünya bütünleşmesidir.

İki ya da daha fazla ülkenin birbirleri ile ekonomik, mali, parasal ve sosyal bakımdan anlaşmaları anlamına gelen ekonomik bütünleşme, üye ülkeler arasında bazı alanlarda yakınlaşmayı gerekli kılmaktadır. Bunlar: coğrafik yakınlık, ekonomik, siyasal ve askeri konularda yakın işbirliği içinde olmak, ekonomik ve siyasal sistemlerin benzer olması, yakın tarihsel, sosyal ve kültürel bağların bulunması olarak özetlenebilir. Farklı düzeylerde de olsa, ekonomik bütünleşmenin yararlarını savunan bütün görüşlerin özünde serbest ticaretin ülkeler arasındaki rekabeti özendirerek ve uzmanlaşmayı geliştirerek, kaynak dağılımında etkinlik sağlayacağını öne süren Adam Smith'in “Mutlak Üstünlükler Kuramı” bulunmaktadır. Bu kuram, üretimde etkinliğe dayalı bir iş bölümünün gerçekleşmesi ile dünya refahının maksimize olacağını ileri sürmektedir.⁷

Ekonomik bütünleşme sürecine giren ülkeler, farklı aşama ve koşullarda gelişme göstermektedir. Ekonomik bütünleşme aşamalarını; Serbest Ticaret Bölgeleri, Gümrük Birliği, Ortak Pazar ve Ekonomik Birlik olarak sıralayabiliriz. Ekonomik bütünleşme şekilleri ve özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁶ Halil Seyidoğlu. **Uluslararası İktisat**, İstanbul: Güzem Yayıncılık, 15. Baskı, 2007, s.135.

⁷ Beril Dedeoğlu, **a.g.e.**, s.45.

Tablo 1: Ekonomik Bütünleşmeler ve Özellikleri

Ekonomik Bütünleşme Şekilleri	Üyeler Arası Serbest Ticaret	Ortalama Gümrük Tarifesi	Üretim Faktörlerinin Serbest Dolaşımı	Ekonomi Politikalarında Uyum
Serbest Ticaret Bölgesi	VAR	YOK	YOK	YOK
Gümrük Birliği	VAR	VAR	YOK	YOK
Ortak Pazar	VAR	VAR	VAR	YOK
Ekonomik Birlik	VAR	VAR	VAR	VAR

Kaynak:Hakan Yalçinkaya, “Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği Sürecinde Türk Sanayinin Rekabet Gücü” Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları, Yıl:1997, Sayı:3, s.5.

1.2.1.1.Serbest Ticaret Bölgeleri

Serbest Ticaret Bölgeleri, üyeler arasındaki tarife, kota gibi ticareti kısıtlayan bazı engellerin kaldırıldığı ve birlik dışında kalanlara karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulama yükümlülüğü altında bulunmadıkları bir ekonomik birleşme türüdür.⁸ Bu tür birleşmelerde, ekonomi politikalarının ve kurumların uyumlaştırılması söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla, bölge dışında kalan ülkelere karşı her ülkenin bağımsız olarak belirlediği ekonomi politikası uygulanmaktadır. Serbest ticaret bölgelerinin kurulma amacı, üye ülkeler arasında mal ve hizmetlere ilişkin ticaretin serbestleştirilerek ortak bir pazarın yaratılmasıdır.

Bu bütünleşme aşamasında her ülkenin serbestçe kendi gümrük politikasını seçmesi, bütünleşmeyi dağıtıcı eğilimlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Diğer bir deyişle, serbest ticaret bölgesinde yer alan bir ülkenin, güçlü olmadığı alanlarda çok düşük gümrük oranlarını kabul etmesiyle birlik içinde bu malların ithalatçısı konumuna gelmesi söz konusu olabilmektedir.⁹

Serbest ticaret bölgelerinde bütünleşmenin içerdiği sakıncaları ortadan kaldırmak için ek kurallar koymak ya da bir üst bütünleşme biçimine geçmek gerekmektedir.¹⁰ Günümüzde başlıca serbest ticaret bölgelerine; Latin Amerika

⁸ S. Rıdvan Karluk, a.g.e. s.199.

⁹ Ethem Karakaya, “Ekonomik Entegrasyon Teorileri” içinde **Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Türkiye**, (Ed.).Muhsin Kar- Harun Arıkan, İstanbul : Beta Yayınları, 2003, s.32.

¹⁰ Yıldız Mircan. “Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği” **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:15, Yıl: 4, Ekim 1999, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../butun.doc> (19 Şubat 2009), s.2.

ülkelerinin kurduğu LAFTA, Kuzey Amerika ülkelerinden oluşan NAFTA ve dört Avrupa ülkesinden oluşan EFTA örnek olarak gösterilmektedir.

1.2.1.2.Gümrük Birliği

Gümrük Birliği, üyelerin karşılıklı ticaretleri üzerindeki gümrük tarifeleri, kotalar, ithal ve ihraç yasakları gibi her türlü engel veya kısıtlamaların kaldırılarak üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulandığı bütünleşme şeklidir. Gümrük Birliği ile mal piyasalarında bütünleşme amaçlanmaktadır. Bütünleşmeye katılan ülkeler arasındaki mal akımlarını kısıtlayan gümrük vergileri ile dış ticaret kontrolleri kaldırılmakta ve üçüncü ülkelere karşı uygulanan gümrük vergileri eşitlenmektedir.

Gümrük Birliği teorisini ilk ortaya atan, 1950’de yayımlanan ‘‘The Customs Issue’’ adlı kitabı ile Jacop Viner olmuştur. J.Edward Meade ve Richard G. Lipsey’in teoriye yaptıkları katkılar sonucu, ekonomik bütünleşmenin gümrük vergileri başta olmak üzere ticaret engellerini ortadan kaldırarak, serbest ticaretin gelişmesi ve böylece dünya refahının artacağı görüşüne karşı çıkmıştır. Zira, üye ülkeler arasındaki gümrük ve kotaların kaldırılması sonucu ticarete konu olan malların fiyatlarının düşmesi yoluyla birlik içi ticaret hacminin artmasına neden olan ticaret yaratıcı etkiler söz konusu olabileceği gibi, ticaretin birlik dışı ülkeden birlik içi ülkelere kaymasına neden olan ticaret saptırıcı etkileri de söz konusudur.

Gümrük birliği, tarih boyunca görülen en sık bütünleşme şeklidir. 1834 yılında bağımsız Alman devletleri tarafından kurulan Zollverein ve 1957’de kurulan AB, gümrük birliğinin en güzel örneklerindedir.

1.2.1.3. Ortak Pazar

Gümrük Birliğinin bütün unsurlarına ek olarak emek, sermaye gibi üretim faktörlerinin üye ülkeler arasındaki serbest dolaşımını engelleyen tüm unsurların ortadan kaldırılıp üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bütünleşme şekline Ortak Pazar adı verilmektedir. Ortak Pazar, her bir üye ülkenin iç pazarından oluşan genişletilmiş bir iç pazardır. İç pazarın temel prensiplerini vergi harmanizasyonu, iktisat politikalarının uyumlaştırılması ve üretim faktörlerinin mobilitesinin sağlanarak engellerin kaldırılması olarak sıralayabiliriz. Bu açıdan AB, Ortak Pazar biçiminde ortaya çıkan ekonomik bütünleşmelerin en başarılı örneğini teşkil etmektedir.

Gerek mal ve hizmet piyasalarında, gerekse üretim faktörleri piyasalarında serbest dolaşımın sağlanması, ortak pazar içinde faktör fiyatlarının eşitlenmesi ve kaynakların etkin kullanımına yol açmıştır. Ortak Pazar ile genişleyen piyasada bir taraftan işletmelerin büyümesi nedeniyle içsel ekonomiler, diğer taraftan da birlik içindeki ekonomilerin birbirleriyle yakın ilişkiler kurması sonucu dışsal ekonomiler ortaya çıkmıştır. Ancak ekonomik gelişmenin üye ülkeler arasında eşit dağılımı söz konusu olmamaktadır. Eğer bütünleşmeye giren ülkelerde birbiriyle rekabet edecek ölçüde büyüme kutupları yoksa, eşit olmayan bir büyüme gerçekleşmekte ve bütünleşme bazı ülkeler açısından fayda sağlamamaktadır. Bütünleşmede parçalanma eğilimlerine yol açan bu durumu önlemeye yönelik yeni arayışlar içine girilmesi bir üst bütünleşme aşamasını meydana getirmektedir.

1.2.1.4. İktisadi Birlik

Ekonomik Birlik ile Ortak Pazar aşamasına ek olarak; ekonomik, parasal ve sosyal politikalar ile kurumların birleştirilmesi hedeflenmektedir. Özellikle tek para sistemi, merkez bankası ve birleştirilmiş mali sistem ile ortak dış ticaret politikalarının uyumlaştırılması Ekonomik Birliğin temelini oluşturmaktadır.

Mal ve faktör piyasalarında sağlanan bütünleşme sadece gümrük engellerinin kaldırılması ya da sermaye ve emek dolaşımının serbestleştirilmesi ile gerçekleşmemektedir. Üye ülkelerin elinde bu akımları engelleyen, vergilemeden çeşitli teşviklere kadar uzanan politika araçları bulunmaktadır. Bu nedenle söz konusu alanlarda bir harmonizasyonun sağlanması için ortak politikaların izlenmesi ve birlik içinde rekabetçi yapıları bozan ve tekelleşmeyi ortaya çıkaran uygulamaları önlemeye yönelik politikalarda işbirliğine gidilmektedir.

Bu bağlamda AB, özellikle Maastricht Anlaşması'ndan sonra üyeleri arasında malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı, para ve maliye politikalarının uyumlaştırılması ile iktisadi birliğe doğru yönelen bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹

¹¹ Rıdvan Karluk, a.g.e., s.81

1.2.2. Parasal Bütünleşme

Parasal Birlik kavramı, paranın öneminden kaynaklanan bir özelliğe sahiptir. Çünkü paranın önemi; hesap birimi, ödeme aracı ve değer saklama aracı fonksiyonlarının sağladığı yararlarından ibaret olmamaktadır. Para, bir ekonomideki mali ve reel varlıkların nisbî miktarını, harcama kararlarını ve dolayısıyla harcamaların yatırım ve tüketim arasındaki dağılımını etkilemesi açısından da önem taşımaktadır.¹² Bunun dışında, paranın diğer bir özelliği de, en çok onaylanan ve yaygın olan ulusal kimlik işareti olmasından kaynaklanmaktadır. Özet olarak para, ister madenî, ister kredi biçiminde olsun daima siyasal bir yönü vardır. Çünkü, para aynı zamanda bir ülkenin egemenlik ve mülkiyet aracıdır.¹³

Para birliğinin ekonomik birlikten farkı, ulusal ekonomik bağımsızlığın büyük ölçüde kaldırılması ve bunun yerini uluslararası bir otoritenin almasıdır. Birliğe üye ülkelerin ulusal paraları arasında sabit kur ilişkisi olup, üyeler arasındaki para ve maliye politikaları uyumlaştırılmaktadır.

Ekonomi politikaları ve parasal gelişmeler arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusu olduğundan, ekonomik bütünleşmenin tutarlı olabilmesi için ekonomik ve parasal unsurlar arasında uygun bir dengenin sağlanması gerekmektedir. Üyeler arasında mal ve faktör hareketlerine konulan sınırlamaların kaldırılması ekonomik bütünleşme için yeterli olmakla beraber, tam bütünleşme için parasal birlik ve siyasal bütünleşme şarttır. Çünkü bütünleşmenin amacı sadece faktör ve mal piyasalarının kaynaşmasını ve istikrarını değil aynı zamanda para ve finans piyasalarının büyümeyi engellemeyecek ve hatta teşvik edecek şekilde uyumlaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Diğer bir deyişle, parasal bütünleşme ekonomik bütünleşmenin ön şartı olup, ilki olmadan ikincisi sağlanamamaktadır.¹⁴

Parasal Birlik, döviz kurlarında birliğin sağlanmasını, sermaye hareketlerine getirilen tüm kısıtlamaların kaldırılmasını, üye ülkeler arasında konvertibilitenin gerçekleştirilmesini, ve milli paraların birbirine çevrilmesinde her türlü banka giderlerinin ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir.

¹²Okan Aktan. “Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi” **Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F** Yayınları No.4. Ankara , 1983, s.7.

¹³ Vural Fuat Savaş, **Çağımızın Deneyi EURO**, İstanbul: Siyasal Kitabevi, 1999, s. 29.

¹⁴ Beril Dedeoğlu, **a.g.e.** s.50-55.

Para birliğinin gerçekleştirilmesinde dvız kuru birliğinin sağlanmış olması en önemli koşul olup, birlik içindeki milli paralar daralan ve giderek ortadan kalkan bir bant içinde sabit bir pariteyle birbirine bağlanmaktadır.¹⁵ Parasal bütünleşme şu aşamalardan oluşmaktadır: ye lkeler arasında dvız kurlarında birliğin sağlanması, birlik içinde sermayenin serbest dolaşımını engelleyen tüm sınırlamaların kaldırılması, ye ülkelerin ekonomik politikalarında koordinasyonun gerçekleştirilmesi, ortak bir rezerv fonu ile para yaratma yetkisine sahip Merkez Bankası'nın kurulması ve nihayetinde ortak bir paranın kabul ve kullanılmasıdır.

Avrupa'nın siyasal bütünleşmeden yola çıkarak parasal bütünleşmeyi gerçekleştirebilmek için ekonomik bütünleşme alanında sağladığı ilerleme (Gümrük Birliğinin tamamlanması, tek pazarın gerçekleşmesi, hizmet ve finans sektörlerinin btnleşmesindeki gelişmeler vb.) daha somut görünmektedir. Nitekim bu gelişmeler sonucu Avrupa Birliği, Maastricht Antlaşması'nın öngördüğü çerçevede A.B düzeyinde tek para politikasını yürütecek bir Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ni kurmuş ve 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren Avro adı verilen tek Avrupa parasını, kaydi para ve hesap birimi olarak yürürlüğe koymuştur. Belirlenen takvim uyarınca 2002 yılından itibaren, ulusal para birimleri tümüyle tedavülden kalkmış ve ekonomik faaliyetlerde sadece Avronun kullanılmasına başlanmıştır.

Siyasal bütünleşme kavramına geçmeden önce, ekonomik ve parasal bütünleşme ile ilgili buraya kadar olan açıklamaları aşağıdaki tablo ile özetlemek mümkündür. Tablo, ekonomik bütünleşme aşamalarında AB yetkilerinde meydana gelen artışı göstermektedir.

¹⁵ S. Rıdvan Karluk, a.g.e., s.230-235.

Tablo 2: Topluluk Yetkileri ve Bütünleşme Düzeyleri

Serbest Ticaret Bölgesi	Gümrük Birliği	Tek Pazar	Parasal Birlik
Piyasaların Bütünleşmesi	Sınai ürünlerin serbest dolaşımı	Mal ve hizmetlerin tam serbest dolaşımı	Aktiflerin artan ikame edilebilirliği, işlem maliyetlerinin ortadan kalkması
Ortak Politikalar	Ortak Gümrük Tarifesi, Ortak Ticaret Politikası, Ortak Tarım Politikası	Uyumlaştırılmış ekonomik yasalar, Ortak Ticaret Politikası, Ortak Rekabet Politikası, Araştırma Geliştirme Programları, sosyal ve çevre politikalarının uyumlaştırılması	Bankacılıkta üst denetim
Makroekonomik Koordinasyon	Parasal Koordinasyon	Parasal Koordinasyon, Döviz kurlarının istikrarı	Tek para politikası, Bütçesel koordinasyon, Mali (bütçe) Federalizm
Vergileme	Ortak gümrük vergileri, Ortak bütçe ya da dağıtım	Kısmi vergi uyumlaştırılması (Sermaye gelirleri, tüketim vergileri, kurumlar vergisi)	Senyoraj gelirlerinin paylaşımı, sermaye gelirlerinin vergilendirilmesinde tam uyumlaştırma
Yeniden Dağılım ve Bölgesel Politikalar	Ulaşım alt yapıları	Bölgelerarası transferler, Bölgesel kalkınma politikaları	Yakınlaşmaya yardım, Şoklara karşı sigorta

Kaynak: Jean-Pisani-Ferry, “L’Europe à Géométrie Variable: Une Analyse Economique”, Problèmes Economiques, <http://www.cepii.fr/francgraph/doctravail/pdf/1995/dt95-04.pdf> (10 Eylül 2008), s.15.

1.2.3. Siyasal Bütünleşme

Siyasal bütünleşme, ulusal konumdaki siyasal kurumların bağılıklarını, beklentilerini ve faaliyetlerini mevcut ulus devletlerin üzerinde hukuksal niteliğe sahip bir merkezde toplamalarını ifade etmektedir.¹⁶

Bu bağlamda; siyasal bütünleşme, üye ülkelerin tüm siyasi ve ekonomik politikalarının federal bir yapıda birleştirilmesini ve tüm üye ülke politikalarının merkezi bir çatı altında yönetilmesini gerektirmektedir. Bu anlamıyla bütünleşme, belirli bir bölgede karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisindeki devletlerin milli egemenliklerini ortak ve işlevsel bir egemenliğe dönüştürmelerine ve böylelikle uluslararası bir yapı oluşturmalarına işaret etmektedir.

¹⁶Yusuf Karakaş, **Avrupa Birliği’nde Siyasal Entegrasyon**, Ankara : Siyasal Kitabevi, 2002, s.20.

Farklı argümanlara dayanmasına rağmen, siyasal bütünleşme ve ekonomik bütünleşme arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Tam bir siyasal bütünleşme için öncelikle ekonomik alanda bütünleşmenin sağlanması zorunlu olup, Avrupa bütünleşmesinde de bu hususun hem kurumsal, hem de uygulama düzeyinde benimsendiği ve önceliğin ekonomik bütünleşmeye verildiği görülmektedir.

Siyasal bütünleşme sürecinin, siyasal birlik aşamasına ulaşabilmesi için ekonomik birliktedir gibi bazı koşulların oluşmasına bağlıdır. Bu koşullar şu şekilde özetlenebilir¹⁷: Ortak siyasal ve hukuksal değerlerin varlığı, ekonomik-parasal birlik koşullarını düzenleyen ortak yapı ve mekanizmalar, kültürel homojenlik, gelişen işbirliği sürecinin çoğunluk yararına olduğuna ve ortaklıktan sağlanan faydanın eşit ve karşılıklı sorumlulukların orantılı olduğuna dair yaygın görüşün varlığıdır.

Bütünleşme sürecine giren ülkelerde, devlet egemenliğinin dokunulmazlığı ilkesi yerini uluslararası bir topluluk içinde üst düzey bir füzyonun sağlandığı ve farklı ulusal egemenliklerin ortak bir egemenlik doğrultusunda yakınlaşma sürecine bırakmıştır. Bu yaklaşımı ifade eden süpranasyonel nitelikteki bir örgütsel yapının özellikleri ise şu şekildedir: Süpranasyonel bir örgütlenmede hükümet direktifleri ile hareket eden delegeler, ulusal bürokrasilerden organizasyon kadrolarına geçmiş ve merkezi otorite adına davranan yüksek dereceli kişiler, ulusal parlamentolardan ayrı fakat onların üyeleri arasından seçilmiş bir yasama organı benzeri meclis ve ulusal yargı erki dışında yer alan ve süpranasyonel sistem mevzuatı doğrultusunda karar bağlama yetkisine sahip yüksek bir mahkemenin varlığıdır.

Süpranasyonel anlayıştaki yaklaşımlar, federal bir devlet yapısı içinde ulusların kendi özelliklerini korudukları bir modeli savunmaktadır. Federalizm, birden fazla devletin yasama ve yürütme yetkilerinin çoğunu ortak bir federal iradeye kabul ettirdikleri bir federal anayasa gereğince delege ettikleri idare şeklidir. Federalizmde üye ülke egemenlikleri sınırlı olup, kararlar oybirliği ile alınmaktadır. Üye devletlerin egemenlik haklarının sınırlı olduğu federal düzenleme, ulus devletlerin eklenilerek, bazı yetki düzeylerindeki politika belirleme hakları kendilerinde kalmak üzere, merkezdeki yönetim otoritesine bağlanmalarını öngören bir bütünleşme yaklaşımıdır.¹⁸

¹⁷ Beril Dedeoğlu, **a.g.e.** s.56.

¹⁸ Yusuf Karakaş, **a.g.e.** s.24.

Konfederalizmde ise, üye ülkelerin ulusal ayrıcalıklarını korudukları ve ortak bir erke bağılı olmadıkları bir sistem söz konusudur. Bu modelde üye ülkeler, egemenlik ve bağımsızlıklarını koruyarak aralarında imzaladıkları konfederasyonu kuran antlaşma gereğince bazı yetkileri ortak bir organa devretmekte olup, kararları oybirliği ile almaktadırlar.

1.3. Avrupa Bütünleşme Süreci

Avrupa’da bütünleşme yolu ile bir birlik oluşturulması düşüncesinin doğuşu Roma İmparatorluğunun son zamanlarına hatta kurumsal olarak Yunan uygarlığı çağlarına kadar uzanan bir süreçtir. Orta çağdan itibaren Avrupa bütünleşme sürecindeki temel düşüncenin uluslararası uyumsuzlukları ortadan kaldıracak bir düzeneğin oluşturulması ile barışın korunması oluşturmaktadır. Önceleri kilise, ardından laiklik bir bütünleşme aracı olarak işlerlik kazanmış olup, söz konusu dönemde birlik kavramı daha çok siyasal anlamda ele alınmaktadır. birlik oluşturma fikrinin ekonomik argümanı ise ‘‘Mutlak Üstünlükler Kuramı’’ ile meşruiyet kazanmıştır.

18.yüzyılda John Beller, 1710’da yayımlanan ‘‘Some Reasons for European State Proposed to the Power of Europe’’ adlı çalışmasında her yıl toplanacak bir Avrupa Kongresi oluşturulmasını ve her devletin en az bir temsilci göndermesini önermiştir. Kongrede temsil biçiminin belirlenmesi için Avrupa’nın eyaletlere ayrılması ve her bir eyalet tarafından Avrupa ordusuna belli sayıda asker gönderilmesi öngörülmüştür. 18.yüzyıldan 19.yüzyıl ortalarına kadar Avrupa’da barışı sağlamak üzere, buna benzer otuza yakın birlik önerisi ileri sürülmüştür.¹⁹

19.yüzyılda Rönesans ile birlikte, dünya ekonomisinin merkezi Akdeniz ülkelerinden kuzey ülkelerine kaymış ve Avrupa ekonomisi kapitalistleşme sürecine girmiştir. Benzer şekilde siyasal açıdan da, Güney’den Kuzey’e doğru gelişen etki akımı, Kuzey’den Güney’e doğru yön değiştirmiştir. 19.yüzyıl boyunca milliyetçilik, liberalizm ve devrimci akımların yanı sıra Avrupa düşüncesi de somutlaşmaya başlamıştır.

1815 yılında Viyana Kongresi ile birlikte otuz sekiz eyalete ayrılan Almanya’nın, 1834 yılından 1871 yılına kadar süren Alman Gümrük Birliği’ni(Zollverein) oluşturması, bütünleşme olgusuna yeni boyutlar kazandırmıştır. Benzer şekilde, 1838-1870 yılları

¹⁹ Ünal Tekinalp, ‘‘Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Aşamalar’’ içinde **Avrupa Birliği Hukuku**, (Ed.) Gülören Tekinalp ve Ünal Tekinalp, İstanbul: Beta Yayınevi, 2.Baskı, 2000, s.120.

arasında Ulusal İtalyan Birliği'nin kurulması ile 1893 yılında tek para uygulamasına geçilmesi, Avrupa'da ulusal düzeydeki siyasal ve ekonomik bütünleşme sürecini hızlandırmıştır. Söz konusu dönemde, önce ulusal ve siyasal birleşme ardından parasal birleşme gerçekleştikten sonra uluslararası birlik hareketinde öncelikle siyasal ilişkiler ön plana çıkarılmıştır. Devletler arasında siyasal ilişkilerin kurulmasını sağlayan Avrupa Birliği içindeki düzenleme ise genellikle federasyon kavramı ile özdeşleşmektedir.

20.yüzyılın ortalarına kadar birbirleriyle rekabet ve mücadele içerisinde olan ulus devletlerden oluşan Avrupa'da, uluslarüstü bir yapının oluşturularak, yaşanan çatışmaların önüne geçilmesi ve sürekli barışın sağlanması amaçlanmıştır. Ancak bu çabalar 1950'li yıllara kadar çatışmaları engelleyememiş ve yarım yüzyıl içinde Avrupa'da iki büyük Dünya Savaşı yaşanmıştır. I.Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da bir Birliğin oluşturulmasına yönelik önemli fikirler üretilmiş olmasına rağmen bunların olgunlaşıp yaygınlaşması ancak II. Dünya Savaşı sonrasında mümkün olmuştur.²⁰

20.yüzyılın ilk yarısında Belçika-Lüksemburg arasında Bleu adı verilen ekonomik işbirliğin oluşturulmasıyla AB'ye uzanan bütünleşme süreci başlamıştır. 1922 yılında Kont Kalgari önderliğinde kurulan Pan-Avrupa Birliği, Avrupa'da yaşanan savaşları önlemek ve dünyanın diğer devletleri ile rekabet edebilmek için Avrupa'nın konfederasyon ya da birlik biçiminde bütünleşmesini savunmuştur. Buna göre, Avrupa bütünleşmesinin gümrük birliği esasına dayanması, askerî bir ittifakın oluşturulması, yüksek bir mahkemenin kurulması ve komünizme karşı faaliyetlerin sürdürülmesi hedeflenmiştir.²¹

2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa, kendisine ekonomik ve siyasal ağırlık kazandıracak yeni bir denge arayışına yönelmiş ve savaş sonrası ekonomik koşulları da buna uygun bir zemin yaratmıştır. Nitekim Winston Churchill, Aralık 1946'da Zürih Üniversitesi'nde "Avrupalı Uyan" başlığı ile sunduğu konuşmasında Avrupa Birleşik Devletleri fikrini ilk kez ortaya atmış ve Almanya-Fransa arasındaki tarihsel çekişmelerin ortak bir federal yapı ile bertaraf edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu tarihten itibaren birlik oluşturma fikri yaygınlaşmış ve bir yandan siyasal bir yapı oluşturulmaya çalışılır iken diğer yandan da bu yapının türü, kapsamı ve alanı konusundaki tartışmalar da hız kazanmıştır.

²⁰ Desmond Dinan, **Avrupa Birliği Tarihi**, Hale Akay (çev.) İstanbul : Kitap Yayınevi, 2008, s.14.

²¹ Beril Dedeoğlu, **a.g.e.**, s.51.

20. yüzyılda birleşme yönünde atılan ilk ciddi adım Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman ve Jean Monnet tarafından hazırlanan Schuman Planı'dır. Schuman Planı ile savaş hammaddesi olan kömür ve çeliğin denetiminin uluslar üstü bir otoriteye verilerek bölgede kalıcı barışın sağlanmasını amaçlanmıştır.

1.3.1. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu(AKÇT)

Schuman Bildirisi'ni izleyen dönemde Fransa, Almanya, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran Paris Antlaşması'nı imzalamışlardır. Bu antlaşma ile AB'nin amacı, ekonomik genişleme, üye devlet vatandaşlarının yaşam standartlarının yükseltilmesi, istihdamın artırılması ve üye ülkeler arasında ortak pazarın yaratılması olarak belirlenmiştir. Nitekim, antlaşmanın imzalanmasından itibaren ilk beş yıl içinde kömür ve çelik ticareti %129 oranında artış göstermiştir.²²

Paris Antlaşması'nın önemi, tarafların egemenlik haklarından bir kısmını üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan, uluslarüstü yetkiye sahip, bağımsız bir karar organı olan Yüksek Otorite'ye devretmesidir. Yasama ve yürütme yetkilerinin bağımsız bir organa devredilmesi, bütünleşme yolunda atılan en önemli adımlardan biridir. Bu yönüyle AB dönemin diğer uluslararası kuruluşlarından farklılaşmış ve kendine özgü bir bütünleşme modeli yaratmıştır.²³

AKÇT'yi kuran altı ülke, Sovyet yayılcı politikasına karşı, askeri boyutu ön plana çıkan Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasi Birliği adı altında iki yeni birlik kurma girişiminde bulunmalarına rağmen, Almanya'nın yeniden güçlenmesinden çekinen Fransız De Gaulle Hükümeti'nin vetosu nedeniyle bu düşünce yürürlüğe girmemiştir. Avrupa bütünleşmesine yönelik çabaların siyasal bütünleşme şeklinde sürdürülmesinin mümkün olmadığı anlaşılacak şekilde ekonomik bütünleşmenin ön plana çıkması ve AKÇB gibi sektörel bazda olmayan ve genel istikrarı amaçlayan kapsamlı bir planın gerekliliği ortaya çıkmıştır. Böylece, Ortak Pazar yönündeki ilk adımlar Messina Konferansı'nda tartışılan Beyen Planı ve ardından gelen Spaak Raporu ile atılmıştır.

²²Abdülkadir Mercül, Ekonomik-Parasal Birlik Sürecindeki Gelişmeler ve Türkiye, içinde **Tüm Yönleriyle AB-Türkiye İlişkileri**, (Ed.) Aykaç, Mustafa ve Zeki Parlak, İstanbul: Elif Kitapevi, 2002, s. 223.

²³Yalçın Alganer, "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:25, Sayı: 2, 2008, s.23-25.

1955 Haziran ayında İtalya'nın Messina kentinde bir araya gelen altı ülkenin dışişleri bakanları Avrupa bütünleşmesinin, ekonominin tüm sektörlerine yayılması amacıyla ilke kararı almışlardır. Bu doğrultuda, Belçika Dışişleri Bakanı Henry Spaak başkanlığında toplanan Spaak Komitesi, Avrupa Atom Enerjisi ve Avrupa Ekonomik Topluluğu adı verilen iki yeni topluluk kurulmasını öngören bir taslak hazırlamıştır.

1.3.2. Roma Antlaşması

1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Kurulan topluluklar Avrupa Toplulukları olarak adlandırılmakta ve günümüzde Avrupa Birliği (AB) olarak adlandırılan süpranasyonel yapının temelini oluşturmaktadır.

Roma Antlaşması ile üretim faktörlerinin üye ülkeler arasındaki serbest dolaşımının sağlanması, üye ülkeler arasında gümrük birliğinin kurulması, birlik dışındaki ülkelere uygulanacak ortak gümrük tarifesinin oluşturulması, tarım ve ulaşım konularında ortak bir politikanın belirlenmesi, Avrupa Sosyal Fonu'nun ve Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulması ve nihayetinde üye ülkeler arasında daha yakın ilişkilerin kurulması amaçlanmıştır. Bu üç topluluğun birbirinden ayrı olan icra organları 1967 yılında yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile birleştirilmiş ve Avrupa Toplulukları (AT) olarak adlandırılmıştır.²⁴

Roma Antlaşması'nın 2.maddesi'ne göre AET'nin hedefi şu şekilde özetlenebilir: Topluluğun görevi, bir ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomi politikalarının yakınlaştırılması yoluyla, AB içinde ekonomik faaliyetlerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli yayılmasını, istikrarın artmasını, hayat seviyesinin hızla yükseltilmesini sağlamak ve devletler arasında daha sıkı bir işbirliğini gerçekleştirmektir.

AET'nin nihai hedefinin ise Avrupa'nın siyasal bütünlüğe ulaşması olduğu belirtilmiştir. Bu hedefe varmak için ekonomik dengenin sağlanması ve ekonomik dengenin sağlanması için de ilk araç olarak üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbestçe dolaştığı ortak bir pazar kurulması öngörülmüştür. Bu ortak pazarın özünü ise gümrük birliği oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Ortak Tarım

²⁴ Desmond Dinan, **a.g.e.**, s.79-82.

Politikası, Ortak Rekabet Politikası, Ortak Ulaştırma Politikası gibi çeşitli ortak politikalar oluşturulmuştur²⁵

Roma Antlaşması'nın 1958 yılında yürürlüğe girmesinden sonra Roma Antlaşması'nda yer alan politikaların uygulanması açısından başarılı bir dönem başlamıştır. Üye devletler arasındaki Gümrük Birliği, 1 Temmuz 1968'de tamamlanmış ve bazı alanlardaki eksikliklere rağmen AET geçiş dönemi adı verilen ilk uygulama devresinin sonu olan 31 Aralık 1969 tarihi itibarıyla Roma Antlaşması ile belirlenen hedeflerin büyük bölümüne ulaşmıştır. Avrupa Birliği, kuruluşundan itibaren gerek temel hedefi olan Birleşik Avrupa'nın tesisi ve mevcut bütünleşmenin etkinliğinin korunabilmesi için üye devletler arasındaki uyum ve eşgüdümü geliştirmek amacıyla derinleşme hareketi, gerekse de Avrupa kıtasındaki refah ve istikrar alanını yayabilmeyi teminen genişleme süreci yaşayan dinamik bölgesel bir oluşum olmuştur. Zincirleme etki olarak tanımlanan bu entegrasyon modeli, Avrupa'nın gittikçe küresel düzeyde bir cazibe merkezi olarak yükselmesini sağlamıştır.

Öte yandan, söz konusu dönemde AB dışında kalan diğer Avrupa ülkeleri (Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere) 1960 yılında Stockholm'de imzalanan bir antlaşma ile Avrupa Serbest Ticaret Alanı'nı (EFTA) kurmuşlardır. EFTA ülkeleri, kendi aralarında sanayi ürünlerinde gümrük ve eş etkili vergilerle diğer kısıtlamaları kaldırmışlar ancak üçüncü ülkelere karşı ulusal mevzuatlarını uygulamayı sürdürmüşlerdir. Zaman içinde üyelerinin büyük bir kısmının AB'ye katılması ile eski önemini yitirmiş olan EFTA, günümüzde İzlanda, Liechtenstein, Norveç ve İsviçre'den oluşmakta olup, AB ile EFTA'nın üç üyesi arasında (İzlanda, Liechtenstein, Norveç) bir Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) kurulmuştur.

Avrupa Topluluğu'nun elde ettiği başarılı sonuçlar karşısında İngiltere, Danimarka ve Norveç AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. İngiltere'nin ilk başvurusu Fransa tarafından Roma Antlaşması'na uygun olmadığı gerekçesiyle veto edilmiştir. 2 Mayıs 1967 tarihinde ikinci başvurusunu yapan İngiltere; İrlanda, Danimarka ve Norveç ile birlikte 1969 Lahey Zirvesinde, AB ile müzakere hakkını elde etmiştir. İki yıl süren müzakere süreci sonunda İngiltere, İrlanda ve Danimarka, 22 Ocak 1972 tarihinde AB'ye katılarak ilk genişleme dalgası gerçekleşmiş ve üye sayısı altıdan

²⁵ Yusuf Karakaş, a.g.e, s.17.

dokuza yükselmiştir. Aynı tarihte gerçekleşmesi planlanan Norveç'in üyeliği ise bu ülkede yapılan referandum sonucunda reddedilmiştir.

Bununla birlikte İspanya, Yunanistan ve Portekiz gibi güney ülkelerinde 1970'lerin ortasında politik sistemlerinde yaşanan değişimler AB'nin Akdeniz bölgesinde genişlemesini kolaylaştırmıştır.²⁶ Ancak ekonomik ve sosyal yapı açısından farklı özellikler taşıyan Güney ülkelerinin birliğe üye olabilmesi uzun bir geçiş dönemi sonrasında mümkün olabilmıştır. Örneğin Yunanistan ile 1976 yılında başlayan resmi müzakereler ancak 1979 yılında sonuçlandırılmış ve Yunanistan 1 Ocak 1981 tarihinde AB üyesi olmuştur.

1.3.3. Tek Avrupa Senedi (SEA)

1973 ve 1982 petrol krizleri ile tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi AB üyesi ülkelerde de ekonomik sıkıntılar baş göstermiş ve küreselleşme ile birlikte ABD ve Japonya gibi gelişmiş ekonomiler ile rekabet edebilmek daha da zorlaşmıştır. Bu sorunlar ile mücadele esnasında AB'nin karşılaştığı en önemli sorun, maliyetleri arttıran bölünmüş pazarlar olmuştur. Diğer bir deyişle, 80'li yılların ortalarında gümrük birliğinin tamamlanmış olmasına rağmen sermaye ve malların serbest dolaşımını sağlayan engeller hala ortadan kaldırılamamıştır. Bu nedenle, 1983 yılında Stuttgart'da yapılan zirvede, Tek Avrupa Pazarı'nın oluşturulması en önemli gündem maddesi olarak ele alınmıştır.²⁷

AB'de reform niteliğinde değişiklik yapan bir diğer belge de Tek Avrupa Senedi'dir. Tek Avrupa Senedi, Roma Antlaşması'nın ilk yenilenmesi olarak görülmekte ve kurucu Antlaşmada önemli değişiklikler yapmaktadır. Bu belge ile gümrük duvarlarının yanında, üye ülkeler arasındaki bütün engellerin kaldırıldığı bir pazar oluşturulması hedefi gündeme gelmiştir. Tek Avrupa Senedi'nin temel hedeflerinden biri olan üye ülkeler arasındaki ilişkilerin bütünleşmesi amacı doğrultusunda Topluluğun yetkileri genişletilip, kurumsal yapısı da yeniden düzenlenmiştir.²⁸ Böylece, Avrupa Konseyi'nin yeniden yapılandırılmasının yanı sıra organlarının çalışması konusunda da yenilikler getirilmiştir. Parlamentonun yasama ile ilgili yetkileri artırılmış ve mevcut

²⁶ Desmon Dinan, **a.g.e**, s.105.

²⁷ Abdülkadir Mercül, **a.g.e** s.238.

²⁸ European Commission., **The Internal Market – Ten Years without Frontiers**, Working Document, 2002, http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/10years/workingdoc_en.htm (22 Aralık 2008) ,s.2.

ortak politika alanlarına dış politika, parasal birlik, sosyal politika ve sosyal bütünleşme gibi konular eklenmiştir.

Tek Avrupa Senedi ile Konseye oy birliği yerine nitelikli çoğunlukla karar verme yetkisi tanınmıştır. Özellikle Orta Pazar ile ilgili alınması gereken kararların bir kısmının oybirliğine dayanıyor olması, istenilen sürede sonuç alınmasına engellemekteydi. Bu nedenle, Topluluğun kurucu antlaşmalarında yer alan karar almada oy birliği kuralının, nitelikli çoğunluk haline dönüştürülmesi sonucunda karar alma mekanizması ivme kazanmıştır.

1.3.4. Avrupa Birliği (Maastricht)Antlaşması

Tek Avrupa Senedi'nden sonra Avrupa Birliği'ne uzanan yoldaki ikinci büyük ilerleme, Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'dır. Antlaşma ile Ekonomik ve Parasal Birliğin aşamaları, bu süreçte izlenecek politikalar ve bunların gerektirdiği kurumsal değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Maastricht Anlaşması, ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli bir bileşenini içeren, sürdürülebilir ve aynı zamanda çevreyi korumaya yönelik politikalar ile büyümeyi ve Avrupalılar için daha güçlü bir birlik olmayı hedeflemektedir.²⁹ Antlaşmanın içerdiği temel hedefler şöyle sıralanabilir: Tek paraya geçilmesini sağlayacak bir parasal birliğin kurulması, AB vatandaşlarına yaşadıkları ülkenin belediyelerinde seçme ve seçilme hakkı veren bir Avrupa vatandaşlığının oluşması, Avrupa güvenliğini sağlayacak, demokrasi ve insan hakları gibi ortak değerleri savunacak bir ortak dış ve güvenlik politikasının oluşturulması ve işbirliğinin sağlanmasıdır.

Maastricht Antlaşması ile Avrupa Toplulukları(AKÇT, AET, EURATOM), AB bünyesine dahil edilmiştir. Avrupa Birliği'ni kuran bu antlaşma ile AB'nin üç temel sütunu oluşturulmuştur.³⁰ Birinci sütun, Roma Antlaşması ile oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'ndan meydana gelmektedir. Parasal Birlik süreci de bu sütuna dahildir. İkinci sütun, Ortak Dışişleri Güvenlik Politikası'nı (ODGP) içermekte ve Avrupa çapında bir savunma politikasını başlatmayı hedeflemektedir.

²⁹ Ali İhsan İzbul. "Avrupa Birliğinin Geleceği" **Sayıştay Dergisi**, No:49, 2005, s.15-17.

³⁰ Ünal Tekinalp, **a.g.e.**, s.125.

Üçüncü sütun ise, Adalet ve İçişlerini kapsamaktadır. Bu çerçevede, göç ve siyasi iltica alanlarında aralarındaki işbirliğini artırmak isteyen üye ülkeler tarafından Avrupa Polis Teşkilatı (Europol) kurulmuştur. Ancak ikinci ve üçüncü sütun, karar alma mekanizmaları ve hükümetlerarası karakteri nedeniyle birinci sütundan farklıdır. Bu alanda üye ülkeler, AB Zirveleri ya da Bakanlar Konseyi kanalıyla girişimde bulunmakta ve bu çerçevede alınan siyasi nitelikteki kararlar, Adalet Divanı önünde herhangi bir bağlayıcılık taşımamaktadır.

1 Ocak 1993'te Tek Pazar'ın oluşturulması ile birlikte on iki üye ülke arasında malların, sermayenin, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı tam anlamıyla sağlanmıştır. Haziran 1993'te düzenlenen Kopenhag Zirvesi'nde, AB'nin Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde genişlemesi yönünde kararlar alınarak, AB'ye üyelik kriterleri belirlenmiştir. Kopenhag Kriterleri olarak bilinen bu koşullar, AB üyelik başvurusu kabul edilen tüm aday ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken asgari koşulları ifade etmektedir. Siyasi ve ekonomik kriterler ile müktesebat uyumu olmak üzere üç grupta toplanan bu koşullar şunlardır:

- Siyasi kriterler, Avrupa Birliği içerisinde demokrasinin güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapıyı, hukukun üstünlüğünü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı koşullarını ifade etmektedir.
- Ekonomik kriterler, iyi işleyen bir pazar ekonomisi ve küresel düzeyde rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesini ifade etmektedir.
- Topluluk müktesebatının kabulü, AB'nin çeşitli siyasi, ekonomik ve parasal hedeflerine bağlılık anlamına gelmektedir.

1.3.5. Nice Antlaşması

26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan ve 1 Şubat 2003'te yürürlüğe giren Nice Antlaşması ile AB, genişleme sürecine hazır bir hale gelmiştir. Antlaşmada, Konsey içerisindeki oy ağırlıkları, salt çoğunluk uygulamasının genişletilmesi ve Komisyon yapısında reform olarak adlandırılan alanlarda düzenlemeler yapılmıştır.

Bunun yanı sıra Anlaşma ile bazı alanlarda ulusal veto hakkı ortadan kaldırılmış ve böylece daha etkin bir hareket yeteneği kazanılmıştır.³¹

Nice Antlaşması ile getirilen yeniliklerin en önemlisi Bakanlar Konseyi'ndeki ağırlıklı oy oranları değiştirilmesidir. Buna göre, Konsey'de toplam 237 oyun olması ve herhangi bir kararın çıkması için 169 oyun yeterli olması kararlaştırılmış ve salt çoğunluk için aranan eşğin, yeni üyelerin AB'ne katılımı ile değişmesi öngörülmüştür. Antlaşma'da bulunan yirmi yedi hüküm ile oybirliği kuralından nitelikli çoğunluk kuralına geçilmekte ve Konsey'in karar verme mekanizması sadeleştirilmektedir.

Bununla birlikte 2004-2009 dönemi Avrupa Parlamentosu'nun üye sayısı, yeni üye ülkelerin de temsil edilebilmesi amacıyla 732'ye çıkarılmıştır. Avrupa Komisyonu'nun üye sayısı ise her devletin, tek bir üye tarafından temsilinin sağlanması amacıyla 25 olarak sınırlandırılmıştır. Komisyon üyelerinin, bütün ülkeler için adil bir sistem olan rotasyon sistemi ile seçilmesi kararlaştırılmış ve Avrupa Komisyonu Başkanlığı, Genel Sekreter Yardımcılığı gibi kilit kadrolara yapılan atamalarda oybirliği şartı kaldırılarak Komisyon Başkanı'nın yetkileri arttırılmıştır.

Nice Antlaşması'nın, Komisyon'un oluşumu ve oy ağırlığının dağılımı konusunda getirdiği değişiklikler 1 Kasım 2004'ten başlayarak geçerlilik kazanmış, Avrupa Parlamentosu'nun yeni oluşumu ise 2004 seçimlerinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

³¹Dilek Yiğit. "Avrupa Birliği Anayasası ve Kurumsal Yapı Reformu", **T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı**, Ankara, 2004, http://www.treasury.gov.tr/arastirma_inceleme/arinc39.pdf (10 Ekim 2009), s.3.

Tablo 3: Nice Antlaşması'nın Getirdiği Değişiklikler

Üye Devlet	Avrupa Parlamentosu Koltuk Sayısı	AB Konseyi Oy Sayısı
Almanya	99	29
İngiltere-Fransa-İtalya	78	29
İspanya-Polonya	54	27
Hollanda	27	13
Yunanistan-Çek Cumhuriyeti- Belçika-Macaristan-Portekiz	24	12
İsveç	19	10
Avusturya	18	10
Slovakya-Danimarka- Finlandiya	14	7
İrlanda- Litvanya	13	7
Letonya	9	4
Slovenya	7	4
Estonya-Kıbrıs- Lüksemburg	6	4
Malta	5	3
AB TOPLAM	732	321

Kaynak : European Union Web Site, Nice Treaty,
http://europa.eu/legislation_summaries/nice_treaty/index_en.htm (20 Haziran 2009)

1.3.6. Anayasal Antlaşma

AB'nin yetki alanlarının yeniden tanımlanması, AB Temel Haklar Şartı'nın hukukî statüsünün belirlenmesi, kurucu antlaşmaların sadeleştirilmesi ve ulusal parlamentoların Avrupa bütünleşmesi içindeki rollerinin belirlenmesi amacıyla hazırlanan Anayasal Antlaşma, 18 Haziran 2004 tarihinde imzalanmıştır.

Anayasal Antlaşma'nın en önemli özelliği, dağınık bir yapısı olan AB mevzuatını (Roma Antlaşması ve onu değiştiren Tek Avrupa Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşması) sadeleştirmesidir. Bu çerçevede, başta ekonomi ve para politikası olmak üzere, mevcut antlaşmalarda var olan pek çok hüküm Anayasa'ya aktarılmıştır.

Avrupa Birliği'nin amaçları başlıklı üçüncü maddede, dengeli bir ekonomik büyüme, rekabet gücü yüksek bir sosyal piyasa ekonomisine dayalı, tam istihdam ve sosyal ilerlemeyi amaçlayan sürdürülebilir bir büyüme hedeflenmiştir. Buradaki sosyal

piyasa ekonomisi vurgusu özellikle önemlidir.³² Yürürlükte olan antlaşmalarda sadece serbest rekabete dayalı açık bir piyasa ekonomisi kavramına yer verilmekte olup, sosyal piyasa ekonomisi kavramı ilk kez antlaşmasal bir nitelik kazanmıştır. Sosyal politika açısından bir başka önemli boyut ise Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın, Anayasa'nın ikinci bölümüne olduğu gibi aktarılmasıdır. 2000 yılında yapılan Nice Zirvesi'nde ilan edilen AB Temel Haklar Şartı; özgürlük, eşitlik, vatandaşlık hakları ve adalet konusundaki klasik insan haklarından, siyasal ve sosyal haklara kadar toplam elli temel insan hakkını güvence altına almaktadır. Anayasa'dan önce AB mevzuatı açısından bağlayıcı niteliği olmayan Temel Haklar Şartı'nda yer alan bazı haklar ilk kez bir Anayasa'da düzenlenmiştir.

Yürürlüğe girmesi için tüm üye ülkelerde yapılan halk oylamaları sonucunda kabul edilmesi zorunluluğu bulunan Anayasal Antlaşma, 2005 yılında Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlar sonucunda reddedilerek AB'nin geleceğinin sorgulanmasına yol açmıştır.³³

1.3.7. Lizbon Antlaşması

AB devlet başkanları tarafından 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanan Lizbon Antlaşması, üye ülke meclislerinin onayını takiben 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, Avrupa Anayasası referandumları sonucunda ortaya çıkan olumsuz tablo karşısında Avrupa Birliği'nin geleceği konusunda ortaya çıkan endişelerin giderilmesi açısından büyük bir önem taşımakta olup; Anayasal Antlaşmanın aksine, federalizmi çağrıştıran bayrak, milli marş gibi ortak sembolik unsurların kullanılmasından vazgeçilmesi nedeni ile klonlanmış anayasa olarak tanımlanmaktadır.³⁴

Lizbon Antlaşması, AB'de demokrasinin güçlendirilmesini ve hızla değişen küresel dinamikler karşısında, AB vatandaşlarının menfaatlerinin korunmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, yasama sürecinde Avrupa Birliği vatandaşları tarafından doğrudan seçilen tek organ olan Avrupa Parlamentosu'nun bütçe ve uluslararası antlaşmaların onaylaması üzerindeki yetkileri artırılmıştır.

³²Aziz Çelik. **AB Sosyal Politikası ve Türkiye : Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı**, İstanbul : Kitap Yayınevi, 2008, s.23-25.

³³ Desmon Dinan, **a.g.e.**, s.71.

³⁴ “Reform Antlaşması Üzerine Notlar” **T.C. Adalet Bakanlığı**, [http:// www.abgm.adalet.gov.tr/dokumanlar/lizbonan.pdf](http://www.abgm.adalet.gov.tr/dokumanlar/lizbonan.pdf) (20 Aralık 2009), s.4

Bunun yanı sıra, ortak karar alma mekanizmasına tabi tutulan alan sayısının artırılması ile Parlamentonun, Konsey ile eşit seviyede ağırlık kazanmasının sağlanması yolunda çok önemli adımlar atılmıştır. Ulusal parlamentoların karar alma süreçlerine daha yüksek bir oranda katılımının sağlanması amacıyla, ulusal parlamentolarda üçte birden daha fazla olumsuz oy çıkması halinde Komisyon önerilerinin yeniden gözden geçirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmış ve yetki ikamesi ilkesinin ihlali halinde, ulusal parlamentolardaki gruplara Avrupa Adalet Divanına başvurma imkanı tanınmıştır.³⁵

Lizbon Antlaşması ile AB organlarının çalışma yöntemleri ve oylama usulleri basitleştirilmiş ve daha etkili bir karar alma mekanizması için Konsey’de nitelikli oy çoğunluğunun arandığı politika alanlarının sayısı artırılmıştır. 2014 yılından geçerli olmak üzere nitelikli oy çoğunluğunun hesaplanmasında çifte çoğunluk esasının uygulanması kararlaştırılmıştır. Böylece, bir yasanın kabul edilmesi için üye devletlerin %55’inin ve nüfusun en az %65’inin temsil edildiği bir çoğunluğun sağlanması gerekmektedir.

Lizbon Antlaşması ile Avrupa Parlamentosu ve ulusal hükümetlerin rolü artarken, Komisyon yapısı üzerinde de değişiklikler yapılmıştır. Buna göre Komisyon üyelerinin sayısı, antlaşmanın yürürlüğe girmesinin beklendiği 2009-2014 yılları arasında her üye devleti temsil edecek sayıda ve 2014 yılından itibaren başlamak üzere üye devlet sayısının 2/3’ü ile sınırlı tutulmaktadır.

Lizbon Antlaşması, AB vatandaşlarının karar alma süreçlerinde yer almasına olanak tanımıştır. “Vatandaş inisiyatifi” hakkı sayesinde üye devlet vatandaşları arasında en az bir milyon imza toplanması halinde Komisyon’a yasa taslağı önerilmesi hakkı tanınmıştır. Böylece Antlaşma; vatandaşlar, sivil toplum örgütleri ve birlik kurumları arasındaki diyalogun önemini benimsemekte ve Avrupa düzeyinde alınan kararlarda sivil toplum örgütlerinin daha çok yer almasına olanak tanımaktadır.

Lizbon Antlaşması ile AB’nin uluslararası alanda etkinliğinin artırılması amaçlanmış ve Avrupa Birliğine yasal bir kimlik sağlanmıştır. Bunun dışında, ortak güvenlik ve savunma politikası alanında önemli adımlar atılarak, karşılıklı savunma ve dayanışma şartlarına yer verilmiştir. Bir başka ifadeyle, herhangi bir AB üyesi devletin

³⁵ **European Union Web Site**, Treaty of Lisbon, http://europa.eu/lisbon_treaty/index_en.htm (12 Aralık 2009)

saldırıya uğraması durumunda diğer devletler, saldırıya uğrayan devlete yardım etmekle sorumlu tutulmaktadır.

Lizbon Antlaşması ile getirilen diğer yenilikler şöyle sıralanabilir: AB Konseyinde altı ay süre ile dönüşümlü olarak uygulanan başkanlık sistemi kaldırılıp, yerine 2,5 yıllık süre için üye ülkelerin oybirliği ile atanan Konsey Başkanlığı sistemi getirilmiştir. Başkan, yılda dört kez toplanan AB zirvelerine de başkanlık edecektir. Bu amaçla, 20 Kasım 2009 tarihinde Konsey tarafından AB Başkanlığına Belçika eski Başbakanı Herman Van Rompuy getirilmiştir. Dış politikada tek sesliliğin sağlanması amacı ile atanan AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ise, AB Dışişleri Bakanlarını buluşturan Dış İlişkiler Konseyi toplantılarına başkanlık edecek ve AB Komisyonu başkan yardımcılığı görevini üstlenecektir. AB Dışişleri Bakanlığı olarak tanımlanabilecek bu göreve ise, İngiliz Catherine Ashton getirilmiştir.

1.4. Avrupa Bütünleşmesine Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Avrupa bütünleşme süreci değişik kuramsal çerçevelerde incelenebilen; siyasi, ekonomik ve sosyal boyutları ile disiplinlerarası yaklaşımı gerektiren bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Altılar Avrupa'sından (Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) sonra yeni ülkelerin katılımı ile sürekli genişleyen ve günümüzde yirmi yedi üyeden oluşan uluslarüstü bir yapı haline dönüşen AB'nin gelişimi ve işleyişi, uluslararası ilişkiler literatüründe geniş bir yer bulan Avrupa entegrasyon kuramları çerçevesinde açıklanmaktadır.

Avrupa Birliği'nin evrim sürecinin farklı dönemlerinde ve farklı koşullar altında geliştirilmiş olan entegrasyon kuramlarının ortak özelliği, hiçbirisinin tek başına mevcut yapıyı, derinleşmeyi ve genişlemeyi tam olarak açıklayamamalarıdır. Bütünleşmeyi bir durumdan ziyade bir süreç olarak ele alan ve bütünleşme kavramının teoriye dönüşmesinde büyük katkıları olan, söz konusu yaklaşımlar, aynı zamanda ekonomik birlik-siyasal birlik ilişkisini de açıklamaktadır.³⁶

³⁶ Beril Dedeoğlu, a.g.e. s. 35

1.4.1. Fonksiyonel Yaklaşım

1950 ve 1960'lı yıllarda Avrupa entegrasyonu ile ilgili ilk yaklaşımlar federalizm, işlevselcilik(fonksiyonalizm) ve işlemselcilik(transactionalism) olarak görülmüştür. Bu entegrasyon kuramları, ulus devletlerin bütünleşme sürecinin açıklanması ile ilgilenmektedir.

Üye devletlerin egemenlik haklarının sınırlı olduğu federal düzenleme, ulus devletlerin eklemelendirilerek, bazı yetki düzeylerindeki politika belirleme hakları kendilerinde kalmak üzere, merkezdeki yönetim aygıtının otoritesine bağlanmalarını öngören bir bütünleşme yaklaşımıdır.³⁷ Federalizm yaklaşımını savunanlar, AB'nin kurumsal ve politik düzeylerde ulaştığı federal ve konfederal özelliklerin arttırılmasına odaklanmışlardır. Diğer bir ifade ile, Federalizm yaklaşımında güçlü bir Avrupa temsilciler meclisinin kurularak Avrupa devletler fedarasyonunun oluşturulması amaçlanmıştır. Bu açıdan AB'nin en önemli mücadele alanı, ortak politikaların ve kurumların korunması ile birliğin sürdürülmesinin sağlanması ön plana çıkmaktadır. Özellikle Avrupa Parlamentosu, Komisyon ve Adalet Divanı ile ilgili kurumsal reformların devamının sekteye uğramaması, federalist yaklaşımın öncelik verdiği sorunlar arasında yer almaktadır.

Fonksiyonel yaklaşıma göre bütünleşme, kurumsal yapılar oluşturarak siyasal antlaşmalar yapmak değil, işlevsel olarak gereksinimlere yanıt verebilen ve potansiyel gereksinimlere de uygulanabilecek bir ortaklık yaratmaktır. Bu yaklaşımda ekonomik ve sosyal politikalarda pragmatik, rasyonel ve teknokratik yönetime gerek duyulduğu varsayımı ile uluslararası kurumların oluşturulacağı ileri sürülmektedir.³⁸ Belli bir teknik ya da işlevsel alanda işbirliğinin başarılı olması diğer alanlarda da muhtemel işbirliğine öncülük etmekte ve bu durum dallanma-kollara ayrılma terimi ile ifade edilmektedir. Bu açıdan işlevsel birleşmede ulusal bölünmeler daha az önem taşımakta olup, federal birleşme şart değildir. Federalistler entegrasyonda daha yüksek önemde politik konular üzerinde dururken, yeni işlevselciler daha ziyade daha az önemli politik konular üzerinde yoğunlaşmıştır.³⁹ Nitekim, Avrupa'da bütünleşme siyasal düzlemde değil işlevselciliğin öngördüğü gibi ekonomik düzlemdeki işlevsel işbirliği ile başlamıştır.

³⁷ Yusuf Karakaş, **a.g.e.** s 12.

³⁸ David Mitrany "The Functional Approach to World Organization" **International Affairs**, No:3, July, 1948, s.355.

³⁹ Nilüfer Karacasulu. "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt:3, Sayı:9, 2007, s. 82-100.

İşlemselcilik yaklaşımında, gruplar arasında ve grup içindeki işlemlerin sıklığına bakılarak, bireyler arasında topluluk oluşturma eğilimi incelenmektedir. Buna göre, bütünleşme yolu ile toplumlar bir kez ilişkiye girdiğinde, tüm faktörlerin birlikte bütünleşmesi söz konusu olmakta ve bu eş zamanlı ilişkilerin koordinasyonu için güçlü bir iletişim gerekli olmaktadır. Bu bağlamda, devletler arası iletişim düzeyinin, özellikle sosyal, ekonomik ve kültürel bağların çeşitli devletlerin bir araya gelerek topluluk oluşturmaları ile mümkün olacağı ileri sürülmektedir. İşlemselcilik yaklaşımı, aynı siyasi yapı olarak biçimlenen devletler arasındaki işlemler ve iletişim düzeyi arttıkça bir toplum haline gelmeye başlamaktadır. Üye devletler arasında savaş çıkma ihtimalinin tamamen ortadan kaldırıldığı entegrasyon düzeyi ise, devletleri birer güvenlik toplumu konumuna getirmektedir.⁴⁰

1.4.2. Neo-Fonksiyonel Yaklaşım

Neo fonksiyonel yaklaşıma göre iktisadi, mali ve teknik alanlar gibi daha az önemli politika alanlarında başlatılan bütünleşme, yayılma etkisi olarak adlandırılan bir tür tetikleme ile diğer alanlara doğru genişleyip siyasal bütünleşme şekline dönüşmektedir. Avrupa Birliği'nde egemen olan iktisadi bütünleşmenin gerçekleşmeden, siyasi bütünleşme ve onun uzantısı olan askeri bütünleşmenin de imkânsız olduğu savı da, neofonksiyonel kuramın bir diğer ana önermesidir.⁴¹

Neofonksiyonel kuramın öncülerinden olan Haas, bütünleşmeyi ulusal aktörlerin beklenti ve faaliyetlerini, ulus-devletin üstündeki süpranasyonel kurumların yetki sahibi olduğu yeni bir merkeze doğru kaydırmaları olarak tanımlamaktadır.⁴² Avrupa Birliği'nin dünyanın başka bölgelerinde model olarak alınıp alınamayacağını inceleyen Haas, bütünleşmenin gerçekleşebilmesi için şu temel koşulları belirlemiştir: Çoğulcu bir sosyal yapı (çıkar grupları, siyasi partiler, ticaret odaları, birbirleriyle rekabet içerisinde olan elit grupların varlığı), yeterli ekonomik ve endüstriyel gelişmişlik seviyesi (uluslararası ticaret

⁴⁰ Karl W. Deutsch "Political Community and North Atlantic Area" in **The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration**, (Ed.) Brent F. Nelson and Alexander Stubb, Palgrave Macmillan: Hampshire, 2003, s. 122-125.

⁴¹ Yusuf Karakaş, **a.g.e.** 82-85.

⁴² Ernest Bernard Haas "The Uniting of Europe" in **The European Union in Readings on the Theory and Practice of European Integration**, (Ed.) Brent F. Nelson ve Alexander Stubb, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003, s.155-160.

ve finasta önemli yere sahip olmak), katılımcılar arasında ortak ideolojik yaklaşımların ve parlamenter demokrasinin varlığıdır.

Buna göre ulus devlet içindeki seçkinler grubunun, entegrasyonun getireceği kazanç ve kayıpları değerlendirmesine bağlı olarak entegrasyon süreci gelişme göstermektedir. Diğer bir deyişle, Avrupa bütünleşme sürecinin ana unsuru olarak çıkar grupları ve süpranasyonel aktörler özel bir rol oynamaktadırlar. Neo fonksiyonlizmin temel varsayımları, AB’de temel strateji olan ekonomik işbirliğini teşvik etmek, yaratılan idari organlar aracılığı ile bütünleşmeyi ilerletmek ve ulusal çıkarların bu hedefe engel olmasını önlemektir. Bu şekilde bütünleşmenin ilgili başka sektörler de yayılacağı, başka alanlarda da işbirliğini tetiklemesi beklenmektedir. Ayrıca, zaman içinde bağılıkların, sosyal ihtiyaç ve çıkarların, ulusal iradeler yerine merkezi idari organlara yöneleceği düşünülmektedir. Böylece ekonomik bütünleşme daha fazla örgütlenmeyi gerektirecek ve sonuçta siyasi bütünleşmeyi de beraberinde getirecektir.

Avrupa Komisyonu’nu, ülkeleri daha fazla bütünleşmeye sevk eden siyasi bir girişimci olarak tanımlayan Neo fonksiyonel kuram, Avrupa Adalet Divanı ile Avrupa Paramentosunu bu yapının tamamlayıcısı olarak görmektedir. Parasal Birliğin, daha geniş kapsamlı Avrupa Bütünleşme sürecinde içindeki yeri ile de ilgilenen neofonksiyonel kuram taraftarları, dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı olan Delor’s başta olmak üzere birçok süpranasyonel aktörün, Parasal Birliğin sürekli değişen AB gündeminden düşmemesi için etkin bir rol oynadığını iddia etmektedirler.⁴³

Fonksiyonel faaliyetlerdeki genişlemelere olumlu yaklaşan neo fonksiyonel kuramcılar, yeni ülkelerin AB’ye katılımı konusunda olumsuz düşünülmektedirler. Neo fonksiyonel kuramcıların AB’ye kimin katılıp kimin dışarıda kalması gerektiği yönündeki öngörülerine göre İsviçre çok önceden AB üyesi olmalı iken Yunanistan AB dışında kalmalıdır. Zira, İsviçre işlevsel anlamda daha çok Avrupa’nın bir parçası olduğu halde AB’ye katılmaz iken, iktisadi ve siyasi olarak Avrupa’ya daha uzak olan Yunanistan, AB üyesi olmuştur. Neo fonksiyonel kuramcılar AB’nin daha da genişlemesi halinde, yayılma etkisinin yavaşlayacağını ileri sürmektedir.

Genel olarak neofonksiyonel kuram, 1958-1965 yılları arasındaki bütünleşme sürecini başarı ile açıklayan bir teori olup, Temmuz 1965 tarihinde yaşanan Boş Sandalye Krizi ile üstünlüğünü yitirmiştir. Komisyonun, Ortak Tarım Politikası

⁴³ Amy Verdun, *a.g.e.* s, 13.

konusunda özerk bir bütçenin uygulanması kararına, De Gaulle Hükümetinin Avrupa Konseyindeki bakanlarını geri çekerek tepki vermesi üzerine Topluluk karar alma mekanizmasının tıkanmasını ifade eden Boş Sandalye Krizi ile Avrupa bütünleşmesinin sadece daha fazla işbirliği içeren tek boyutlu bir süreç olmadığı anlaşılmıştır.

1.4.3. Hükümetlerarasıcılık Yaklaşım

Hükümetlerarasıcılık yaklaşımını savununlar, Avrupa bütünleşmesi içinde ulus devletin rolünün küçümsendiğine vurgu yaparak Neo-fonksiyonel kuramı eleştirmektedirler. Avrupa Bütünleşme sürecini hükümetlerarası işbirliği ile açıklayan Stanley Hoffman ve Andrew Moravcsik, uluslararası ilişkilerde baskın öğretisi olan realizmin etkisi ile bütünleşmenin devletlerin kendi iradelerine bağlı olarak gelişeceğini ileri sürmektedir.⁴⁴

1990'lara gelindiğinde, Maastricht Antlaşması ile tek para birimi ortak hedef olarak belirlenmiş, Amsterdam Antlaşması ile nitelikli oy çoğunluğu esasıyla karar verilen politikaların sayısı artırılmış ve ulusüstü kurumlara sınırlı da olsa yetki devri gerçekleştirilmiştir. Artacak olan üye sayısı da dikkate alınarak esnek entegrasyon terimi geliştirilmiş ve derinleşme garanti altına alınmaya çalışılmıştır. Nice Antlaşması ile özellikle küçük üye devletlerin AB kurumlarında seslerini arttırmaya yönelik temsil değişiklikleri gerçekleştirilmiştir. Moravcsik, Tek Avrupa Senedi ya da Maastricht Antlaşması gibi AB'yi kuran antlaşmalarda uluslararası aktörlere, yayılma etkilerine veya uluslararası iş çevrelerinin koalisyonlarına değil, güçlü üye devletlerin tercihlerinin keşiştiği noktalarda, adım adım bütünleşmeye inanmaktadır.⁴⁵ Böylece, Parasal Birlik güçlü devletlerin çıkarları doğrultusunda gelişen bir süreç olarak tanımlanmakta ve üye ülkeler arasında gerçekleşen pazarlık sürecinin bir ürünü olduğu öne sürülmektedir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık kuramı, son genişleme dalgasına yönelik ülkelerin ulusal tercihlerini belirlemede Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine olan coğrafi yakınlıkları ve bu yakınlıklarından kaynaklanan sınır ticareti ve sermaye akışları etkili olmaktadır.⁴⁶ Bu nedenle, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile sınırı olan devletler diğer ülkelere göre bunlarla olan ticaretinden daha fazla kazanç sağlamakta ve bu ülkelerin

⁴⁴ Amy Verdun, **a.g.e.**, s.10.

⁴⁵ Mark Pollack, "Theorizing EU Policy-Making" in **Policy Making in the European Union** (Ed.) Helen Wallace and William Wallace, Oxford : Oxford University Press, 2005, s.18.

⁴⁶ Andrew Moravcsik , "The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht", New York : Cornell University Press, 1998, s.29.

ekonomik olarak gelişmesine daha fazla önem vermektedirler. Bu değerlendirme ile Liberal Hükümetlerarasıcılık yaklaşımı Fransa, İtalya ve Yunanistan başta olmak üzere tüm güney ülkelerinin Bulgaristan, Romanya ve Güneydoğu Avrupa ülkelerine neden destek verdiğini açıklamaktadır.

1.4.4. Çok Düzeyli Yönetişim Yaklaşım

AB içerisinde sınırlı sayıda olan aktörlerin giderek artması ve çeşitlenmesi nedeniyle devlet merkezli bütünleşme yaklaşımının açıklayıcı etkisinin azaldığını öne süren Çok Düzeyli Yönetişim yaklaşımı, genişlemenin Avrupa kurumları ve yönetişimi üzerindeki etkilerine dikkati çekmektedir.

Yönetişim, genel olarak resmi yönetim kurumları veya bunlar olmaksızın yetki uygulanmasını ifade eden ve son yıllarda resmi yönetimden yetkilerin alınması anlamına gelen bir kavram olarak kullanılmaktadır. Yönetim kavramı, merkezileşmeyi ve bütünleşmeyi esas alırken, yönetişim kavramı parçalanma ve farklılaşmayı ifade etmektedir. Bu bağlamda, çok düzeyli yönetişim yaklaşımı değişik yönetişim düzeylerine sahip bir devlet şeklinde ortaya çıkan yetki biçimini ifade etmektedir.⁴⁷

Çok Düzeyli Yönetişim yaklaşımı, AB'yi farklı düzeyleri ve özellikleri olan birbirleriyle bağlantılı kurumların oluşturduğu politik bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan Avrupa bütünleşmesi, Avrupa düzeyinde, ulusal düzeyde ve ulus- altı düzeyde olmak üzere üç farklı düzeyde gerçekleşmektedir. Bu farklı düzeyler arasındaki etkileşim ise, farklı devlet düzeyleri arasındaki etkileşim(dikey etkileşim) ve aynı düzey içindeki farklı aktörler arasındaki etkileşim (yatay etkileşim) olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Bu noktada, Çok Düzeyli Yönetişim yaklaşımı şu iki önermede bulunmaktadır:⁴⁸

- Üst düzey devlet yetkilileri, karar alma süreçlerindeki mevcut yetkilerini kaybetmekte ve bu yetkiler farklı düzeydeki aktörler arasında paylaşılmaktadır.
- Politik alanlar, iç içe geçmekten ziyade birbirleriyle bağlantılı bir yapıdan oluşmaktadır. Ulusaltı aktörler, hem ulusal hem de uluslarüstü alanlarda faaliyet göstererek uluslararası kurumların yaratılmasına ön ayak olmaktadır.

⁴⁷ Burak Tangör, “Güvenlik Yönetişimi Yaklaşımı ve Avrupa Savunma Politikası”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Vol:6 Sayı:3, 2004, s.259.

⁴⁸ Liesbet Hooghe and Gary Marks, **Multi-level Governance and European Integration**, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2001, s.3-4.

Çok Düzeyli Yönetişim Yaklaşımı, farklı düzeydeki devlet aktörleri arasındaki ilişkilerden çok, sektörler ve aktörler arasındaki ilişkilere odaklanması ve ulus-altı aktörlerin otonomisine gereğinden fazla önem vermesi açısından eleştirilmektedir. Daha da önemlisi, bütünleşme teorilerinin cevap aradığı ulusal ve uluslararası yapılar arasındaki yetki devri biçimini yeterince açıklayamaması nedeniyle, Avrupa bütünleşmesini açıklamaya yönelik bir teoriden ziyade, tanımlayıcı bir yaklaşım olarak görülmesi gerektiği ileri sürülmektedir.⁴⁹

⁴⁹ Ian Bache, “Europeanization and Multi-level Governance: Empirical Findings and Conceptual Challenges” Center for European Studies, **University of Oslo**, 2008, http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2008/papers/wp08_16.pdf (12 Kasım 2009), s.10-12.

2. AVRUPA PARA BİRLİĞİ VE OPTİMAL PARA ALANI TEORİSİ

2.1. Avrupa Para Birliğinin Tarihçesi

Avrupa Para Birliği(EMU), Avrupa siyasi ve ekonomik tarihinde ilk Parasal Birlik oluşturma çabası olmamıştır. Avrupa'da daha önce de ortak para birimi oluşturma düşüncesi çeşitli şekillerde ileri sürülmüş ve bu düşünce başarılı veya başarısız da olsa uygulama alanı bulmuştur.1 800'lü yıllarda Alman eyaletleri arasında, ortak para birimi olarak kabul edilen Reich Mark, İsviçre Kantonları arasında kabul edilen İsviçre Frangı, Belçika, Yunanistan ve Bulgaristan'ın katılımıyla 1865'te oluşan Latin Para Birliği ve son olarak, İsveç, Norveç ve Danimarka'nın katılımıyla oluşan İskandinav Para Birliği girişimleri ortak para birimi düşüncelerinin uygulamaya yansımış örnekleridir. Ancak söz konusu çabaların tümü çeşitli siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı başarısızlığa uğramıştır.⁵⁰

Tablo 4 : Başlıca Para Birlikleri

	Kapsadığı Alan	Geçerli Olduğu Dönem	Siyasi Birlikte İlişkisi	Başlıca Özellikleri
İngiliz-İskoç Birliği	İngiltere ve İskoçya	1.707	Daha Sonra	Merkez Bankaları Şebekesi; İlk özel İskoç Bankası'na para çıkarma izni verildi
Alman Birliği	35 Germanik devlet ve 4 Germanik şehir	1.857	Daha Sonra	Gümüş Standardı; sabit pariteler ve 1871'de tek para ve Merkez Bankası
İtalyan Birliği	İtalyan Devletleri	1.881	Evet	Gümüş Standardı; sabit pariteler ve 1871'de tek para ve Merkez Bankası
Latin Birliği	Fransa, Belçika İsviçre, İtalya	1885-1920	Hayır	Gümüş Standardı; tek para, Merkez Bankaları, arasında bir anlaşma yoktur.
İskandinav Birliği	Norveç, İsveç, Danimarka	1885-1905	Hayır	Altın standardı, sabit pariteler, Merkez Bankaları arasında anlaşma vardır.
Lüksemburg Ekonomik İşbirliği	Belçika, Lüksemburg	1922-1999	Hayır	Sabit pariteler, tek Merkez Bankası, İkili Döviz Piyasası, Ortak Politika Kurumları

Kaynak : OECD, EMU : Facts, Challenges and Policies, 1999, s.23.

⁵⁰ Robert Baldwin and Charles Wyplosz, **The Economics of European Integration**, Berkshire: McGraw Hill Companies, 2004, s.73-91.

AB'nin kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması, ekonomik bir entegrasyon sürecini vurgulamasına rağmen, Avrupa Para Birliği kavramını ve bunu sağlayacak mekanizmaların hukuki temelini içermemekte idi. Gerçekten de, Parasal Birlik kavramı ilk kez 1959 yılında Jean Monnet başkanlığında toplanan Birleşik Avrupa için eylem komitesi tarafından ortak bir Avrupa maliye politikası oluşturulması amacıyla hazırlanan raporda ele alınmıştır.⁵¹1968 yılında gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi, ortak tarım politikasının üyeler arasında sabit kur ilişkilerini gerekli kılması ve uluslararası para sisteminde yaşanan krizler sonucunda, Konsey'in 12 Aralık 1968 tarihinde yapmış olduğu toplantıda Avrupa'nın ekonomik entegrasyon sürecinin son aşamasını teşkil eden Parasal Birliğin temelleri atılmıştır. Bu amaçla, 12 Şubat 1969 tarihinde, Fransız Başbakanı Raymond Barre tarafından bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapora göre;dış ödeme zorlukları ile karşılaşan yeni üyelere otomatik olarak ve şarta bağlanmaksızın kısa vadeli kredi verilmesi, büyüme hızları arasında anlaşma sağlanması, kronik dış ödeme güçlüğü çeken üyelere orta vadeli kredi açılması, ABD dolarının uluslararası para sistemindeki rolünü azaltmak amacıyla resmi pariteler etrafındaki dalgalanma marjının kaldırılması, yani tek para birimine geçiş öngörülmüştür.

İkinci Dünya Savaşının etkilerinin kaybolmasıyla, ekonomik anlamda 1950'li yıllarda birbirlerine yakınsamış olan Avrupa ekonomileri, 1970'li yıllardan itibaren tekrar ayrılmaya başlamış, ülkeler arasında oluşan bu farklılıklar da döviz kurlarına yansiyarak, Topluluk içinde ticaretin olumsuz yönde etkilenmesine yol açmıştır. Bu nedenle, 1969 yılındaki Lahey Zirvesi'nde, Avrupa Para Birliği hakkındaki çalışmaları tamamlamak üzere bir komisyon kurulmuştur. Komisyon, 1970 yılında Werner Raporu olarak bilinen ve 1980 yılına kadar bir parasal birliğin kurulmasını hedefleyen ayrıntılı bir rapor hazırlamıştır.

2.1.1. Werner Raporu

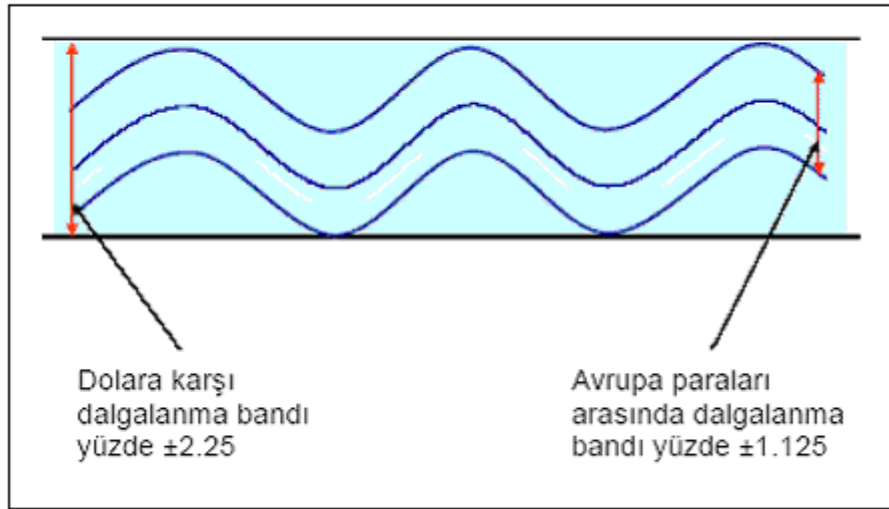
Werner Raporu, Parasal Birliğin üç aşamada oluşturulmasını öngörmüştür. Birinci aşamada, ülkelerin para ve maliye politikaları birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi ve döviz kurlarının dalgalandığı bantların daraltılarak geri dönülemez biçimde sabitlenmesi; ikinci aşamada, döviz piyasalarında merkez bankaları tarafından gerekli olduğu hallerde ülke paralarının desteklenmesi amacıyla Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'nun(EMCF)

⁵¹ Rıdvan Karluk, a.g.e. s.480.

oluşturulması, üçüncü aşamada da Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması hedeflenmiştir.⁵²

Mart 1972 tarihinde, Ekonomik ve Parasal Birlik yolunda önemli bir adım olarak, Avrupa paralarının dalgalanmalarını kendi içlerinde yüzde ± 1.125 'lik bant (toplam % 2.5), Avrupa paralarını da dolara karşı yüzde ± 2.25 'lik bir bant (toplam % 4.5) ile sınırlayan yılan sistemine geçilmiştir. Ne var ki, kısa bir süre için kullanılan yılan sistemi(Aralık 1971- Mart 1973) döviz kuru piyasalarında yaşanan dengesizliği ortadan kaldırmakta başarılı olamamıştır. Tüneldeki yılan sistemi, ekonomik yapıları, politika tercihleri ve hedefleri farklı olan üye ülkelerin, döviz kurlarını dar bir band içinde belirlemelerinin mümkün olmadığını göstermiştir.⁵³

Şekil 1 : Tüneldeki Yılan

Kaynak : Pınar Özbay, Avrupa Para Birliği ve Avro, TCMB Tebliğ No:9702, 1997

Werner Planı'nın yürürlüğe girmesinin beklendiği 1973 yılında, Bretton Woods Sisteminin ortadan kalkması ve Plan'ın büyük ölçüde Bretton Woods sisteminin devamına dayalı olması nedeniyle uygulanamamıştır. Bununla birlikte, 1973-1974 dünya petrol krizi de, Parasal Birlik oluşturma girişimlerini sekteye uğratmıştır. Bunun sonucunda, 1970'lerin ortalarında birçok AET üyesi ülkede enflasyon oranları çift haneli rakamlara ulaşmış ve krizden çıkmaya yönelik ekonomi politikalarında farklılaşmalar baş göstermiştir. Sonuç olarak, resesyona mücadele için önceliği haline gelmesi, 70'lerin sonuna kadar parasal bütünleşme çalışmalarının ertelenmesine

⁵² Mike Artis and Nigel Lee, **The Economics of The European Union: Policy and Analysis**, Oxford: Oxford University Press, 1997, s:28-32.

⁵³ Paul De Grauwe, **Economics of Monetary Union**, Oxford : Oxford University Press, 2003, s.115.

yol açmıştır. Nitekim, ekonomilerin toparlamaya başlaması ile, 1979 yılında Avrupa Para Sisteminin kurulmasına yönelik kapsamlı bir program uygulamaya konulmuştur.⁵⁴

2.1.2. Avrupa Para Sistemi (EMS)

Avrupa Para Sistemi, kapsamlı bir ekonomik entegrasyona doğru yol alan Avrupa'nın döviz kuru oynaklıklarının azaltılmasıyla parasal sistemdeki dengesizliklerin giderilmesi yönündeki çabaların bir ürünüdür. Bunun yanı sıra, Ortak Pazarın istikrarlı bir hale getirilmesi ve Avrupa paralarının ABD dolarına karşı olan bağımlılığının en aza indirilmesi, Avrupa Para Sisteminin temel hedefleri arasındadır. Bu amaçla Avrupa Para Sistemi, Döviz Kuru Mekanizması(ERM) ve Avrupa Para Birimi (ECU) adı verilen iki araç ile donatılmıştır.

2.1.2.1. ECU

ECU, AB bünyesindeki ülkelerin içerisinde belli bir ağırlığa sahip olduğu bir döviz kuru sepetidir. Bu ağırlıkların belirlenmesi, üye ülkelerin üretimine, dış ticaret hacmine ve kısa dönemde sağladığı destek miktarına bağlı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ülkelerin, ECU'ya karşı bir de merkezi oranları bulunmakta idi. Döviz kuru mekanizması ise merkezi oranı etrafında, üye ülke kurlarının ECU'ya karşı dalgalanmalarını sınırlandıran bir mekanizmadır. Döviz kuru mekanizmasının sadece topluluk paralarından oluşan ECU üzerine kurulmuş olması, sistemi dolar merkezli olan sisteminden ayıran en belirgin unsurdur.

Sepet içindeki ilk ayarlama, sistemin yürürlüğe girmesinden altı ay sonra yapılmıştır. Daha sonra beşer yıllık periyodlarla otomatik olarak ya da sepet içinde yer alan ulusal para birimlerinden herhangi birinin kurunda %25 oranında bir dalgalanmanın meydana gelmesi durumunda, ECU sepetinin bileşiminin gözden geçirilmesine karar verilmiştir.

⁵⁴ Robert Baldwin and Charles Wyplosz, **a.g.e.** s, 105.

Tablo 5: Milli Paraların ECU Değerleri ve Pariteler

1 ECU =			1 Milli Para=	
DEM	200.513	Alman Mark	0.498721	ECU
ESP	169.949	Ispanya Peseta	0.005884	ECU
FRF	672.140	Fransız Frank	0.148778	ECU
GBP	0.666178	İngiliz Sterlin	150.110	ECU
ITL	1975.70	İtalya Lira	0.000506	ECU
JPY	158.144	Japon Yen	0.006323	ECU
SWF	168.663	İsviçre Frank	0.592898	ECU
USD	110.799	ABD Dolar	0.902537	ECU

Kaynak: Özgür Tonus ve Rıdvan Karluk, **Avrupa Para Birliği ve Geleceği**, 1998, <http://www.econturk.org/ozgureu.pdf> (17 Ağustos 2008), s.23.

ECU'nun başlıca dört fonksiyonu vardır:

- Döviz Kuru Mekanizmasında her milli paranın bir ECU karşısındaki değeri olan merkezi kurların belirlenmesinde ortak piyasa olarak kullanılmaktadır.
- Her milli paranın döviz kurunda meydana gelecek sapma eşiğinin hesaplanmasında referans birimi olarak yer almaktadır.
- Destekleme faaliyetlerinden doğan borç ve alacakların hesaplanmasında ve ödemesinde kullanılmaktadır. Bu anlamda Topluluk paraları arasında ödeme aracı ve rezerv birimi sayılmaktadır.
- Avrupa Para Sistemi'nin işleyişinde temel hesap birimidir. Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'nun orta vadeli mali ve kredi yardım mekanizmalarında hesap birimi olarak altının yerini almıştır.

Avrupa Para Sisteminde önemli bir yer tutan ECU'nun en önemli fonksiyonu sistemin simetrisi konusunda bir tür sapma göstergesi olmasıdır. Bunun dışında ECU'nun kambiyo mekanizmasında ve kredi mekanizmasında bir değer ölçüsü olarak kullanılması sonucunda, Topluluk para otoriteleri arasında ödeme aracı olarak kabul edilmiştir.⁵⁵

⁵⁵ Okan Aktan, a.g.e. s:122.

ECU, Birliğin resmi hesap birimi olarak işlevini 31 Aralık 1998 tarihine kadar sürdürmüştür. Bu dönemde, üye ülkeler merkez bankaları rezervlerinin %20'sini Avrupa Parasal İşbirliği Fonunda ECU cinsinden tutmuşlardır. Sonuç olarak ECU, geçiş süreci boyunca nakit dolaşımının dışında, rezerv para ve ölçü birimi olarak, AB'nin ortak parası ve hesap birimi fonksiyonunu yerine getirmiştir.

2.1.2.2. Döviz Kuru Mekanizması (DKM)

Avrupa para birimleri arasındaki dalgalanmaların azaltılması amacıyla oluşturulan Döviz Kuru Mekanizması, sabit fakat ayarlanabilir bir kur sistemidir. Döviz Kuru Mekanizması, tamamıyla Avrupalı olması; yani ne ABD dolarına, ne de altına dayanmaması; simetrik yapısı yani Bretton Woods sisteminde ABD dolarının oynadığı rolün tersine döviz kuru mekanizmasında hiçbir para biriminin özel bir rol oynamaması ve son olarak, çok yönlü ve sınırsız müdahalelerin yapılabilmesine olanak sağlaması gibi önemli özelliklere sahip olmuştur.⁵⁶

Döviz Kuru Mekanizması'nda, önceden belirlenen bant sınırlarına yaklaşıldığında, merkez bankalarının, döviz kurunu belirlenen bant aralığında tutabilmek için müdahale etme zorunlulukları bulunmaktaydı. Belirli durumlarda, bantları zorlamadan da müdahale imkanına sahip olan ülkeler bunun için, sistemdeki diğer ülke para birimlerine ihtiyaç duymaktaydı. Örneğin Fransa, Frank'ın değer kaybetmesini engellemek istediğinde Alman Markı(DM) yerine USD satıp, Frank satın almaktaydı. Pratikte, kuru tavan orana yaklaştığında satmak, tabana düştüğünde ise almak anlamını taşıyan bu sürecin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için merkez bankaları arasında bir kredi sistemi oluşturulmuştur.

Döviz Kuru Mekanizması sayesinde, ani ve sık yapılan rekabetçi devalüasyonların önüne geçilmiş, sistemdeki para birimleri daha az oynak hale getirilmiştir. Böylece, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve mali uyum artmış ve 1980'lerin başında hemen hemen tüm üyelere enflasyon oranları önemli ölçüde azalmıştır.

⁵⁶ Ledesma-Rodríguez et Al, "On the Credibility of the Irish Pound in The EMS", FEDEA Working Paper No: 14, 2000, <http://ssrn.com/abstract=275252> (17 Kasım 2009), s.17.

Örneğin, 1980’li yılların başında %12 düzeyinde seyreden enflasyon oranları 1985’te %5’e gerilemiş ve ülkeler arasındaki ortalama enflasyon farkı da 6.2 puandan, 2.8 puana düşmüştür.⁵⁷

1980’li yıllara gelindiğinde, Danimarka, Hollanda ve Belçika gibi bazı ülkeler, enflasyonla mücadele alanında başarılı olabilmek için ulusal para birimlerini Alman Markı’na sabitlemişlerdir. Böylece, söz konusu ülkelerdeki para politikası dolaylı olarak Alman Merkez Bankası tarafından oluşturulmuştur. Birliğe dahil diğer ülkelerde ortak bir para politikasının uygulanamamış olması, döviz kurlarının sabit tutulamadığı bazı durumlarda Avrupa Para Sistemini simetrik olmaktan uzaklaştırmıştır. Asimetrik bir sistem ise, birlik içindeki ülkelerin ekonomik dalgalanmalardan farklı boyutlarda etkilenmeleri anlamını taşımaktadır. Böylesi bir durumda, Birlik içindeki bir ülke hızlı bir ekonomik büyüme veya canlanma yaşarken, diğer bir ülkede durgunluk hatta resesyona yaşanması söz konusudur. Bunun sonucunda, AB ülkelerinde eş zamanlı olmayan iş döngüleri ortaya çıkmış ve para piyasalarının etkin çalışmamasına neden olmuştur.⁵⁸

1970’li yıllarda AB ülkelerinde yakınsayan enflasyon oranlarının, 1980’li yılların sonundan itibaren farklılık göstermeye başlaması, 1990 yılında Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesinin sistemin merkezi konumunda bulunan Alman ekonomisine getirdiği mali yükler ve üye ülkelerin kamu maliyesi alanında uyguladıkları birtakım yanlış politikalar nedeniyle, Avrupa Para Sistemi asimetrik şoklara maruz kalmış ve döviz kurlarına yönelik spekülasyon ataklarının başlıca hedefi haline gelmiştir. İlk olarak, İtalyan Merkez Bankasının rezervlerinde görülen aşırı düşüş sonucunda İtalyan Lire’i uzun süre döviz kuru mekanizmasında belirlenen tabanın altında kalmış ve 1992 yılında %7 oranında devalüe edilmiştir. Benzer şekilde, aşırı değerli bir çapa oranı ile sisteme giren İngiliz Sterlini de spekülasyon ataklarından ciddi biçimde etkilenmiştir. Bunun sonucu olarak İngiliz Sterlini ve İtalyan Lireti döviz kuru mekanizmasını terk etmek zorunda kalmış ve Ağustos 1993’te yüzde ± 2.25 ’lik bantlar yüzde ± 15 ’e genişletilmiştir. Sonuç olarak Döviz Kuru Mekanizması, AB ülkeleri için istikrarlı bir makroekonomik ortam yaratamamıştır.

⁵⁷ Mike Artis and Nigel Lee, **a.g.e.**, s.75.

⁵⁸ Ignazio Angeloni and Luca Dedola. “From ERM to The Euro: New Evidence on Convergence Among EU Countries” **ECB**, Working Papers No:4, 1999, <http://www.ecb.int/pub/scwps/ecbwp004.pdf> (25 Ekim 2009), s.11.

Döviz Kuru Mekanizması'nın çöküşünü açıklamaya yönelik bir yaklaşıma göre, Maastricht Antlaşmasının bir tür zorlama sonucu, aday ülkelerin onayından geçmesi ne Almanya'nın diğer ülkelere yardım edebilmek için para politikasında bir değişikliğe gideceğine, ne de diğer ülkelerin Almanya'nın para politikasını sonsuza kadar takip edeceklerine dair güçlü sinyaller vermiştir. Sistemdeki dayanışma çelişkili bir hale gelince de, geriye spekülörlere kur düzeltmesinin yapılacağı zamanı tahmin etmek kalmıştır. Burada krizin asıl tetikleyicisi ise, otoritelerin işsizlik ya da enflasyon arasında bir tercih yapmalarını zorunlu hale getiren resesyon olmuştur.⁵⁹

2.1.3. Delor's Raporu

90'lı yıllara gelindiğinde Parasal Birlik yolundaki en önemli gelişme, üye ülke merkez bankası başkanları tarafından oluşturulan bir komitenin hazırladığı ve Delor's Raporu olarak bilinen rapordur. Delor's Raporu, ekonomi politikalarında daha fazla koordinasyon gerekliliğini, ulusal bütçe açıklarının boyutunun sınırlandırılmasını ve AB para politikalarından sorumlu tamamen bağımsız bir kurumun oluşturulması ihtiyacını vurgulamaktadır. Raporda, parasal birliğin oluşturulması için üç koşul belirlenmiştir.⁶⁰ Tüm ulusal paraların sınırsız ve değiştirilemez biçimde konvertibl olması, sermaye hareketlerinin tamamen liberalleştirilmesi ve başta bankacılık sektörü olmak üzere finansal piyasaların bütünleşmesidir.

Delor's Raporu, Avrupa Para Birliğinin gerçekleştirilmesi için üç aşama tespit etmiştir. Birinci aşamada, Ortak Pazar yolundaki bütünleşmenin sağlanarak AB içindeki bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik önlemlerin alınmasını ve makroekonomi politikalarında koordinasyonun sağlanmasıyla, döviz kuru mekanizmasında belirlenen, bant aralıklarına tüm üyelerin bağlı kalması hedeflenmiştir. İkinci aşama için öngörülen hedefler daha tartışmalı konuları kapsamıştır. Bu bağlamda, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin kurulması ve ortak para politikasını uygulama yetkisinin bu kuruluşa verilmesi en tartışmalı alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü aşamada, Avrupa Merkez Bankası Sistemi'nin para politikasına ilişkin yetkileri devralmasıyla beraber ülke paraları arasındaki döviz kurlarının değiştirilemez biçimde sabitlenmesi hedeflenmiştir.

⁵⁹ Paul de Grauwe, **a.g.e.** s.149-153.

⁶⁰ Vural Fuat Savaş, **a.g.e.** s. 71.

2.1.4. Avrupa Para Birliği'nin Gerçekleşme Aşamaları

Roma Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra başlayan Parasal Birlik oluşturma çabaları, 1980'li yıllarda yaşanan uluslararası para sistemindeki olumsuz gelişmeler nedeniyle başarıya ulaşamamıştır. Bu yönde atılan adımların sonuncusu 1993 yılında yürürlüğe giren Avrupa Birliği(Maastricht) Antlaşması olmuştur.Maastricht Antlaşması ile Ekonomik - Parasal Birlik hedefi belirlenmiş ancak söz konusu hedefin nasıl gerçekleştirileceği konusuna değinilmemiştir. Bu amaçla oluşturulan teknik komitenin raporu, 15-16 Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde onaylanarak uygulamaya konulmuştur. Ortak para birimi adının Avro olarak belirlenmesi kararı da bu toplantıda verilmiştir. Bu aşamaların gelişimi şu şekildedir: Ekonomik ve Parasal Birliğin ilk aşaması 1 Ocak 1990 – 31 Aralık 1993 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Bu aşamada Maastricht Antlaşması ile belirlenen bütün önlemler uygulanmıştır. Özellikle AB içerisinde ve AB ile üçüncü ülkeler arasında sermayenin serbest dolaşımını engelleyen bütün uygulamalar kaldırılmıştır. Avrupa Para Sistemi ve ECU'nun güçlendirilmesi ile ulusal politikaların yakınsaması hedeflenerek, çok yönlü bir gözetim mekanizmasının benimsenmesi kararlaştırılmıştır.

İkinci aşama, 1 Ocak 1994 tarihinde başlamış ve 31 Aralık 1998 tarihine kadar devam etmiştir. Bu aşamada Avro'nun tek para birimi olarak kullanılması sürecine uyum amaçlanmıştır. Bu dönemde yapılan en önemli kurumsal düzenleme, Avrupa Para Enstitüsü'nün ve Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin kurulmasıdır. Avrupa Para Enstitüsü, Avrupa Merkez Bankası'nın ön kuruluşu olup, üye ülkelerin uyguladıkları para politikaları arasındaki koordinasyonu sağlamıştır. Bu aşamada, ulusal merkez bankalarının para politikasına ilişkin yetkilerinin devam etmesine rağmen, Avrupa Merkez Bankası'na yetki devrine ilişkin hazırlıklar son aşamaya gelmiştir. Son olarak, 1996 yılı Dublin Zirvesi sonucunda kurulan İstikrar ve Büyüme Paktı ile bütçe açıklarının önlenmesi hedeflenmiştir.⁶¹ Üçüncü ve son aşamada, döviz kurları geri dönülemez biçimde sabitlenmiş ve ortak para politikası uygulanabilmesi için karar yetkileri ulusal merkez bankalarından alınarak Avrupa Merkez Bankası'na devredilmiş ve ECU'nun yerini Avro olarak, 1 Avro = 1 ECU eşitliği sağlanmıştır.1 Ocak 1999'da, Avro'nun kaydi para olarak kullanılmasıyla başlayan son aşama, 1 Ocak 2002'de Avro'nun resmen tedavüle girmesi ile sona ermiştir.

⁶¹ Robert Baldwin and Charles Wyploz, a.g.e. s. 130-132.

2.1.4.1. Parasal Birlik İçin Maastricht Yakınlaşma Kriterleri

Avrupa Para Birliğinin gerçekleştirilmesine yönelik çabalar, 7 Şubat 1992 tarihinde Hollanda'nın Maastricht şehrinde imzalanan AB Antlaşması ile hukuki bir temel üzerine oturtulmuştur. Böylece, Parasal Birliğin son aşamasına geçiş öncesinde üye ülkeler arasındaki farklılıkların giderilmesi amacıyla, makro büyüklüklere dayalı bir takım yakınlaşma kriterleri belirlenmiştir. Bu kriterler şu şekilde özetlenebilir:

Fiyat istikrarı, herhangi bir üye ülkenin yıllık ortalama enflasyon oranı, en düşük enflasyona sahip üç üye ülke ortalamasını 1,5 puandan fazla geçmemesini ifade etmektedir. Kamu maliyesinde istikrar, üye ülkelerin bütçe açıklarının GSYİH'ya oranının % 3'ten fazla, kamu borçlarının GSYİH'ya oranının ise % 60'tan fazla olmamasını ifade etmektedir. Döviz kuru istikrarı, üye ülke parasının son iki yıl itibarıyla diğer üye ülke paraları karşısında devalüe edilmemesi anlamına gelmektedir. Faiz oranları istikrarı, 12 aylık dönem içerisinde üye ülkelerde uzun dönem faiz oranının, fiyat istikrarı bakımından en iyi performans gösteren üç üye ülkenin faiz oranları ortalamasından en fazla % 2 düzeyinde bir sapma göstermesidir.⁶²

Yukarıda değinilen kriterler ile tüm üye ülkelerin, disiplinli para ve maliye politikaları uygulayarak, uzun vadeli fiyat istikrarını sağlamış olan Almanya'nın standartlarını yakalamaları amaçlanmıştır.⁶³ Söz konusu kriterlerin karşılanamaması durumunda nitelikli çoğunluk ile Maastricht Antlaşma'da öngörülen dört yaptırımdan herhangi birinin veya hepsinin uygulanması kararlaştırılmıştır. Bu yaptırımlar ise; üye ülke bonolarının finansal olarak sağlam olmadığına dair bir bildiri yayınlanması, Avrupa Yatırım Bankası'nın ilgili ülkeye borç vermemesi, AB'ye faizsiz depozito yatırılması zorunluluğu ve para cezası şeklindedir.

⁶² Desmond Dinan, **a.g.e.** s.25-27.

⁶³ Robert Boyer, "The Unanticipated Fallout of European Monetary Union: The Political and Institutional Deficits of Euro" in **After The Euro** (Ed.) Colin Crouch, Oxford : Oxford University Press, 2000, s.15-19.

Tablo 6 : AB Ülkelerinin Maastrich Kriterleri Açısından Değerlendirmesi (2000)

	Kamu Borçları/GSYİH	Bütçe Açığı /GSYİH	Enflasyon Oranı	Uzun Vadeli Faiz Oranları
Referans	60,0	-3,0	3,2	7,4
Almanya	63.5	-1.0	2.1	5.3
Avusturya	62.6	-1.7	2.0	5.6
Fransa	58.2	-1.5	1.8	5.5
Belçika	110.1	-0.5	2.7	5.6
Danimarka	49.3	2.4	2.7	5.7
Finlandiya	42.6	4.1	3.0	5.5
Hollanda	58.8	1.0	2.3	5.4
İsveç	61.3	2.4	1.3	5.4
İtalya	110.8	-1.5	2.6	5.6
İspanya	62.3	-0.7	3.5	5.6
Yunanistan	103.7	-1.3	2.9	6.6
İngiltere	42.4	0.9	0.8	5.3

Kaynak: Ayşe Günay ve Ahmet Özen, “Avrupa Birliği’nde Mali Disiplinin Sağlanmasına Yönelik Maastricht Kriterlerinin Anayasal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Sbe Dergisi**, Cilt: 4 Sayı:2, 2002, s.17.

1999 yılında, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Hollanda ve İspanya’nın yer aldığı onbir ülke Avro Alanı’na dahil olmuştur. Yunanistan ise, Maastricht Kriterlerini tamamlamasının ardından 1 Ocak 2001 tarihinde Avro Alanı’na katılmıştır. Güneydoğu genişleme dalgası kapsamında 2004 yılında AB üyesi olan Slovenya 2007 yılında, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti 2008 yılında, Slovakya ise 1 Ocak 2009 tarihinde Avro Alanı’na dahil olmuştur. Ortak para birimi Avro, tedavüle girmesinden kısa bir süre sonra kredibilite kazanarak, dünyanın önde gelen para birimleri arasındaki yerini almıştır.⁶⁴

⁶⁴ European Commission, **The Euro Handbook**, http://ec.europa/economy_finance/010/article_6944_en.html (22 Kasım 2009), s.11.

2.1.4.2. İstikrar ve Büyüme Paktı (SGP)

Aralık 1996'da yapılan Dublin Zirvesi'nde, bütçe disiplininin sağlanması ve Avro Alanı'nda aşırı bütçe açıklarının önlenmesi amacıyla İstikrar ve Büyüme Paktı kabul edilmiştir. Pakt, üye ülkelerin sağlıklı kamu maliyelerine sahip olmalarını sağlamak üzere Maastricht Antlaşmasının bazı maddelerine açıklık getirmekte, üye ülkelerin maliye politikalarına ilişkin kurallar ortaya koymakta ve öngörülen kriterlere uymayan üye ülkeler için yaptırımlar düzenlemektedir.

İstikrar ve Büyüme Paktı, üye ülkelerin bütçe açıklarının GSYİH'nın % 3'ünü aşmamasını öngörmektedir.⁶⁵ Bütçe açığı, üye ülkenin GSYİH'nın % 3'ünü aşması durumunda, Konseyin uyarıları doğrultusunda dört ay içinde gerekli önlemleri alınması gerekmektedir. Bu süre zarfında gerekli önlemleri almayan ve açığın tespit edilmesini takip eden yıl içinde bütçe açığını düzeltmeyen ülke, GSYİH'nın % 0,2'si oranında (% 3'lük bütçe kriterini aşan her % 1'lik açık için ilaveten GSYİH'nın % 0,1'i oranında) bir tutarı AB bünyesinde faizsiz bir mevduat hesabına yatırmakla yükümlüdür. Ancak, söz konusu tutar bütçe kriterini ihlal eden ülkenin GSYİH'nın % 0,5'ini hiçbir surette aşmayacaktır. İlgili ülkenin, iki yıl içerisinde bütçe durumunu düzeltmesi durumunda yatırdığı para iade edilecek, bu süre zarfında aşırı bütçe açığını gideremediği takdirde ise yatırdığı para iade edilmeyerek para cezasına dönüştürülecektir. Bununla birlikte, bir üye ülkenin reel GSYİH'nda % 2'den fazla bir düşüşe yol açan ve ilgili ülkenin kontrolü dışında şiddetli bir ekonomik durgunluktan ileri gelen derin resesyon durumu halinde, GSYİH'nın % 3'ünün üzerindeki bütçe açığı istisnai durum olarak kabul edilecek ve müeyyide uygulanmayacaktır.

İstikrar ve Büyüme Paktı'nın, ekonomik faktörlerden ziyade büyük ölçüde politik nedenler ile oluşturulduğu öne sürülmektedir. Buna göre, İstikrar ve Büyüme Paktı'nın oluşturulmasındaki asıl neden, söz konusu dönemde Almanya'nın Mark(DM) üzerindeki kontrolünü kaybederek uzun dönemli parasal istikrarını tehlikeye düşürmesi sonucunda kamu maliyesi anlamında kötü yönetilen diğer AB üyesi ülkelerle aynı çatı altında bulunmak istememesinden kaynaklanmaktadır.⁶⁶

⁶⁵Anthony Arnett and Michael Deppler, "Reforming The Stability and Growth Pact" **IMF Policy Discussion Papers**, No:2, February 2005, s.13.

⁶⁶Alberto Alessiani and Roberto Perrotti. "The European Union: a Politically Incorrect View" **Journal of Economic Perspectives**, Vol:18, 2004 <http://www.nber.org/papers/w10342> (10 Eylül 2009), s.29.

İstikrar ve Büyüme Paketi, belirlenen bütçe açıklarını aşan ülkeler için GSYİH'nin %1,5'ine varan oranda cezalar belirlemesine rağmen, günümüze değin herhangi bir ülkeye müeyyide uygulanmamıştır. Almanya ve Fransa'nın iki yıl üst üste (2002-2003) bütçe açığı/GSYİH üst limitini % 3 düzeyinde aşmaları ile Pakt'ın etkinliği konusunda tartışmalar başlamıştır. Ekonomi ve Maliye Bakanlarının 5 Haziran 2007 tarihli Ecofin Toplantısı'nda, % 3'lük bütçe açığı/GSYİH oranı limitini aşmaları nedeniyle Almanya, Malta ve Yunanistan'a uygulanan Aşırı Açık Prosedürü uygulamasına son verilmiştir.⁶⁷ Benzer politik müdahaleler ile Paktın öngördüğü kuralların esnetilmesi, mali kısıt olarak kendisinden beklenen stabilizasyon işlevini yerine getiremeyeceği endişelerine yol açmaktadır. Bu bağlamda, İstikrar ve Büyüme Paketi'nin yeniden düzenlenerek bütçe açıklarından ziyade, borç oranlarına ve/veya konjontürel dalgalanmalara uyarlanmış bütçe açıklarına odaklanması gerekliliği ileri sürülmektedir.⁶⁸

2.1.5. Avrupa Para Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi

Avrupa Para Birliği; Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Target Sistemi ve Döviz Kuru Mekanizması olmak üzere üç temel yapı üzerine inşa edilmiş bir sistemdir.

2.1.5.1. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi(ECBS)

Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Avrupa Merkez Bankası ile AB üyesi devletlerin ulusal merkez bankalarından oluşmaktadır. Sistemin öncelikli hedefi fiyat istikrarının korunması olup, Avro Alanı'nda para politikasını Avrupa düzeyinde merkezileştirecek şekilde bağımsız bir statüye sahiptir.

Avrupa Merkez Bankası, uyumlaştırılmış tüketici fiyatları endeksi(HCPP) cinsinden yıllık ortalama % 2 oranındaki bir artışı, Avro alanında fiyat istikrarı olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte, fiyat istikrarı hedefine zarar vermeksizin AB'nin genel ekonomi politikalarına destek vermektedir. Avrupa Merkez Bankası tarafından yürütülen temel görevler şunlardır: Topluluğun para politikasını tanımlamak ve uygulamak, döviz kuru işlemlerini yürütmek, üye ülkelerin resmi rezervlerini tutmak ve ödemeler sisteminin düzgün bir şekilde işlemesine destek olmaktır.

⁶⁷ TCMB, Euro Bölgesi İzleme Raporu, Mayıs-Haziran 2007, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/euroizleme06_07.pdf (20 Ağustos 2009) ,s.5.

⁶⁸ Barry Eichengreen. "EMU: Monetary Success, Fiscal Failure" *Journal of Policy Modelling*, January 2005, http://www.econ.berkeley.edu/~eichengr/policy/journal_of_policy_modeling_13-05.pdf (14 Eylül 2009), s.13.

Avrupa Merkez Bankası'nın karar alma organları Yönetim Konseyi, Yönetim Kurulu ve Genel Konsey'den oluşmaktadır. Yönetim Konseyi, Avrupa Merkez Bankası yönetim kurulu üyeleri ile ulusal merkez bankaları başkanlarından oluşmakta ve en yüksek karar organını oluşturmaktadır. AB para politikasının uygulanması ve Avro Alanında banknot basımına karar verme yetkisi Avrupa Merkez Bankası'nın Yönetim Konseyi'nin elindedir.

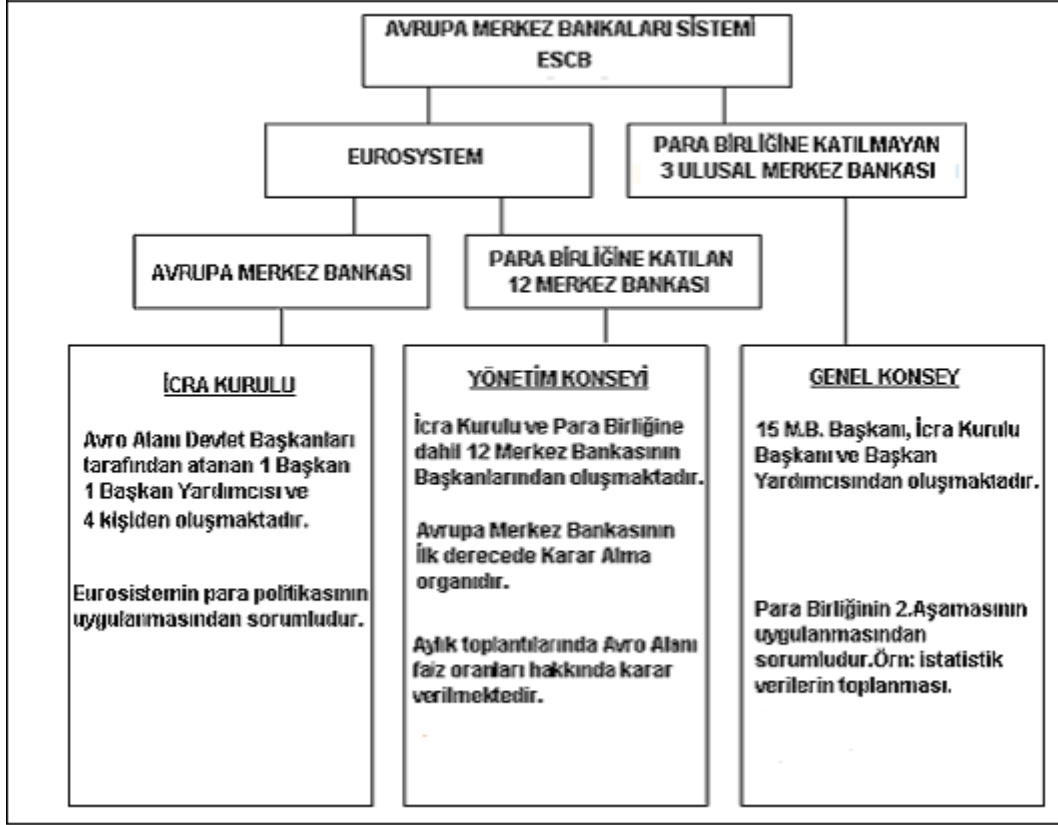
Avrupa Merkez Bankası Yürütme Kurulu, Konsey'in tavsiyesi üzerine üye ülkelerin hükümet veya devlet başkanlarının ortak uzlaşısı ile seçilen bir başkan, bir başkan yardımcısı ve dört üyeden oluşmaktadır. Yürütme kurulu, Avrupa Merkez Bankasının günlük olağan işlerinden sorumlu olarak, Yönetim Konseyi tarafından alınan kararlar doğrultusunda para politikasını yürütmektedir. Bu çerçevede ulusal merkez bankalarına gerekli talimatları verme ve Yönetim Konseyi toplantıları için ön hazırlıkları yapmakla görevlidir.

Genel konsey, Avrupa Merkez Bankası başkanı, başkan yardımcısı ve AB ülkelerinin ulusal merkez bankalarının başkanlarından oluşmaktadır. Avro Alanı dışında kalan AB ülkeleri ile Parasal Birliğe dahil ülkeler arasındaki para politikasını koordine etmekle görevlidir.

Ulusal merkez bankaları, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin tamamlayıcı bir parçası olup, Avrupa Merkez Bankası'nın ilke ve talimatlarına göre hareket etmektedir. Ulusal merkez bankaları, Avrupa Merkez Bankasının aldığı kararları uygulamakla yükümlüdür.⁶⁹

⁶⁹ ECB, <http://www.ecb.int/ecb/html/index.en.html> (17 Aralık 2009).

Şekil 2 : Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin Yapısı

Kaynak : ECB, <http://www.ecb.int/ecb/orga/escb/html/index.en> (12 Aralık 2010)

Para politikasının bölünmezliği ve merkezileşmesi, fiyat istikrarının sağlanması bakımından oldukça önemlidir. Bu bağlamda Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, parasal hedeflerine ulaşabilmek için öncelikle açık piyasa işlemlerini kullanmaktadır. Düzenli bir takvime bağlı olarak ulusal merkez bankalarınca yürütülen açık piyasa işlemleri, faiz oranlarının yönlendirilmesinde, likiditenin yönetilmesinde ve piyasalara para politikasına ilişkin sinyal gönderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

2.1.5.2.Target Sistemi

Target Sistemi (Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer System), Avrupa Alanına dahil ülkelerin ulusal ödeme sistemlerini birbirine bağlayan ve Avro cinsinden sınır ötesi ödemelerin yapılmasına olanak sağlayan

bir ödeme sistemi ağıdır.⁷⁰ Target Sistemi, özünde bir uluslararası ödeme sistemi olup üç bileşenden oluşmaktadır: Üye ülkelerin gerçek zamanlı ödeme sistemleri(RTGS), üye ülkelerin gerçek zamanlı ödeme sistemleri arasındaki bağlantıyı sağlayan interlinking sistemi ve Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşmaktadır.

Target Sisteminin oluşturulmasında üç temel hedef gözetilmiştir: Sınır ötesi ödemeler için güvenilir bir mekanizma oluşturmak, AB ülkeleri arası sınır ötesi ödemelerin etkinliğini artırmak ve Avrupa Merkez Bankası'nın uyguladığı para politikasına destek olmaktır.

Target Sistemi, Parasal Birliğe katılmayan ülkeler de dahil tüm AB ülkeleri arasındaki Avro cinsinden her türlü kredi transferi için kullanılmakta ve hem bankalar arasındaki ödemeler(İnterbank), hem de müşteri ödemelerine aracılık yapmaktadır. Target sisteminde yapılan ödemelerde alt ya da üst sınır olmayıp, ödemeler geri alınmaz ve nihai özelliktedir.

2.1.5.3. Yeni Döviz Kuru Mekanizması (DKM- 2)

7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Anlaşması, AB ülkeleri arasındaki kur ayarlamalarını düzenlememiştir. Bu belirsizliği ortadan kaldırmak amacıyla, 1995 yılının Aralık ayında Avrupa Konseyi, Döviz Kuru Mekanizması-2 olarak adlandırılan, yeni bir döviz kuru sisteminin mevcut mekanizmanın yerini alacağını açıklamıştır. 1997 yılının Haziran ayında Avrupa Konseyi tarafından yeni Döviz Kuru Mekanizmasının temel özellikleri kararlaştırılmıştır.

Yeni Döviz Kuru Mekanizması'nın temel amacı, kurların aşırı dalgalanması nedeniyle ekonomik faaliyetlerin zarar görmesini engelleyerek, Ortak Pazarı desteklemektir. Sisteme katılımın ülkelerin tercihine bağlı olması kararlaştırılmakla birlikte, özellikle Parasal Birliğe gecikmeli olarak dahil olmayı planlayan ülkelerin sisteme katılması öngörülmüştür. Bu çerçevede Yunanistan ve Danimarka, DKM-2'ye hemen katılırken, İngiltere DKM-1'de yaşadığı kötü tecrübeler sebebiyle, İsveç ise başlangıcından itibaren DKM-2'ye katılmamıştır.⁷¹

⁷⁰ ECB, <http://www.ecb.int/ecb/legal/1003/1349/html/index.en.html> (20 Aralık 2009)

⁷¹ Mike Artis and Nigel Lee, *a.g.e.* s.105.

Tablo 7: Yeni Döviz Kuru Mekanizması(DKM-2) Üyeleri

Ülke	DKM-2 Üyelik Tarihi	Düzenleme	Merkezi Kur Oranı 1EUR=	Müdahale Oranları 1 EUR=
Güney Kıbrıs Rum Kesimi	02.05.2005	Standart Dalgalanma Bandı (+-%15)	0.585274 CPY	Üst Limit : 0.673065 CPY Alt Limit :0.497483 CPY
Estonya	28.04.2004	Standart Dalgalanma Bandı (+-%15)	15.6466 EKK	Üst Limit : 17.9936 EKK Alt Limit : 13.2996 EKK
Litvanya	02.05.2005	Standart Dalgalanma Bandı (+-%15)	0.702804 LVL	Üst Limit : 0.808225 LVL Alt Limit : 0.597383 LVL
Malta	02.05.2005	Standart Dalgalanma Bandı (+-%15)	0.499300 MTL	Üst Limit : 0.493695 MTL Alt Limit : 0.364905 MTL
Slovenya	28.04.2004	Standart Dalgalanma Bandı (+-%15)	239.640 SIT	Üst Limit : 275.586 SIT Alt Limit :203.694 SIT

Kaynak : ECB, Convergence Report, <http://ecb.int/pub/conrep/cr200612de.pdf> (11 Ekim 2009), s.12.

2. 2. Optimal Para Alanı Teorisi ve Avrupa Para Birliği

2.2.1. Optimal Para Alanı Kavramı ve Ölçütleri

Optimal para alanı teorisi, bir grup ülkenin ulusal para birimlerinin değerini, belirlenen kurlar üzerinden birbirine sabitlemesi ve üye ülkelerin para birimlerinin değerinin, birlik dışı ülkelerin para birimleri karşısında serbest dalgalanmaya bırakılması esasına dayanmaktadır.⁷² Robert Mundell tarafından ileri sürülen teori, Avrupa Birliği'nin parasal bütünleşmeyi sağlaması ile büyük bir önem kazanmış ve izleyen dönemde Mckinnon, Kenen, Tavlas ve Fukuda gibi iktisatçıların katkılarıyla geliştirilmiştir.

Optimal Para Alanı, kısaca ortak paranın faydalarının zararlarını aştığı bölge olarak tanımlanmaktadır.⁷³ Bunun yanı sıra, ortak para biriminin sağladığı avantajlar ile dezavantajlar arasındaki farkın da en çok olması gerekmektedir. Bir başka tanıma göre ise, ortak bir para alanı içerisinde para ve maliye politikaları ve birlik dışındaki ülkelere

⁷² Ronald Mckinnon "Optimum Currency Areas", *The American Economic Review*, No:4, Vol.53, 1963, s.717-721.

⁷³ Robert A.Mundell, "The Theory of Optimum Currency Areas", *The American Economic Review*,1963 Vol: 53, s.657-660.

uygulanacak esnek döviz kuru sistemi ile ülkelerde tam istihdam, ödemeler dengesi ve iç fiyatlarda istikrar sağlanmakta ise, bütün bu amaçların en düşük maliyet ile gerçekleştirildiği bölge, Optimal Para Alanı olarak tanımlanmaktadır.⁷⁴

Optimal Para Alanı Teorisi, Parasal Birliğin avantaj ve dezavantajlarını değerlendirmede genel bir çerçeve sunmakta ve optimal para alanının kurulması için gerekli şartları şu şekilde sıralamaktadır⁷⁵ :

- Parasal alanda yer alan ülkelerin ekonomik yapılarının birbirine yakın olması,
- Parasal Birlik üyesi ülkelerin asimetrik dış şoklarla sık sık karşı karşıya kalmaması,
- Şoklar karşısında üretim faktörleri hareketliliği, reel ücretler ve fiyatların esnekliği gibi konularda üye ülkelerin birbirine hızlı bir şekilde uyum sağlayabilmesi,
- Parasal Birlik içinde yer alan ülkelerin birbirleriyle önemli bir ticaret ortağı olmalarıdır.

Optimal Para Sahası(OCA) teorisi özde, döviz kuru belirsizliği ve dönüştürme maliyetlerinin ortadan kalkması sonucu elde edilen mikroekonomik kazançlar ile makroekonomi politikasının idare ve kontrolünde ulusal düzeyde kaybedilen para politikası ve döviz kuru politikası araçlarının yaratacağı istikrarsızlığın neden olacağı makroekonomik kayıpların değiş-tokuşunu incelemektedir. Bu çerçevede söz konusu kazançları şöyle sıralayabiliriz:⁷⁶

- Parasal Birliğin oluşturulması ile birlikte döviz kurlarının sabitlenmesi nedeniyle kurlara ilişkin belirsizlik giderilmektedir. Bu nedenle, Birlik içinde sermayenin serbest dolaşımı ve mali entegrasyonu kolaylaşmaktadır. Üye ülkeler arasında sermaye hareketleri üzerindeki engellerin kalkması ise sermaye piyasası entegrasyonunun sağlanması, finansal aracılık maliyetlerinin azalması ve ölçek ekonomileri yoluyla kaynak dağılımında etkinlik sağlanması gibi avantajları beraberinde getirmektedir.

⁷⁴ İKV, “Avrupa Birliği’nde Ekonomik-Parasal Birlik ve Türkiye” No:163, İstanbul, Ekim 2000, s.10.

⁷⁵ Barry Eichengreen, **European Monetary Unification: Theory, Practice and Analysis**, Cambridge : MIT Press, 1997, s.105-110.

⁷⁶ Jorgen Hansen and Jorgen Nielsen, **An Economic Analysis of the EU**, London : McGraw Hill, 2nd Edition, 1997, s.185.

- Parasal Birlik, döviz kuru dalgalanmalarının uluslararası ticaret ve yatırım üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaktadır. Böylece işlem maliyetlerinden ciddi bir tasarruf sağlanmaktadır.

- Tek para birimi, paranın işlevlerini daha iyi yerine getirmesine yol açarak mal ve hizmet fiyatlarının saydamlığının artmasına neden olmaktadır. Böylece tüm mal ve hizmet piyasalarında şeffaflığın ve rekabetin artması sağlanmaktadır.

Bir ülkenin ulusal parasını kullanmaktan vazgeçerek parasal birliğe katılmasının maliyetleri, iç ve dış dengeyi sağlamada ihtiyaç duyulan bağımsız para politikaları yürütebilme yeteneğinden mahrum kalmasıyla ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile parasal birlik içerisinde ulusal merkez bankasının varlığı sona ererek, ekonomi politikalarında önemli bir gücü söz konusu olmamaktadır. Bu durum, parasal birliğe iştirak eden ülkelerin kendi parasının fiyatını değiştirmede devalüasyon ve revalüasyon gibi veya tedavüldeki ulusal para miktarını belirlemede herhangi bir güce sahip olmaması anlamına gelmektedir. Ortak para biriminin maliyetlerini ise şöyle sıralayabiliriz⁷⁷:

- Parasal birliğin olumsuz etkileri genel olarak sabit kur uygulamasından kaynaklanmaktadır. Olumsuz dış şoklar ile karşılaşıldığında, bağımsız para ve döviz kuru politikalarının uygulanamaması nedeniyle iç ve dış ekonomik dengelerin sağlanması zorlaşmaktadır. Ortak para politikası ise aynı anda, tüm üye ülkelerin içinde bulunduğu koşullara uygun olmadığından, bazı üye ülkeler olması gerekenden daha yüksek işsizlik oranına katlanmak zorunda kalmakta ve optimum kaynak dağılımından uzaklaşmaktadır.

- Parasal birliğe üye ülkelerin optimum enflasyon-işsizlik değiş tokuş oranlarının birbirinden farklı olması da ortak para politikası uygulamasında sorunlara yol açmaktadır. Ortak para politikası ile daha düşük enflasyon düzeyine geçilmesi bazı ülkeler açısından katlanılması gerekenden daha fazla işsizliğe yol açmaktadır.

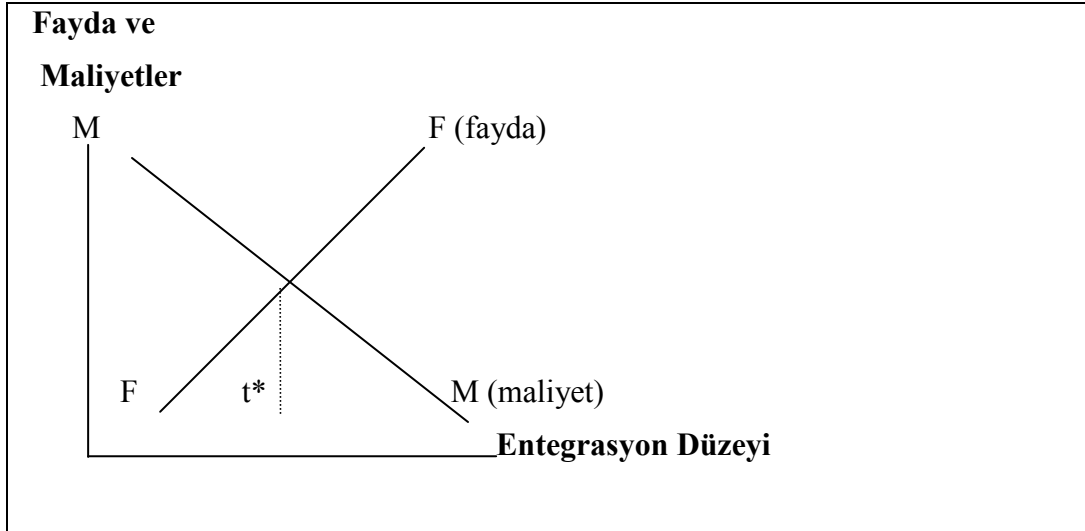
- Parasal birlik ile beraber ülkelerin uğrayacakları kayıpların büyüklüğüne etki eden bir diğer önemli faktör, ürün çeşitliliğidir. Eğer ülkelerin imal ettiği ürünler çeitlenmiş ise, dışsal bir şok sonucunda bütün ülkelerin paraları eşit şekilde bundan etkileneceği için asimetrik şokların ortaya çıkması zorlaşmaktadır. Bu bağlamda, ülkelerin

⁷⁷ Francesco P.Mongelli, “New Views on the Optimum Currency Area Theory : What is EMU Telling Us?”, **ECB Working Paper Series**, No:138, April 2002, s.23-27.

ihraç ürünlerinde çeşitlenmeyi yaratması parasal birliğin maliyetlerini azaltan önemli bir faktördür.

- Tek para birimi ile ortaya çıkması muhtemel bir başka maliyet ise senyoraj kayıplarıdır. Düşük bir enflasyon oranına sahip daha gelişmiş ülkelerle bir parasal birliğe katılan az gelişmiş ülkeler, daha düşük enflasyon oranına sahip olacaklardır. Bu durumda belirli bir bütçe açığı için söz konusu ülkelerin vergilerini artırmaktan başka çareleri kalmamaktadır. Bütçe açığının finansmanında vergilerin tercih edilmesi ise refah düzeyinde bir azalışa neden olmaktadır.

Şekil 3: Krugman Diyagramı

Kaynak: Paul Krugman. "Policy Problems of a Monetary Union" in **The European Monetary System in 1990s** (Ed.) Paul De Grauwe, London : Longman, 1993, s.89.

Parasal birliğin fayda ve maliyetlerinin, üye ülkelerin entegrasyon derecesine bağlı olarak artma veya azalma eğiliminde olduğunu gösteren yukarıdaki şekildeki dikey eksen, fayda ve maliyetler GSYİH'nın yüzdesi olarak, yatay eksen ise entegrasyon düzeyi birlik içi ticaretin GSYİH'ya oranı olarak gösterilmektedir. Şekilden de anlaşılacağı gibi parasal birliğin maliyetlerini gösteren MM eğrisi, entegrasyon süreci ile birlikte azalmaktadır. Buna karşın LL eğrisi ise entegrasyonla birlikte elde edilen faydanın artacağını yansıtmaktadır. Gelecekte t* gibi bir noktada ise temsili parasal birliğin faydalarının maliyetlerinden fazla olduğu düzeye ulaşılmaktadır.

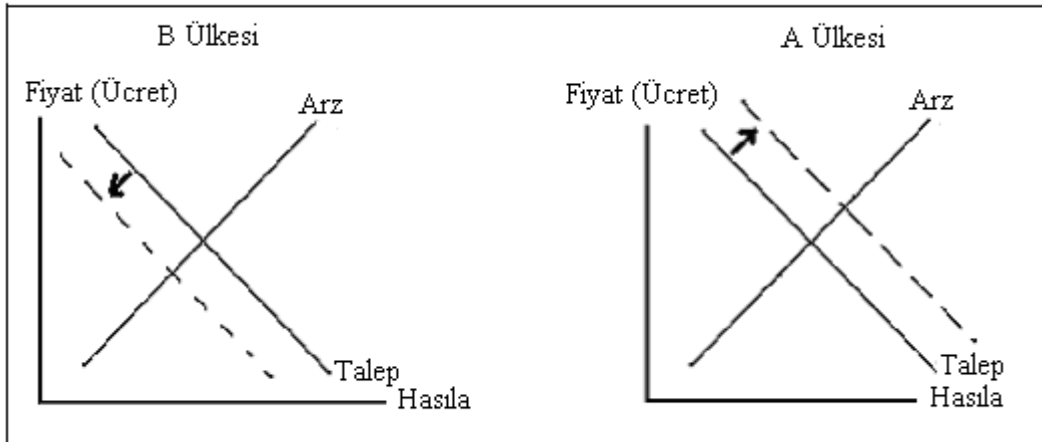
2.2.2. Optimal Para Alanı Teorisi Kapsamında Avrupa Para Birliği

1990'lı yıllar boyunca Avrupa'da yaşanan tek para birimine geçiş çabaları, gerek AB gerekse de dünya ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır. Avrupa Para Birliği'nin oluşturulması ile birlikte tam entegrasyona yönelik en önemli adım atılmış ve siyasi birlik aşamasına geçiş süreci ivme kazanmıştır. Bu nedenle Avro, ekonomik açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da büyük bir önem taşımaktadır. Avrupa Para Birliğinin beklenen işlevlerini yerine getirebilmesi, Avro Alanının optimal para alanı olması ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda Avro Alanının optimal bir para alanı olup olmadığı konusu, hem Avrupa Birliği hem de diğer ülkeler üzerindeki etkileri bakımından hayati bir öneme sahip olmaktadır.

2.2.2.1. Üretim Faktörleri Hareketliliği Açısından Avrupa Para Birliği

Parasal Birliğe üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin akışkan olması gerekliliği iki ülkeli bir model ile açıklanmaktadır.⁷⁸

Şekil 4 : Asimetrik Şokun İlk Safhası

Kaynak : Paul de Grauwe, Economics of Monetary Union, 2003, s.171

Yukarıdaki şekilde, A ve B ülkesinin bir parasal birlik oluşturduğu ve A ülkesinin ürettiği mallara yönelik talebin herhangi bir sebeple artmış olduğu varsayılmaktadır. Toplam talepteki bu değişim, her iki ülkenin cari işlemler açığı ve istihdam oranları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır.

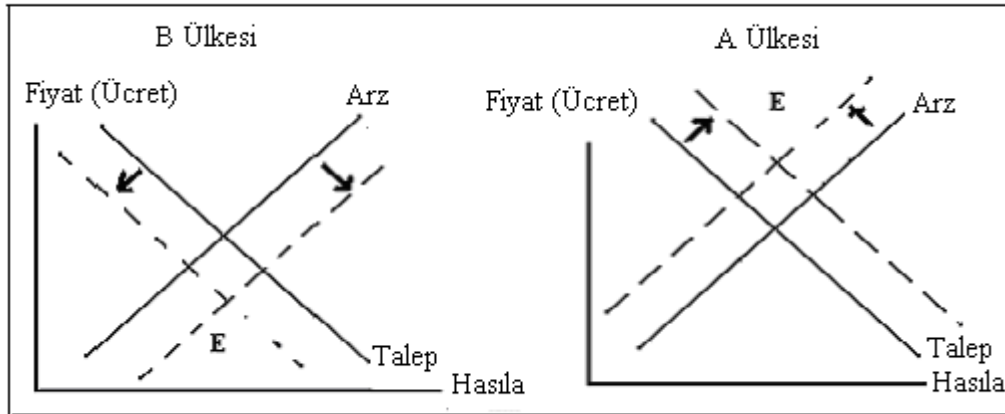
⁷⁸Paul De Grauwe, a.g.e. s.170.

Şekle göre, B ülkesinde toplam talepte meydana gelen azalma sonucunda toplam hasıla düzeyi düşmekte, cari işlemler açığı ve işsizlik oranlarında artış yaşanmaktadır. Buna karşılık, A ülkesi cari işlemler fazlası elde ederken, fiyatlar genel düzeyi artmaktadır. Böyle bir gelişme, parasal birlik için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Ülkelerin tekrar denge noktasına ulaşmaları için ücret esnekliği, emek mobilitesi ve kur ayarlaması olmak üzere üç farklı ayarlama mekanizması söz konusudur. Parasal Birlik içinde döviz kuru ayarlamalarının bir politika enstrümanı olarak kullanılmaması nedeniyle son seçenek kendiliğinden ortadan kalkmaktadır.

Ücretlerin yeterince esnek olduğu varsayımı altında B ülkesindeki işsizler, ücret taleplerini düşürürken, A ülkesindeki işgücü ise ücret taleplerini arttırma eğilimde olmaktadır. Ücret taleplerindeki bu değişimler sonucu, toplam arz eğrisi B ülkesinde aşağıya doğru kayarken, A ülkesinde yukarıya hareket etmektedir. Bu şekilde A ve B ülkesinde ulaşılan yeni denge noktalarının durumunu aşağıdaki şekil yardımıyla açıklayabiliriz:

Şekil 5 : Asimetrik Şokun İkinci Safhası

Kaynak : Paul de Grauwe, Economics of Monetary Union, 2003, s.173.

Yukarıdaki şekilden anlaşılacağı gibi B ülkesindeki denge noktası, A ülkesindeki denge noktasından daha düşük bir düzeyde meydana gelmektedir. Diğer bir deyişle, A ülkesindeki fiyat ve ücret düzeyinin yükselmesi nedeniyle B ülkesinin ürettiği mallar daha rekabetçi olmaktadır. Bu durumda, B ülkesindeki toplam arz eğrisi yukarı doğru hareket ederken, A ülkesindeki toplam arz eğrisi, uluslararası piyasalarda rekabetçiliğin kaybedilmesinden dolayı aşağıya doğru kaymaktadır. Sonuç olarak, ücret esnekliği her iki ülke arasında yeni bir denge ticaret noktasının oluşmasına yol açmaktadır.

Buna karşılık, Optimal Para Alanı teorisine izleyen yıllarda yapılan katkılar emek mobilitesinin önemli bir intibak mekanizması faktörü olmadığını ve düşük mobilitenin, Parasal Birliğin etkin bir şekilde işlemesine engel oluşturmadığını ileri sürmektedir.⁷⁹ Buna göre, yüksek batık maliyetleri nedeniyle göçler, ekonomik şoklar karşısında yeterli esneklik sağlamamaktadır. Ayrıca, coğrafi mobilitenin ekonomik faydaları olabileceği gibi, aile bağlarını zayıflatması gibi sosyal maliyetleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Amprik bulgular, emek hareketliliğinin asimetric bir şokun gerektirdiği intibak sürecinin ancak %3'ünü oluşturduğunu ve marjinal bir öneme sahip olmadığını ortaya koymaktadır.⁸⁰

2.2.2.2.Dışa Açıklık Ölçütü Bakımından Avrupa Para Birliği

Optimal Para Alanı teorisine izleyen dönemde yapılan katkılar, üretim faktörleri hareketliliğinin optimal para alanının esası olmadığını öne sürerek ekonominin açıklığını temel alan farklı bir ölçüt geliştirmiştir. Buna göre, dışa açık bir ekonomi, ülkenin ihraç ve ithal mal miktarının, toplam üretim-tüketim içindeki oranının yüksekliği olarak tanımlanmaktadır.⁸¹

Dışa açık küçük bir ekonomide, tüketilen pek çok mal veya hizmet, uluslararası pazarlarda ticarete konu olmaktadır. Bundan dolayı, bu ürünlerin yerel pazarlardaki fiyatı büyük ölçüde uluslararası trendlerin etkisi altında gelişmektedir. Böylece döviz kuru ayarlamaları yoluyla, ekonominin rekabetçiliğini etkilemek mümkün olmamaktadır.

Avrupa Birliği'nde Tek Pazar programının yürürlüğe konulması ile, ticaretin önündeki tüm engeller kaldırılmış, gerek ticaret miktarı gerekse de ticaret hacmi önemli bir artış göstermiştir. Bütünleşme ve genişleme sonucunda büyük bir pazara üretim yapma olanağını bulan firmalar, üretim miktarını arttırmış ve artan rekabet sonucu daha verimli üretim yapıları geliştirerek dış dünyaya mallarını daha kolay pazarlamalarıyla AB ülkelerinin dışa açıklık oranları artmıştır. AB üyesi ülkelerin birbirleriyle ticaret hacminin artması, iş döngülerinde yaşanan dalgalanmaların da giderek uyumlaşmasını sağlamıştır.⁸²

⁷⁹ Daniel Gros, "Prospects for Lisbon Strategy: How to Increase The Competitiveness of The European Economy", **C.E.P.S. Working Document**, No:204, July 2005, s.8.

⁸⁰ Andrew Glyn and Robert Rowthorn, "Convergence and Stability in US Regional Employment, **University of Oxford**, Economic Series Working Papers, No:92, 2002, <http://www.economics.ox.ac.uk/research/WP/paper092.pdf> (20 Ağustos 2009), s.21-25.

⁸¹ Ronald McKinnon, **a.g.e.** s.723-725.

⁸² Jeffrey Frankel and Andrew Rose, "Survey of Empirical Research on Nominal Exchange Rates" **NBER Working Paper** No. W4865, September 1994, <http://ssrn.com/abstract=226526> (20 Eylül 2009), s.33-35.

Tablo 8: Ülkelerin Dışa Açıklık Derecesi (2005)

Ülkeler	İhracat Milyon (\$)	İthalat Milyon (\$)	GDP Milyon (\$)	Dışa Açıklık Oranı (%)
Avusturya	123.987	126.179	304.526	82
Belçika	334.298	318.658	364.735	179
Fransa	460.157	497.853	2.110.185	45
Almanya	969.858	773.804	2.781.900	62
Yunanistan	17.044	53.965	213.697	33
İrlanda	109.853	68.007	196.387	90
İtalya	367.200	379.772	1.723.044	43
Hollanda	402.407	359.055	594.755	128
İspanya	187.182	278.825	1.123.690	41
ABD	904.383	1.732.348	12.455.067	21
Japonya	594.905	514.922	4.505.911	52

Kaynak : World Bank, International Trade Statistics, 2006

<http://devdata.worldbank.org/data-query.html> (12 Eylül 2009)

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı gibi, Avro Alanı ekonomilerinin dışa açıklık derecesi %78.5 düzeyinde iken, bu oran ABD için %21, Japonya için ise %24 düzeyindedir. Buna rağmen, Parasal Birlik üyesi küçük ülkelerde (Belçika, Hollanda, Avusturya) açıklık derecesi oldukça yüksek iken, Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkelerin yeterli bir dışa açıklık seviyesine sahip oldukları söylenemez.

Avrupa Para Birliği'nin oluşturulması ile üye ülkeler arasındaki ticaret hacminin %8-16 arasında arttığı öne sürülmektedir.⁸³ Aşağıdaki tabloya göre, 1990'lı yılların ortasından itibaren pek çok Avro Alanı ülkesinde uluslararası ticaretin önemi artmıştır. Tek para birimine geçiş, üye ülkelerin sadece birbirleri ile yaptıkları ticareti arttırmakla kalmamış, aynı zamanda birlik dışı ülkelerle yapılan ticaret hacminde de belirgin bir artış sağlanmıştır. Ayrıca Avro'nun tedavüle girmesi ile beraber bölge içine akan doğrudan yabancı yatırım miktarı %62 oranında artmıştır.⁸⁴

⁸³ Philip Lane, "The Real Effects of EMU" **C.E.P.R Discussion Paper**, No: 5536, January 2006, <http://www.tcd.ie/iis/documents/discussion/pdfs/iisdsp115.pdf> (25 Eylül 2009), s.11.

⁸⁴ Richard Baldwin., Frauke Skudelny and Daria Taglioni, "Trade Effects of The Euro: Evidence from Sectoral Data," **ECB Working Paper**, No: 446, 2005, s.39.

Tablo 9: Avro Alanı Uluslararası Ticaret/GSYİH Oranları

Ülke	1995	1998	2001	2004
Avusturya	52.6	60.6	76.5	82.1
Fransa	36.5	40.9	49.3	46.5
Almanya	38.8	46.8	57.3	60.0
İrlanda	113.7	124.7	130.1	89.8
İtalya	40.0	38.3	43.4	41.9
Hollanda	80.8	83.3	114.5	117.4
İspanya	35.5	40.4	43.0	43.1
Yunanistan	31.4	32.3	32.3	33.3

Kaynak : Phillip Lane, Real Effects of EMU, **CEPR Discussion Paper**, No: 5510, s.15.

2.2.2.3.Ürün Çeşitliliği Ölçütü Açısından Parasal Birlik

Kenen tarafından geliştirilen ürün çeşitliliği ölçütüne göre, ancak üretim yapıları çeşitlendirilmiş ve ihracat arzının çok yönlü olduğu ülkeler arasında optimal bir para sahası oluşturulabilmektedir. Diğer bir deyişle ürün çeşitliliği, para alanı içinde asimetrik bir talep şokunun olumsuz etkilerini azaltmaktadır.

Bu bağlamda, Avro alanına dahil ülkelerin ürün grupları incelendiğinde farklılaşmış bir yapıdan bahsetmek mümkündür. Ampirik çalışmalar, AB içindeki üretim yelpazesinin ABD'ye göre çok daha geniş olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle ABD'de uzmanlaşma derecesi, AB ülkelerine göre daha fazladır.⁸⁵

2.2.2.4.Finansal Entegrasyon Ölçütü Açısından Avrupa Para Birliği

Optimal Para Alanı teorisine izleyen dönemde yapılan katkılar; uluslararası finans alanının büyüklüğü, çeşitliliği, birbiriyle etkileşimi ve finansal bütünleşme derecesinin de optimal para alanını belirleyen ölçütler arasında yer aldığını ortaya koymuştur. Finansal piyasaların bütünleşmesi, herhangi bir üye ülkede yasal olarak faaliyet gösteren bir finansal kuruluşun, diğer AB ülkelerinde de bir engelle karşılaşmadan iş yapabilmesi anlamına gelmektedir.

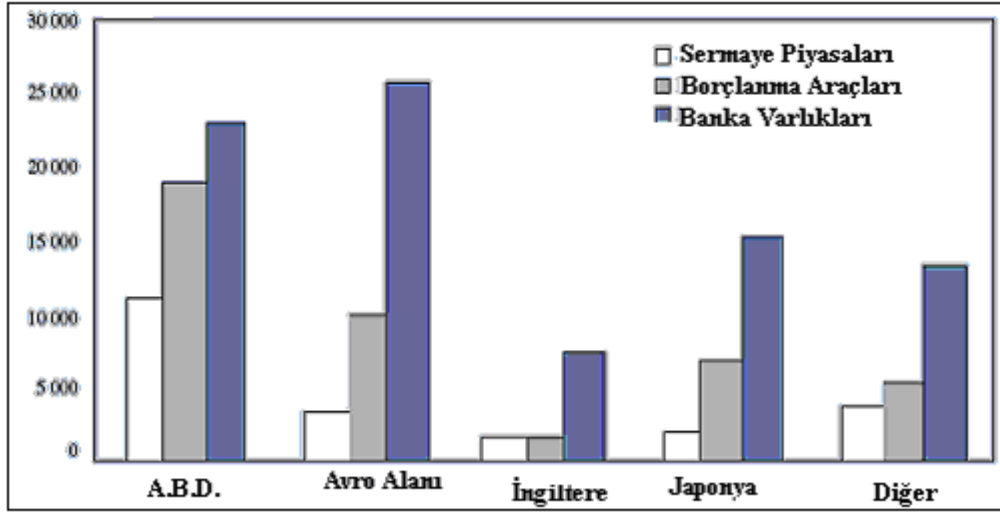
Finansal sektöre yönelik uzun vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesi ve sektörün rekabet gücünün artırılması için sınır ötesi ticaretin kolaylaştırılması yoluyla entegrasyon

⁸⁵ Paul Krugman, "Lessons of Massachusetts for EMU", in **Adjustment Mechanism and Growth in EMU** (Ed.) Francisco Torres ve Francesco Giavvazi, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s.245.

sürecinin artırılması amacıyla, Avrupa Komisyonu tarafından Mayıs 1999 tarihinde Finansal Hizmetler Eylem Planı(FSAP) açıklanmıştır. Söz konusu plan, Avrupa finans piyasalarının bütünleşmesi için mevzuatta yapılması planlanan değişiklikleri ve 2005 yılına kadar varılması gereken hedefleri takvime bağlayan bir eylem paketidir. Finansal Hizmetler Eylem Planı'nın temel stratejik hedefleri şu şekildedir:⁸⁶Tek bir toptan finansal hizmetler piyasası oluşturmak, şeffaf ve güvenli bir perakende finans piyasası oluşturmak, finans piyasasına yönelik denetim kurallarını güçlendirmek ve yatırım ortamı için istikrarlı bir finansal sistem oluşturmaktır.

Finansal hizmetler alanında bütünleşmeye yönelik yapılan temel düzenlemeler ile finansal hizmetlerin serbestleştirilmesi ve AB finansal piyasalarında eşit rekabet koşullarının ve şeffaflığın sağlanması amaçlanmıştır. İlk olarak bankacılık sektöründe, sermaye piyasalarında ve sigortacılık sisteminde istikrarın sağlanması amacıyla Finansal Suçlarla Mücadele Planı hazırlanmış ve ortak ödemeler sisteminin(TARGET) oluşturulmasına yönelik adımlar atılmıştır.⁸⁷

Grafik 1 : Finansal Yapıların Karşılaştırılması

Kaynak : IMF , Global Financial Report, 2003, s. 35.

Yukarıdaki grafikten görülebileceği gibi Avrupa'da bankacılık sektörü, ABD ve İngiltere'nin aksine, finansal sistem içindeki hakim konumunu sürdürmektedir. Buna karşılık, Parasal Birliğin sağlanması ile birlikte toplam finansal yükümlülükler içinde

⁸⁶European Commission, "Implementing The Framework for Financial Markets: Action Plan" COM, 1999, s.22.

⁸⁷ Melih Mumcu, "AB'de Finansal Hizmetler Politikası" **Bankacılar Dergisi**, Sayı:55, 2005, s.90-92.

firmalara ait kredi miktarının gittikçe düştüğü gözlenmektedir.⁸⁸ Diğer bir deyişle, bankalardan(dolaylı) ziyade sermaye piyasası(doğrudan) yoluyla şirketlere finansman sağlanmasına yönelik uygulamalar büyük bir hızla artmaktadır. Benzer şekilde, üye ekonomilerin finansal piyasalarında Euribor gecelik faiz oranlarının yakınlaşması, bankalar arası piyasalarda bütünleşmenin başarılı bir şekilde yürütüldüğünü ortaya koymaktadır.

Finansal Hizmetler Eylem Planına paralel olarak yapılan çalışmalardan biri de, Lamfalussy Prosedürü olarak bilinen, Avrupa Menkul Değerler Piyasasına yönelik düzenlemelerdir. Lamfalussy Prosedürü, daha sıkı bir piyasa bütünleşmesinin sağlanması amacıyla, AB'nin finans piyasalarındaki gelişmelere süratli ve esnek bir biçimde cevap verebilmesi için dört aşamalı bir yaklaşım belirlemiştir. Lamfalussy Prosedürü ile, yürürlükteki çerçeve düzenlemeleri standartlaşmakta ve basitleşmektedir.⁸⁹

Finansal bütünleşme çerçevesinde uygulamaya konulan bir başka düzenleme ise, 1 Kasım 2007 yılında yürürlüğe giren ve finansal işlemler aracılık hizmetlerinde ortak bir düzenleyici çerçeve içeren Finansal Enstrümanlar Direktifidir.(MiFID) Söz konusu düzenleme ile yatırımcıların portföy çeşitlendirmesinin kolaylaşması ve risk paylaşımının teşvik edilmesiyle, AB menkul kıymet piyasalarının katı yapısının değişmesi beklenmektedir.

Küresel faktörlerin yanı sıra, Avro'nun tedavüle girmesi ile birlikte Avrupa borsalarında yaşanan konsolidasyon sürecinin hızlanması söz konusudur. Bunun en çarpıcı örneği Amsterdam, Brüksel, Paris ve Lizbon borsalarının birleşerek Euronext adı verilen yeni bir borsa endeksinin oluşturulmasıdır. Bu gelişmelere rağmen, ABD'de olduğu gibi büyük teknoloji şirketlerinin(Nasdaq) veya büyük sermaye şirketlerin(S&P 500) kote olduğu, likiditesi yüksek bir menkul kıymetler borsasının Avrupa'da halen kurulmadığı görülmektedir.

AB tek finans piyasasının oluşturulmasının önünde halen bazı engeller bulunmaktadır. Özellikle finansal hizmetlere yönelik yasal çerçevenin çok yavaş değişmesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁰ Diğer taraftan, finansal

⁸⁸ **European Commission D.G. for Economic and Financial Affairs.** "EMU after Five Years", 2004, s.132-133.

⁸⁹ **European Commission D.G.for Economic and Financial Affairs,** "EMU@10: Successes and Challenges After 10 Years of Economic and Monetary Union" 2008 http://ec.europa.eu/economy_finance (13 Ekim 2009), s.95.

⁹⁰ Michael Deppler, "Beyond Squaring Europe's Integration" **Finance and Development**, June 2004 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2004/06/pdf/deppler.pdf> (21_Kasım 2009), s.11.

hizmetler alanında yapılan düzenlemeler tam anlamıyla piyasa gerçekleri ile örtüşmemektedir. Kimi düzenlemelerin belirsizliği nedeni ile üye ülkelerin mevcut mevzuatlarına tam olarak yansıtılmamakta ve Komisyon düzenlemelerinden ziyade ulusal düzenlemeler finans piyasalarına hakim olmaktadır.⁹¹ Bununla birlikte, Parasal Birlik para politikasında tek, maliye politikası ve onun en önemli bileşeni olan kamu borçlanmalarının finansmanında ise parçalı bir yapı öngörmekte ve bu konudaki sorumluluğu üye devletlere bırakmaktadır. Borçlanma piyasalarında gözlenen bölünmüş yapıyı ortadan kaldırmak için 2010 yılı içinde Avro Ortak Ödemeler Alanı'nın(SEPA) faaliyete geçmesi beklenmektedir.⁹²

2.2.2.5. Enflasyon Oranları Benzerliği Ölçütü Açısından Avrupa Para Birliği

Optimal Para Alanı teorisine göre, ülkelerin enflasyon ve işsizlik karşısında uygulayacağı politikalar arasında uyumun sağlanamaması durumunda başarılı bir ortaklık sağlanamamaktadır. İç dinamiklerden dolayı farklı işsizlik ve enflasyon oranlarına sahip ülkeler arasında parasal birlik oluşturulması durumunda ne bağımsız bir para politikasının uygulanması ne de döviz kuru ayarlamaları yoluyla mevcut ekonomik dengesizliklerin düzeltilebilmesi mümkün olmaktadır. Bu nedenle, başarılı bir Para Alanı için enflasyon oranlarının mümkün olduğu kadar birbirine yaklaşması beklenmektedir.

Tablo 10: Avro Alanı Yıllık Enflasyon Oranları (HCIP), %

Ülkeler	1998	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Avusturya	0,8	2,0	1,3	2,3	2,1	1,7	2,2	3,2
Belçika	0,9	2,7	1,5	1,9	2,5	2,3	1,8	4,5
Finlandiya	1,4	3,0	1,3	0,1	0,8	1,3	1,6	3,9
Fransa	0,7	1,8	2,2	2,3	1,9	1,9	1,6	3,2
Almanya	0,6	1,4	1	1,8	1,9	1,8	2,3	2,8
Yunanistan	4,5	2,9	3,4	3,0	3,5	3,3	3,0	4,2
İrlanda	2,1	5,3	4	2,3	2,2	2,7	2,9	3,1
İtalya	2,0	2,6	2,8	2,3	2,2	2,2	2,0	3,5
Hollanda	1,8	2,3	2,2	1,4	1,5	1,7	1,6	2,2
Portekiz	2,2	2,8	3,3	2,5	2,1	3,0	2,4	2,7
İspanya	1,8	3,5	3,1	3,1	3,4	3,6	2,8	4,1

Kaynak : Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (15 Aralık 2009)

⁹¹ Jean Pisani-Ferry, “Financial Integration and European Priorities”, November 2006, http://www.bruegel.org/uploads/tx_btbbreugel/tp_011006_integration.pdf (17 Aralık 2009), s.2.

⁹² European Commission, D.G.for Economic and Financial Affairs, “EMU@10: Successes and Challenges after 10 Years of Economic and Monetary Union”, s.104.

1998 yılında AB içerisinde en düşük enflasyona sahip ülke (Almanya) ile en yüksek enflasyona sahip ülke (Yunanistan) arasındaki fark 5,2 iken, 2008 yılında fark 1.6'ya düşmüştür. Diğer bir deyişle, Parasal Birliğe üye ülkelerde enflasyon oranları arasındaki fark yıllar itibarıyla azalma eğilimindedir.

Buna rağmen, aralarında Bulgaristan, Romanya ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerin bulunduğu Döviz Kuru Mekanizması-2 safhasında bulunan yeni AB üyesi ülkelerde, Balassa-Samuelson etkisi nedeniyle enflasyon oranları konusunda yeterli yakınsamanın henüz gerçekleşmediği öne sürülmektedir.⁹³ Balassa-Samuelson etkisine göre, nispeten daha az gelişmiş aday ülkeler zaman içinde yaşam standartlarının artması sonucunda gelişmiş ülkeler ile aralarındaki farkı kapatmakta ve böylece ücret ve fiyatlar genel seviyesinde artış yaşanmaktadır. Ücret ve fiyatların yakınsaması ise başlıca iki şekilde gerçekleşmektedir. Enflasyonun sabit tutulması halinde, Avro'ya karşı nominal döviz kuru değer kazanmakta, sabit bir nominal döviz kuruna sahip olunması halinde ise, ya enflasyon daha yüksek olmakta ya da reel kur değerlendirilmesi ile yüksek enflasyon kombinasyonu birlikte gerçekleşmektedir.⁹⁴ Sonuç olarak her iki durumda da, ekonomide yapısal sorunlar baş göstermekte ve Parasal Birliğin etkinliği azalmaktadır.

Bunun yanı sıra, tek para biriminin Avrupa'da fiyatlar genel düzeyini ne şekilde etkilediği üzerinde durulması gereken bir başka nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Ampirik bulgular, 2002 yılında Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksi (HICP) ile ölçülen enflasyon oranının %2.3 düzeyinde olduğunu ve bu oranın sadece %0.3'lük kısmının tek para birimine geçişten kaynaklandığını ortaya koymaktadır.⁹⁵ Ancak, Avro'ya geçiş aşamasında ortaya çıkan fiyat değişimleri, sektör ve ülkeler itibarıyla farklılık göstermiştir. Örneğin, küresel pazarlara yönelik sektörlerde üretilen ürünlerin (otomotiv, bilgisayar vs.) fiyatlarındaki düşüşe rağmen, yerel sektörlerde üretilen (ekmek, sebze-meyve vs.) talep esnekliği düşük ürünlerin fiyatlarında kaydadeğer bir artış yaşandığı gözlenmektedir.

Optimal Para Alanı Teorisi ışığında Avrupa Para Birliği değerlendirildiğinde Avro Alanının optimal bir para sahası oluşturmadığı sonucuna varılmaktadır. Nitekim,

⁹³ Lubos Komarek, "ERMII Membership-The View of Accession Countries", **Czech National Bank** Working Paper Series No:11, 2003, <http://www.cnb.cz/en/research/download/wp11-2003.pdf> (5 Eylül 2009) s.35.

⁹⁴ Filippo Altissimo, Pierpaolo Benigno and Diego Rodriguez Palenzuela, "Long-Run Determinants Of Inflation Differentials in a Monetary Union" **C.E.P.R. Discussion Paper**, No:11473, June 2005, <http://www.nber.org/papers/w11473> (4 Temmuz 2009) ,s.25.

⁹⁵ **Eurostat**, Sigma: The Bulletin of European Statistics, 2007, s.17-21.

Almanya'nın referans ülke olarak ele alındığı ve kıyaslama yönteminin kullanıldığı bir çalışmada, ülkelerin birbirleriyle yakınsama dereceleri ölçülmüş ve Avro Alanına dahil ülkelerin döviz kuru farklılıkları temel alınarak bir OPS Endeksi oluşturulmuştur.⁹⁶ Amprik bulgular, Avusturya, Belçika, Hollanda ve İsviçre arasındaki yakınsama derecesinin, İsveç, İtalya, Portekiz ve İspanya'ya göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Yakınsama derecesinin en düşük olduğu ülkeler ise, İngiltere, Finlandiya ve Fransa'dır.

2.3. Avro Alanı Dışında Kalan Ülkeler

Günümüzde Avrupa Birliği yirmi yedi üye ülkeden oluşmakta iken, bunlardan sadece on altısı Avro Alanına dahil olmuştur. Son genişleme dalgası kapsamında AB üyesi olan bazı ülkeler, henüz DKM-2 aşamasında iki yıllık zorunlu süreyi geçirmektedir. Bununla birlikte AB üyesi olmamasına rağmen Monako, Vatikan ve San Marino gibi ülkeler, ikili anlaşmalar çerçevesinde Avro kullanmaktadır. Andorra, Karabağ ve Kosova ise AB ile herhangi bir anlaşma yapmaksızın Avro kullanmaya başlamışlardır.

Öte yandan Parasal Birlik dışında kalmayı tercih eden İngiltere, Danimarka ve İsveç gibi, ekonomik ve politik açıdan AB içinde güçlü pozisyona sahip ülkelerde ise durum farklılık arz etmektedir. AB'nin ekonomik ve politik amaçları göz önüne alındığında, söz konusu ülkelerin Avro Alanı dışında kalması, Parasal Birliğin geleceğinin sorgulanmasına yol açabilecek kadar büyük bir çelişki yaratmaktadır.⁹⁷ Bu nedenle, söz konusu ülkelerdeki durumu ayrıntılı bir değerlendirmeye tabi tutmak gerekmektedir.

2.3.1. İsveç

İstikrarlı bir makro ekonomik ortama, yüksek eğitilmiş işgücüne ve gelişmiş bir sosyal refah devleti geleneğine sahip olan İsveç, 484 milyar dolarlık ekonomik büyüklüğü ve kişi başı 52 bin dolarlık geliri ile önemli bir AB ülkesidir. 90'lı yıllarda yaşanan resesyona birlikte, dışa açık büyüme stratejisine ağırlık veren İsveç'te, istihdamın %70'i özel sektörde çalışmaktadır. Günümüzde Ericsson, Volvo, Electrolux, Nordea, Securitas ve Scania gibi dünya çapında tanınmış İsveç firmaları küresel

⁹⁶Tamim Bayoumi and Barry Eichengreen "Ever Close to Heaven? An Optimum Currency Area Index for European Countries", *European Economic Review*, Vol. 41,1997, s.760-765.

⁹⁷Nills Gottfries, "Why is Sweden not in EMU", *Swedish Institute*, February 2002, http://www.dallasfed.org/news/research/2004/04euro_gottfries2.pdf (15 Temmuz 2009) s.5.

pazarlarda faaliyet göstermektedir. Dünya Ekonomik Forumu Rekabetçilik Endeksinde, Danimarka'nın ardından 4. sırada yer alan İsveç, Ekonomik Özgürlük(IEF) Endeksinde ise 41 Avrupa ülkesi içinde 14.sırada yer almaktadır.⁹⁸

Tablo 11: Seçilmiş Makroekonomik Göstergeler

İSVEÇ	1990	1995	2000	2002	2005	2007	2008
GSYİH (Milyon USD)	242.848	254.105	246.372	249.378	367.162	453.844	484.550
KİŞİ BAŞI GSYİH (Bin USD)	28.262	28.703	27.735	27.892	40.580	49.661	52.789
ENFLASYON (%)	10.4	2.5	1.2	1.9	0.8	1.6	3.2
İŞSİZLİK ORANI (Toplam İşgücü %'si)	1.7	8.8	5.6	4.9	7.6	6.1	6.1
KAMU KESİMİ DENGESİ (GSYİH %'si)	3.3	-7.3	3.7	-1.4	2.0	3.7	2.5
CARİ İŞLEMLER DENGESİ (GSYİH %'si)	-2.5	3.3	4.0	5.0	6.9	8.6	8.3

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, 2009

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/index.aspx> (10 Aralık 2009)

İsveç'in Avro Alanı'na katılma çabaları, Ekim 1996 tarihinde teknik bir komitenin oluşturulmasıyla başlamaktadır. Komisyon(Calmsfors Komisyonu), Parasal Birliğe katılınması durumunda, asimetrik şoklar karşısında uğranılacak kaybın, Parasal Birlikten elde edilecek kazançtan fazla olacağını ortaya koymaktadır. Buna karşılık,ekonomik faktörlerin etkisiyle AB'ye katılmaması durumunda, İsveç'in AB üyeleri arasındaki politik nüfuzünün azalacağı değerlendirilmesinde bulunmuştur.⁹⁹

Komisyon raporuna göre; mevcut şartlarda işsizlik oranının oldukça yüksek olması, Parasal Birliğe katılımı önemli bir engel oluşturmaktadır. Bütçe açığı/GSYİH oranının %75, kamu borcu/ GSYİH oranının ise %70 seviyesinde olması, Maastricht Kriterleri'nin oldukça üzerindedir. Bununla birlikte sosyo kültürel açıdan, ortak bir para biriminin benimsenmesi konusunda toplumsal bir mutabakatın sağlanamadığı vurgulanmıştır. Rapor, genel olarak olumsuz değerlendirmeler içermesine rağmen

⁹⁸ WEF, Global Competitiveness Index, 2008

<http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report> (20 Haziran 2009)

⁹⁹ Ulf Söderström, "Re-evaluating Swedish Membership in EMU" **NBER Working Paper**, No:14519, December 2008, <http://ssrn.com/abstract=1482969> (8 Temmuz 2009), s.3.

temelde zamanlama sorununa dikkat çekmektedir. Diğer bir ifade ile, İsveç'in Avro Alanına katılıp katılmaması değil, ne zaman katılması gerektiği üzerinde durulmalıdır.¹⁰⁰

Sonuç olarak İsveç Hükümeti, döviz kuru mekanizmasına yönelik hukuki düzenlemeleri yapmaktan imtina ederek, ulusal para birimi Kronu muhafaza etme kararı almıştır. Böylece İsveç Merkez Bankası'na tam bağımsızlık sağlanarak esnek kur politikası uygulamalarına devam edilmiştir. Uygulanan başarılı politikalar sonucunda enflasyon ve faiz oranlarında önemli düşüşler kaydedilmiş, işsizlik oranları Avro Alanı ülkelerinin ortalamasına yaklaşmıştır. Yaşanan olumlu gelişmeler, İsveç Hükümetini Avro kullanımı hakkında referandum konusunda cesaretlendirmiş ve 14 Eylül 2003 yılında Avro kullanımı konusunda halkoyuna başvurulmuştur. Yüksek bir katılım oranı (%81) ile yapılan referandum sonucunda %56 olumsuz, %42 olumlu karar çıkmıştır.

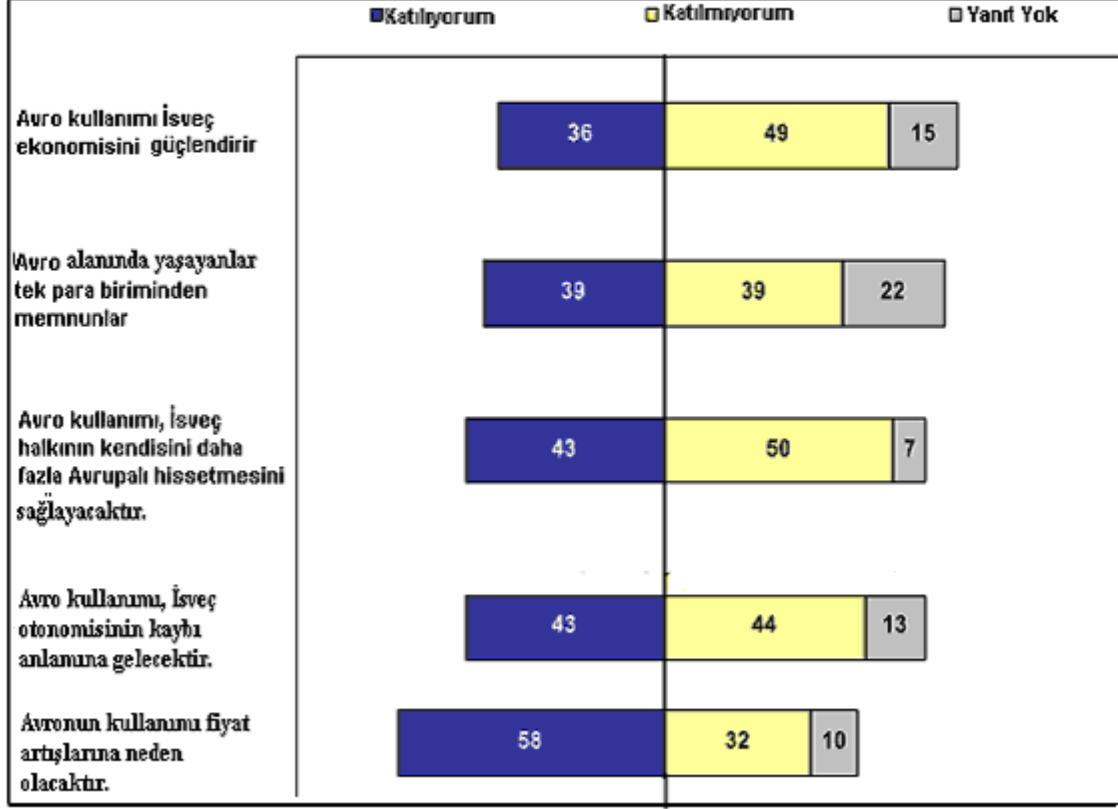
Avro referandumundan çıkan bu sonuç, Avrupa Birleşik Devletleri fikrini destekleyen kesimlerde büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Kamuoyu araştırmaları, Avro Alanına katılım konusunda İsveç halkının olumsuz tutumunun ortak para biriminden ziyade bizatihi Avrupa Birliğine yönelik endişelerden kaynaklandığını göstermektedir.¹⁰¹ İsveç'in, AB bütünleşme sürecine 1995 yılında dahil olduğu göz önüne alındığında, İsveç halkının Avrupa Birleşik Devletleri oluşumuna yönelik atılan adımları benimsediği söylenemez. İsveç kamuoyunda Parasal Birliğe katılımın, güçlü bir demokratik geleneğe ve gelişmiş sosyal refah kurumlarına sahip İskandinav ülkelerine zarar vereceğine dair yaygın bir düşünce söz konusudur.¹⁰²

¹⁰⁰ Nills Gottfries, **a.g.m**, s. 8.

¹⁰¹ European Commission, "Post Referandum in Sweden" **Flash Eurobarometer No:149**, 2003, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl149_en.pdf (12 Temmuz 2009) s.20.

¹⁰² **Financial Times**, "What now for Sweden's Economy", 6 October, 2003, s.15.

Şekil 6 : Avro Referandumunu Sonrası Kamuoyu Yoklaması- İsveç
(Katılımcıların %'si)

Kaynak : E. C. Eurobarometer No:149, 2003, s.21.

2.4.2. Danimarka

Makroekonomik göstergeler açısından uluslararası sıralamalarda birçok AB üyesi ülkenin önünde yer almakta olan Danimarka, yaklaşık 62 bin dolar kişi başı milli gelire sahip olup, önde gelen araştırma kuruluşları tarafından defalarca yabancı yatırım ortamı en iyi ülke konumunda gösterilmektedir.¹⁰³ Yüksek vergi oranları ile finanse edilen kamu maliyesinin büyüklüğü, Danimarka'nın tıpkı İsveç gibi bir refah devleti olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Benzer şekilde Danimarka, dünyada en yüksek sendikalaşma oranına sahip iki ülkeden birisidir.

¹⁰³ EIU, Country Reports-Denmark, <http://www.economist.com/countries/DENMARK> (15 Temmuz 2009)

Tablo 12 :Seçilmiş Makroekonomik Göstergeler-Danimarka

DANİMARKA	1990	1995	2000	2001	2002	2005	2007	2008
GSYİH (Milyon USD)	136.174	182.179	160.533	160.583	174.420	258.096	310.502	342.925
KİŞİ BAŞI GSYİH (Bin USD)	26,518	34,926	30,118	30,121	32,492	47,698	57,004	62,625
ENFLASYON (%)	1.8	1.9	2.4	2.1	2.5	2.2	2.1	2.9
İŞSİZLİK ORANI (Toplam İşgücü %’si)	9.7	10.4	5.3	4.6	4.7	5.1	2.6	1.7
KAMU KESİMİ DENGESİ (GSYİH %’si)	-1.2	-2.8	2.2	1.1	0.2	4.9	4.4	3.0
CARİ İŞLEMLER DENGESİ (GSYİH %’si)	0.4	0.7	1.4	3.1	2.4	4.3	0.7	0.5

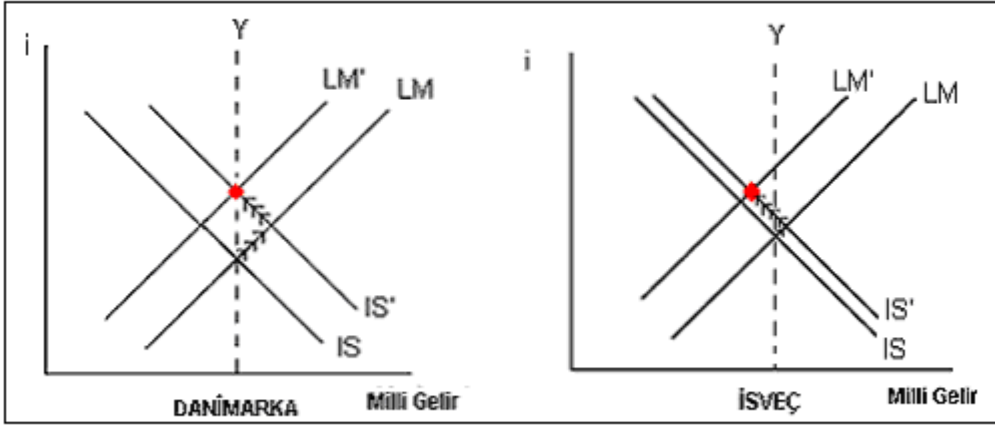
Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, April 2009

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/index.aspx> (27 Haziran 2009)

1973 tarihli Edinburgh Antlaşması ile AB üyesi olan Danimarka, müzakereler sonucunda istisnalardan yararlanma hakkı(opt-out) elde ederek, halkoyuna başvurmadan Avro Alanı’na katılmama kararı almıştır. 1982 yılından beri Avrupa Para Sistemi içinde yer alan Danimarka, ulusal para birimi Kronu dönemin önemli para birimleri arasında yer alan Alman Markı’na sabitlemiş idi. Zira ampirik çalışmalar, Danimarka’nın Avrupa Para Sisteminin merkezinde yer alan Alman ekonomisi ile arasında yüksek (%0.5) bir korelasyon olduğunu ve bu açıdan on altı Avrupa ülkesi arasında ikinci sırada yer aldığını ortaya koymaktadır.¹⁰⁴ Diğer bir deyişle, Danimarka ve Almanya iş çevrimleri arasında yakın bir ilişki olup, söz konusu ekonomiler oldukça birbirine benzemektedir. Aşağıdaki grafikte, Alman ekonomisi ile korelasyonları göz önünde bulundurularak, Parasal birlik üyesi olmayan iki ülkenin, Para Birliği’ne girmiş olmaları halinde ne tür politika uygulayacakları değerlendirilmektedir.

¹⁰⁴ Barry Eichengreen and Tamim Bayoumi “Is there a Conflict Between EC Enlargement and European Monetary Unification?”**NBER Working Paper** No. 3950, 1992
<http://www.nber.org/papers/w3950>, (10 Ağustos 2009), s.25.

Şekil 7 : Şokun Parasal Birlik Dışındaki Ülkelere Etkisi

Kaynak : Paul de Grauwe, a.g.e. s.220.

Herhangi bir sebeple, Almanya iç pazarında talep artışı yaşandığı varsayıldığında, Almanya'nın IS Eğrisi sağa kayacaktır. Bu durum, Alman tüketicilerinin ithal mallara yönelik talep artışına yol açacağından, ticaret partneri Danimarka ve İsveç'in ticaret dengesini etkileyecektir. Başlangıçta her iki ülkenin de tam istihdam dengesinde olduğunu varsaydığımızda, Alman ekonomisi ile korelasyonunun düşük olmasından dolayı İsveç'in IS eğrisindeki kayma, Danimarka'ya göre daha az olacaktır. Daha yüksek bir gelir -faiz düzeyi ve daha düşük bir işsizlik düzeyinde sağlanan kısa dönemli denge, her iki ekonominin de aşırı ısınmasına yol açacak ve Avrupa Merkez Bankası enflasyonist etkiyi ortadan kaldırmak amacıyla daraltıcı para politikası uygulayarak Avro Alanı ülkelerine ait LM eğrisinin sola kaymasına neden olacaktır. Şekilden anlaşılacağı gibi, bu kayma Danimarka'nın tam istihdam denge gelir seviyesine ulaşmasına yol açarken, yeni denge durumu İsveç tam istihdam dengesinin solunda sağlanacaktır. Bu durumda İsveç, ya ekonomik etkinsizliği tercih edecek ya da IS eğrisini tam istihdam denge seviyesine kaydıracak telafi edici bir maliye politikası uygulayacaktır. Sonuç olarak her iki seçenek de, Parasal Birlik dışında yer alan İsveç için daha maliyetli olacaktır.¹⁰⁵

Avro Alanı'na katılım konusunda 1998 yılında hazırlanan hükümet raporunda şu değerlendirmeler yer almaktadır:¹⁰⁶1999 yılında oluşturulması hedeflenen Avro Alanına on bir ülkenin katılması beklenmektedir. Danimarka'nın dış ticaretinin %50'den fazlasının Avrupa ile yapıldığı göz önüne alındığında, ülkenin Parasal Birliğe katılması

¹⁰⁵Michael Bergman, Yin-Wong Cheung "Should the Nordic Countries Join a European Monetary Union" **University of California**, Department of Economics Working Paper No:389, 1997, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=64749 (11 Ağustos 2009), s.19.

¹⁰⁶ Ministry of Economic Affairs, **Denmark and The Euro**, 30 March 1998, <http://www.oem.dk/eng/eco/index.html>. (13 Ağustos 2009)

çok önemlidir. Ortak para birimi, üye ülkeler arasında ticaret engellerini azaltarak, döviz kuru belirsizliklerini ortadan kaldırmakta ve piyasa fiyatlarının şeffaflaşmasını sağlamıştır. Ortak pazarın oluşturulması sonucunda oluşacak rekabet ortamı sayesinde hem tüketicilerin hem de şirketlerin kazançlı çıkması beklenmektedir.

Yukarıda değinilen olumlu saptamaları dikkate alan Danimarka Hükümeti, Avrupa Merkez Bankası'nın onayı ile Parasal Birliğin ikinci aşaması olan DKM-2'ye katılma kararı almıştır. Böylece, Danimarka Merkez Bankasının fonksiyonları Avrupa Merkez Bankasına devredilerek, Danimarka Kronu Avro'ya sabitlenmiş ve Eylül 2000 tarihinde Avro'ya geçiş konusunda halkoyuna başvurulması kararlaştırılmıştır.

Tablo 13: AB- Danimarka Referandum Sonuçları

TARİH	REFERANDUM AMACI	OLUMLU	OLUMSUZ
2 EKİM 1972	AET GİRİŞ	56,7	32,9
27 ŞUBAT 1986	TEK AVRUPA SENEDİ	56,2	43,8
2 HAZİRAN 1992	MAASTRİCHT ANTLAŞMASI	49,3	50,7
28 MAYIS 1998	AMSTERDAM ANTLAŞMASI	55,1	44,9
28 EYLÜL 2000	EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK	46,9	53,1

Kaynak : E.C, Eurobarometer, November 2005, s. 5.

28 Eylül 2000 tarihinde yapılan Avro referandumunda, %53,1 ret, %46,9 kabul oranı elde edilerek Avro'ya geçiş belirsiz bir tarihe ertelenmiştir. Bu sonuç, federal bir Avrupa Birleşik Devletleri fikrine sıcak bakmayan Danimarka halkının egemenliklerinden taviz verme korkusunu yansıtmaktadır. Şüphesiz bunun en önemli nedeni cömert refah sisteminin zarar göreceği endişesinden kaynaklanmaktadır.¹⁰⁷ Pek çoğuna göre Avro Alanına katılım için öne sürülen ekonomik argümanlar inandırıcı olmamakla birlikte, Avro alanı dışında kalmanın olumsuz bir ekonomik etkisi görülmemiştir. Diğer yandan, Avrupa kamuoyunda, olumsuz referandum sonuçlarının Danimarka'dan ziyade Avro Alanına yönelik endişeleri arttıracığına dair yaygın bir görüş vardır. Buna göre, referandum sonuçlarının olumsuz olması Avro para biriminin

¹⁰⁷ BBC, "Denmark Planning New Vote on Euro", <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7107857.stm> (20 Aralık 2009)

zayıflamasına yol açarken, aynı zamanda AB genişlemesini de olumsuz yönde etkilemektedir.¹⁰⁸

2.4.3. İngiltere

Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan GSYİH bakımından AB'nin ikinci büyük ekonomisi olan İngiltere, kişi başı milli gelir seviyesi bakımından ise dünyanın on sekizinci büyük ekonomisidir. Başkent Londra, New York ve Tokyo ile beraber küresel üç büyük finans merkezi arasında yer almaktadır.

Tablo 14: Seçilmiş Makroekonomik Göstergeler-İngiltere

İNGİLTERE	1990	1995	2000	2001	2005	2007	2008
GSYİH (Milyon USD)	1,017.792	1,157.436	1,480.527	1,471.396	2,280.061	2,803.404	2,674.085
KİŞİ BAŞI GSYİH (Bin USD)	17.782	19.940	25.140	24.891	37.850	46.040	43.785
ENFLASYON (%)	7.7	2.9	0.8	1.0	2.1	2.0	3.8
İŞSİZLİK ORANI (Toplam İşgücü %si)	7.0	8.7	5.5	5.1	4.7	5.3	5.5
KAMU KESİMİ DENGESİ (GSYİH %'si)	-1.5	-5.6	1.3	0.6	-3.2	-2.6	-5.3
CARİ İŞLEMLER DENGESİ (GSYİH %'si)	-3.7	-1.2	-2.6	-2.0	-2.6	-2.8	-1.6

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, April 2009

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/index.aspx> (5 Ağustos 2009)

İngiltere'nin Avro Alanı'na katılmaya yönelik girişimleri, 1978 yılında Avrupa Para Sistemine(EMS) kurucu üye olmasıyla başlamıştır. 80'li yıllarda, başta Tek Avrupa Senedinin onaylanması olmak üzere, ortak para birimini destekleyici politikalar uygulanmıştır. Buna rağmen, 1991 yılında Maastricht Zirvesi'nde yapılan müzakereler sonucunda istisnalardan yararlanma(opt-out) hakkı elde edilerek Parasal Birliğin dışında kalma kararı alınmıştır.

¹⁰⁸ **Financial Times**, 17 August 2000.

Döviz kuru mekanizmasında yaşanan başarısızlıklar Sterlin devalüasyonuna yol açarken izleyen dönemde uygulamaya konulan enflasyon hedeflemesi programının başarı sağlaması, Avro Alanı'na yönelik çabaların yavaşlamasına neden olmuştur. 1997 yılında Hükümet, durum değerlendirmesi yapmak amacıyla beş adet test belirlemiş ve bu testlerin sonuçlarına göre Avro Alanı'na katılım konusunda nihai karar verilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre, testlerde yanıtı aranan sorular şu şekildedir:

- Genel olarak İngiliz ekonomisinin yapısı, özel olarak ise iş döngüleri Avro alanına katılım için uygun mudur?
- Ortak para birimine geçiş ile birlikte karşılaşılabilecek muhtemel ekonomik problemler karşısında yeterli esneklik mekanizmaları mevcut mudur?
- Avro Alanına katılım, yabancı firmaların İngiltere'ye yönelik uzun dönemli portföy ve yatırım kararlarında ne tür etkiler yaratacaktır?
- Ortak para birimine geçişin finans ve hizmetler sektöründeki etkileri ne olacaktır?
- Son olarak Avro'ya katılım, yüksek büyüme oranlarının sağlanmasına ve istihdam seviyelerinin artmasına neden olacak mıdır?

1997 ve 2003 yılında dönemin Maliye Bakanı Gordon Brown başkanlığındaki komisyon tarafından yapılan değerlendirmelerde, test sonuçlarının yetersiz olduğu tespit edilerek henüz bir referandum sürecine gerek olmadığı sonucuna varılmıştır.¹⁰⁹

İngiltere'nin Avro Alanı'na katılımı, ekonomik argümanlar nedeniyle kamuoyunda destek bulmasına rağmen, tek para birimine kuşkuyla yaklaşanların daha ziyade politik nedenlerle karşı çıktığı görülmektedir. 90'lı yıllar boyunca iktidara gelen hükümetler ekonomik nedenler ile Parasal Birliğe katılımı kabul edilebilir bulmasına rağmen politik bağımsızlığın kaybedileceğine vurgu yaparak Avro Alanı dışında kalmayı yeğlemiştir. Örneğin Thatcher Hükümeti, ulusal para birimi Sterlin'in İngiltere'nin en önemli bağımsızlık simgesi olduğuna vurgu yaparak, Avro'ya şiddetle karşı çıkmıştır.¹¹⁰

¹⁰⁹ Ricardo Dicecio and Edward Nelson, "Euro Membership as a UK Monetary Option", **Federal Reserve Bank of St. Louis Working Papers**, No:12A, March 2009, s.7.

¹¹⁰ Margaret Thatcher, **in House of Commons Debates**, October 30, 1990. s. 274.

Ampirik çalışmalar, bir ekonominin Avro alanına katılımı sonucunda işlem maliyetlerinden elde edeceği kazançların GSYİH'nin %0.4'ü kadar olacağını ortaya koymaktadır.¹¹¹ Ancak gelişmiş bankacılık sistemine sahip ülkelerde söz konusu kazanç sadece GSYİH'nin %0.1'i oranındadır. Bu bağlamda, İngiltere'nin Avro Alanı'na katılımı sonucunda işlem maliyetlerinin düşmesiyle yaklaşık 1 milyar Sterlin dolayında bir kazanç sağlanacağını hesaplanmaktadır. Buna karşılık Avro'ya geçişin, muhasebe sistemlerinin değişmesi ve banka atm makinelerinin yenilenmesi gibi operasyonel maliyetleri ise yaklaşık 1,2 milyar Sterlin olarak hesaplanmaktadır. Sonuç olarak, İngiltere'nin Avro Alanına katılımı konusunda işlem maliyetlerinin önemsiz bir etkisi olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte İngiliz kamuoyunda,, Kıta Avrupası'nın yüksek ve sürdürülemez nitelikteki sosyal güvenlik açıklarının İngiltere'nin Avro Alanına katılımı ile finanse edileceğine dair ciddi endişeler vardır. Ampirik bulgular, 2030 yılında Almanya ve Fransa'nın sosyal güvenlik açıklarının GSYİH'nin %10 ve %8 seviyesine çıkacağını ortaya koymakta iken, İngiltere için söz konusu oran GSYİH'nin %3'dür.¹¹²

Ekonomik yapıların benzerliğinin incelendiği bir başka çalışma, İngiliz ekonomisine ait iş döngülerinin Avrupa ekonomilerinden bağımsız olup daha çok ABD ekonomisi ile yüksek bir korelasyona sahip olduğunu ileri sürmektedir. Diğer bir deyişle, konjoktürel dalgalanmalar karşısında İngiliz ekonomisi, Avro Alanı ekonomilerinden daha fazla dalgalanma göstermektedir. Dolayısıyla, iş döngülerinin senkronizasyonu açısından henüz arzulanan yakınsama düzeyine ulaşamamış olması nedeniyle, İngiltere'nin yer aldığı Avro Alanı'nın optimal bir para sahası olmaktan uzak olduğu ileri sürülmektedir.¹¹³

Öte yandan Avro'yu destekleyenler, 1997 yılında yapılan beş test sonuçlarının olumsuz olmasına rağmen mevcut küresel krizin koşulları değiştirdiğini öne sürmektedir. Buna göre, son yıllarda aşırı değerlenen İngiliz Pound'u son iki yıldır Avro'ya karşı yaklaşık %25 değer kaybetmiş ve Büyük Buhran'dan sonraki ikinci büyük devalüasyon yaşanmıştır. Diğer bir deyişle, dünya rezervleri arasında %4'lük payı olan Pound'un

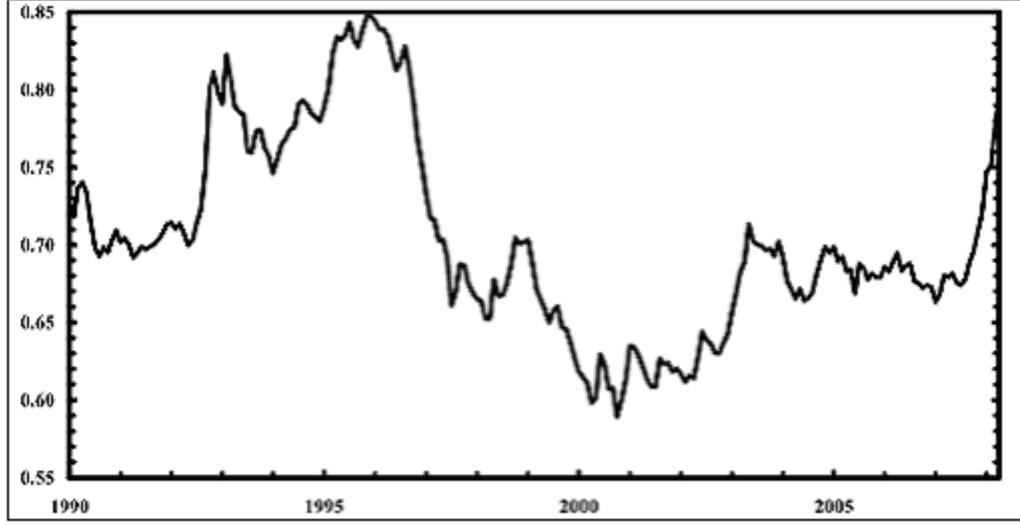
¹¹¹ Patrick Minford, "Should Britain Join Euro" **I.E.A Occasional Paper**, No: 126, 2002, s. 9.

¹¹² Dreher Roseveare, Wilker Leibfritz, and E. Wurzel, "Ageing Populations, Pension Systems and Government Budgets: Simulations for 20 OECD Countries" **OECD Economics Department Working Paper**, No:168, Paris, 1996, s.15.

¹¹³ Mike Artis, "Analysis of European and UK Business Cycles and Shocks" **HM Treasury**, 2003, s.25.

daha istikrarlı bir para birimi olan Avro'ya sabitlenmesi halinde İngiliz ekonomisinin daha sağlam bir yapıya kavuşmasının mümkün olacağı iddia edilmektedir.¹¹⁴

Şekil 8 : Pound / Avro Döviz Kuru, (1 Avro Karşılığı Pound)

Kaynak : 10 Years of Euro, LSE Publications, 2007, s.135.

Öte yandan son kamuoyu yoklamaları, İngiliz halkının hala Avro'ya sıcak bakmadıklarını ortaya koymaktadır. Buna göre, katılımcıların %71'i Avro'ya hayır derken, sadece %23'ü Avro Alanına katılımı desteklemektedir¹¹⁵ Bunda İngilizlerin Pound'u bağımsızlıklarının en önemli simgesi olarak görmelerinin büyük önemi vardır.

¹¹⁴ Wolfgang Munchau, "The Benefits of Euro Area Membership", in **10 Years of Euro : New Perspectives for Britain** (Ed.) Graham Bishop and Willem Buiter, London: London School of Economics Publications, November 2008,

¹¹⁵ BBC, <http://www.news.bbc.co.uk/1/hi/uk/7806936.stm> (9_Ağustos 2009).

3. AVRUPA PARA BİRLİĞİ'NİN AVRUPA EMEK PİYASALARI VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

3.1. Avrupa Para Birliği'nin Emek Piyasaları Üzerindeki Etkileri

Parasal Birliğin, Avrupa emek piyasaları üzerindeki etkileri ile küreselleşmenin yol açtığı etkiler arasındaki ayırımın bir hayli güç olmasına rağmen, ortak para biriminin emek piyasasında esnekleşmeye yol açtığına yönelik ampirik bulgular söz konusudur. Para politikasına ilişkin yetkilerin Avrupa Merkez Bankasına devredilmesi, rekabetçi devalüasyon olarak tanımlanan politika enstrümanı kaybına yol açarken; Ortak Pazar ile artan rekabet emek piyasalarında deregülasyon ve desantralizasyona sebep olmaktadır. Parasal Birliğin; emek piyasası kurumları, aktörleri, ve Merkez bankaları arasındaki stratejik etkileşimlerde köklü bir değişime yol açması, esnekleşme eğilimlerini daha da artırmaktadır.¹¹⁶

3.1.1. Emek Piyasaları ve Esneklik

Emek piyasası esnekliği, genel olarak, emek piyasasının ekonomik ve sosyal yapılarıdaki değişimler karşısında intibak hızını ifade etmektedir. Esnekliğin nerede(firma içi-firma dışı) ve nasıl (fonksiyonel-sayısal) oluştuğuna bağlı olarak dört esneklik türünün olduğunu ileri sürülmektedir:¹¹⁷

- Dışsal sayısal esneklik, çalışan sayılarının işe alma ve işten çıkarmayoluyla ayarlanmasıdır. Firmalar, belirli süreli veya geçici iş sözleşmeleri ile sayısal esneklik sağlayabilmektedir.
- İçsel sayısal esneklik, çalışma sürelerinin kolaylıkla değiştirilebilmesini ifade etmektedir. Çalışma saatlerinin ayarlanması (fazla mesai ya da yarı zamanlı çalışma) veya düzenlenmesi (vardiya) yoluyla içsel sayısal esneklik sağlanmaktadır.
- Fonksiyonel (organizasyonel) esneklik, çalışanların iş organizasyonu içerisindeki görevlerinin değiştirilmesi ve birden çok işte görevlendirilmesidir.
- Ücret esnekliği, ücretlerin ekonomik koşullar veya bireysel performansa göre belirlenmesidir.

¹¹⁶ Michael Burda, "European Labor Markets and Euro: How Much Flexibility Do We Need?" **Humbolt University**, Berlin, 19 May 1999 <http://www.enepri.org/Publications/WP003.pdf> (10 Nisan 2009), s.17.

¹¹⁷ Eurofound, "Working Time Flexibility in European Companies" August 2007, <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2007/39/en/1/ef0739en.pdf> (20 Aralık 2009), s.5.

Çalışan sayısının işe alma ve işten çıkarma yoluyla ayarlanmasını ifade eden sayısal esneklik, istihdam esnekliği ve çalışma süreleri esnekliği olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır.

Tablo 15 : Sözleşme Türlerine Göre İstihdam Yapısı

AB 25	1997	2000	2005
Belirsiz Süreli İş Sözleşmeleri (Toplam Çalışanların %'si)	88,3	87,4	85,5
Belirli Süreli İş Sözleşmeleri (Toplam Çalışanların %'si)	11,7	12,6	14,5
Yarı Zamanlı Çalışma (Toplam İstihdamın %'si)	16,0	16,2	18,4
Serbest Çalışanlar (Toplam İstihdamın %'si)	16,0	15,9	15,6

Kaynak : E.C, Employment in Europe 2006 Report, s.121.

Yukarıdaki tabloya göre belirsiz(daimi) süreli iş sözleşmeleri %85'lik pay ile AB genelinde uygulanan en yaygın iş sözleşmesi biçimidir. Buna rağmen, belirli süreli ve yarı zamanlı iş sözleşmelerinde 2000'li yıllardan itibaren dikkate değer bir artış yaşanmaktadır.

Sayısal esneklik açısından AB ülkelerindeki farklılıkların büyük kısmı, yasal düzenlemelerin katılığından kaynaklanmaktadır. Buna göre, katı istihdam düzenlemelerinin bulunduğu ülkelerde işverenler daha çok geçici iş sözleşmesi akdetme eğilimindedir. Örneğin; katı istihdam koruyucu yasal düzenlemelere sahip İspanya'da, istihdam artışının önemli bir kısmı geçici sözleşmelerden kaynaklanmaktadır.¹¹⁸ Güvenceli esneklik AB ülkeleri incelendiğinde Danimarka, Hollanda, İspanya'nın dışsal sayısal esneklik uygulamalarına, Belçika ve Almanya'nın ise içsel sayısal esneklik uygulamalarına ağırlık verildiği görülmektedir.¹¹⁹

Çalışanların eğitim ve beceri düzeyi ile emek piyasasının aradığı nitelikler arasındaki uyumsuzluklar, Avrupa emek piyasalarında yaşanan önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, eğitim yoluyla işgücünün farklı yetenekler kazanmasını ifade eden fonksiyonel esneklik, Avrupa emek piyasalarının esnekliğini arttırmayı sağlayan önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹¹⁸ **European Commission**, "Employment in Europe 2008", <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=119&langId=en> (20 Eylül 2009), s.19.

¹¹⁹ **Eurofound**, "Working Time Flexibility in European Companies", August 2007, s.14.

2007 yılı itibarıyla AB’de çalışma çağındaki nüfusun %42,3’lük kısmı lise eğitim düzeyine, %22,3’ü ise yüksek tahsile sahiptir. Eğitim düzeyi ve istihdam oranları arasındaki ilişkiyi gösteren aşağıdaki tabloya göre, düşük eğitim düzeyine sahip olanların istihdam oranında sadece %0,9’luk bir artış yaşanmıştır. Diğer bir deyişle, AB istihdam oranlarında gözlenen artış, çalışma çağındaki nüfus içinde vasıfsız işgücünün payının düşmesi ile açıklanmaktadır.¹²⁰ Bu açıdan AB’nin eğitim-öğrenim alanında Kanada, Japonya ve ABD’nin bir hayli gerisinde kalmaktadır.

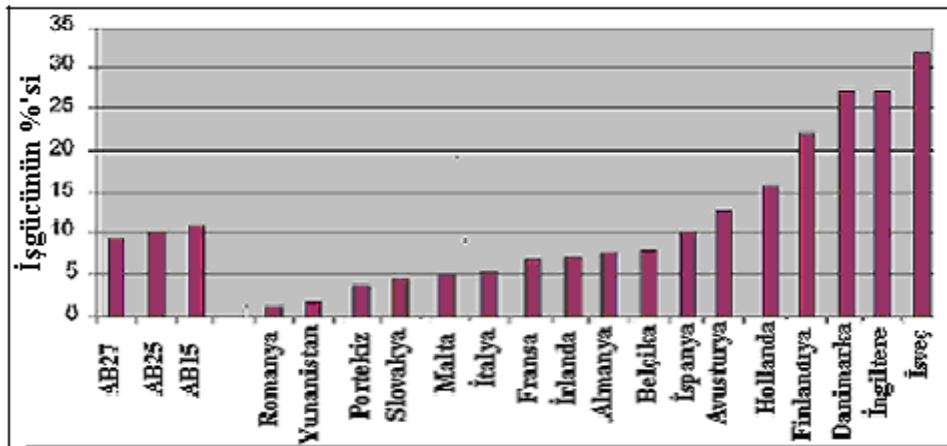
Tablo 16: Eğitim Düzeyi ve İstihdam Oranları,

	Çalışma Çağındaki Nüfusun %'si			İstihdam Oranları		
	1999	2007	Değişim	1999	2007	Değişim
Ortaöğretim Düzeyi	41,7	35,4	-6,3	51	51,9	0,9
Lise Düzeyi	40	42,3	2,3	68,7	72,3	3,6
Yüksek Okul Düzeyi	18,3	22,3	4,0	81,8	83,9	2,1
Toplam	NA	NA	NA	62,2	67,0	4,8

Kaynak : Daniel Gros, a.g.e. s, 21.

Öte yandan hayatboyu öğrenim alanında, 2000 yılındaki %7.1 seviyesinden 2007 yılında %9.5 düzeyine ulaşılmıştır. Hayatboyu eğitim faaliyetlerine katılım, nüfusun genç kesiminde artarken, yaşın artması ile beraber katılım oranlarında düşüş gözlemlenmektedir. İngiltere ve İskandinav ülkelerinde hayatboyu eğitim faaliyetlerine katılım oranının yüksekliği dikkati çekerken, bu açıdan AB ülkeleri arasında belirgin farklılıklar söz konusudur.¹²¹

Grafik 2 : Hayatboyu Eğitim Faaliyetlerine Katılım, 2005

Kaynak : Eurostat <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/html/en> (10 Aralık 2009)

¹²⁰ Daniel Gros, “The Post 2010 Lisbon Process : The Key Role of Education in Employment” C.E.P.S Working Document No: 308, December 2008, s.17.

¹²¹ ETUI, “Benchmarking Working Europe 2009”, s.25.

90'lı yılların başında Avrupa bütünleşmesine yönelik çabalar birçok alanda hız kazanırken, emek piyasalarındaki yapısal sorunlar ve kronik işsizlikle mücadelede AB düzeyinde işbirliğinin yanı sıra, esneklik ve güvence arasında yeni bir denge arayışına yönelik ortak çözümler bulunması gerekliliği ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, Avrupa İstihdam Kılavuzu'nun uyum sağlayabilirlik başlığı kapsamında sosyal taraflar; "İşletmeleri verimli ve rekabetçi hale getirip, esneklik ve güvence arasında gerekli dengeyi kurmak ve işlerin niteliğini arttırmak amacıyla esnek iş düzenlemeleri dahil, çalışma yaşamının örgütlenmesini modernleştirmek üzere tüm düzeylerde müzakere etmeye ve bunları uygulamaya" çağırılmıştır.¹²²

Günümüzde AB, yüksek işsizlik sorunun çözümüne yönelik olarak esnek işgücü piyasasının kurallarını yüksek sosyal koruma ile bağdaştıran bir strateji olan güvenceli esneklik(flexicurity) yaklaşımını benimsemektedir. Güvenceli esneklik, çalışanların işgücüne katılımlarını ve onların kariyerlerini geliştirerek sosyal dışlanmayı önleyecek olan iş, istihdam ve gelir güvencesini sağlarken, aynı zamanda firmaların değişen koşullara uyum sağlama, verimlilik ve rekabet edebilme yeteneklerini güçlendiren sayısal, fonksiyonel ve ücret esnekliğine sahip olma derecesi olarak tanımlanmaktadır.¹²³ Literatürde üzerinde tartışmaların sürdüğü bu kavramın tanımı konusunda sosyal taraflar arasında henüz bir fikir birliği oluşmamıştır. Genellikle sendikalar, güvenceyi esneklik için bir ön koşul olarak ileri sürüp, sürekli istihdamda fonksiyonel esnekliğe vurgu yaparlarken; işverenler istihdam güvencesinin sağlanmasında esnekliğin önemi ve istihdamı koruyucu katı düzenlemelerin olumsuz etkileri üzerinde durmaktadırlar. Yine, sendikalar esneklik-güvence dengesini küreselleşen ekonomide çalışanların korunması olarak algımlarken; işverenler bu dengeyi yeni ekonomik koşullara uyum sağlanması olarak görmektedirler. Bu bağlamda AB, Lizbon Stratejisinde belirlenen daha iyi ve daha çok istihdam hedefine ulaşabilmek için gerekli gördüğü güvenceli esneklik uygulamalarının, her ülkenin kendi durumuna uygun koşullar çerçevesinde ve uzlaşma yoluyla geliştirilmesine öncelik vermektedir.

¹²² Ton Wilthagen, "Balancing Flexibility and Security in European Labour Markets" Paper presented in **Recent Developments in European Industrial Relations Conference**, The Hague, 7-8 October 2004.

¹²³ Naci Gündoğan, "İşgücü Piyasasında Esneklik – Güvence Dengesi : Danimarka Modeli" **Çimento İşveren Dergisi**, Mayıs 2007, Cilt: 21, Sayı:3, s.25.

Avrupa Para Birliğinin kuruluşu ile ulus-devletin para politikasına ilişkin yetkileri uluslarüstü kurumlara devredilmekte, maliye politikası üzerindeki yetkileri ise İstikrar ve Büyüme Paktı'nın öngördüğü kısıtlı çerçevede ele alınmaktadır. Böylesi bir yapı içinde, ekonomik şoklar karşısında ayarlama mekanizmasının gelişimi, emek piyasalarının esnekliği ile yakından ilgilidir. Bu bağlamda, parasal birlik içinde emek piyasalarının esnekliğinin sağlanmasında ücret esnekliği ve emek hareketliliği önemli bir rol oynamaktadır.¹²⁴

Herhangi bir piyasanın etkin işlemesi için önemli bir faktör olan fiyat değişimleri, ücret düzeyinin emek arz ve talebinin önemli bir belirleyicisi olduğu emek piyasalarında da büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, Parasal Birliğin ücretlerde yol açtığı esnekliğin derecesi ve boyutları üzerinde durulması gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa Para Birliği fikrinin altında yatan temel ekonomik argümanlardan biri döviz kuru ayarlamalarının olmadığı bir makroekonomik ortamda, daha yüksek bir fiyat esnekliğinin sağlanmasıdır.¹²⁵ Diğer bir deyişle fiyat istikrarını destekleyen kurumsal yapısı sayesinde Parasal Birliğin. Avro Alanı ekonomilerinin konjoktürel dalgalanmalar karşısındaki duyarlılığının azaltılması amaçlanmıştır.

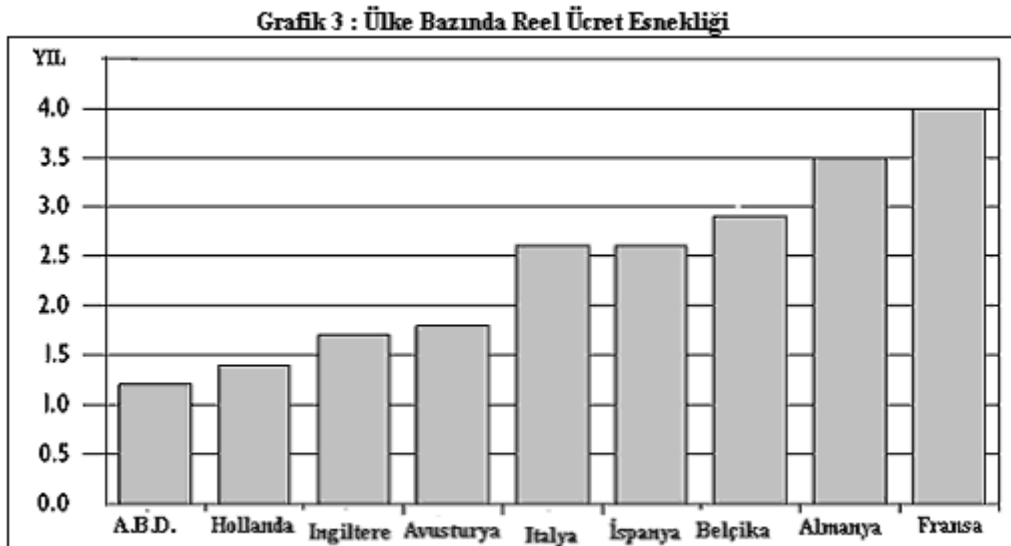
Emek piyasalarında denge intibak süreci, işgücünün daralan sektörlerden büyüyen sektörlerle geçişiyle sağlanmaktadır. Diğer bir deyişle, intibak sürecinin sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi için nisbî ücret esnekliğinin, bölgeler arası işgücü hareketliliğine yol açacak şekilde yüksek olması gerekmektedir. Bu bağlamdan nisbî ücret esnekliği, ücret farklılıklarının bölgeler veya meslek grupları gibi emek piyasasının belirli bir bölümündeki değişiklikler karşısındaki duyarlılığını ifade etmektedir. Eğer ücretler, bölgeler arasında yeterli nisbi esnekliğe sahip ise yüksek işsizliğin olduğu bölgelerde ücret artışları daha düşük bir oranda seyredecektir. Ancak, Avrupa Para Birliği'nde nisbî ücret intibak sürecinde yaşanan dengesizlikler, geçmişte Doğu ve Batı

¹²⁴ Haris Dellas and George Tavlak, "Wage Rigidity and Monetary Union," C.E.P.R Discussion Paper No: 3679, 2002 <http://www.vwl.unibe.ch/papers/dp/dp0219.pdf> (22 Mayıs 2009), s.28.

¹²⁵ Sofia A. Pérez , "Collective Bargaining under EMU: Lessons from the Italian and Spanish Experiences" Working Paper Series, **Harvard University**. No.72, February 2000, s.35.

Almanya'nın birleşmesi örneğinde yaşandığı gibi, günümüzde de bölgesel işsizlik farklılıklarının kaynağını oluşturduğu ileri sürülmektedir.¹²⁶

Gerçek ücret esnekliği ise gerçek ücretlerin emek arz ve talebinde meydana gelen değişimlere ne kadar hızlı bir şekilde cevap verebildiğini göstermektedir. İşsizliğin yüksek olması halinde, işçilerin pazarlık güçleri düşük olduğundan, gerçek ücretler azalma eğilimindedir.¹²⁷ Gerçek ücretlerin azalmasıyla, işverenlerin emek talebi artmakta ve böylece işsizlik, denge düzeyine dönmektedir. Gerçek ücretlerin ayarlanması, nominal ücret veya fiyatlar genel düzeyinde yapılan ayarlamalar yoluyla gerçekleşmektedir. Ancak nominal ücretlerin düşmesini engelleyen istihdam koruyucu yasalar, uzun dönemli iş sözleşmeleri, sendikaların etkinliği gibi çeşitli katılıklar söz konusudur. İşçiler, doğal olarak toplam gelirlerini doğrudan etkileyen nominal ücret düşüşlerine direnç göstermekte iken, işverenler ise çalışanlarının moral ve verimliliğini düşünerek az da olsa nominal ücretleri artırma eğilimine sahiptir.¹²⁸

Kaynak : OECD Economic Outlook, No:65, 1999, s.27.

Yukarıdaki grafik, Avro Alanı'nda gerçek ücretlerin uzun dönemli denge noktasına intibak sürecinin yavaş bir biçimde geliştiğini ortaya koymaktadır. İngiltere ve ABD'de intibak süreci 2 yıldan daha az bir süre gerektirirken, bu süre Almanya için 3.5 yıl, Fransa için ise 4 yıl olarak gerçekleşmektedir. Kıta Avrupası'nda yaşanan yüksek işsizlik, uzun dönemde gerçek ücretlerin düşmesine yol açarken, intibak sürecinin

¹²⁶ Andrew Martin, a.g.e. s, 32.

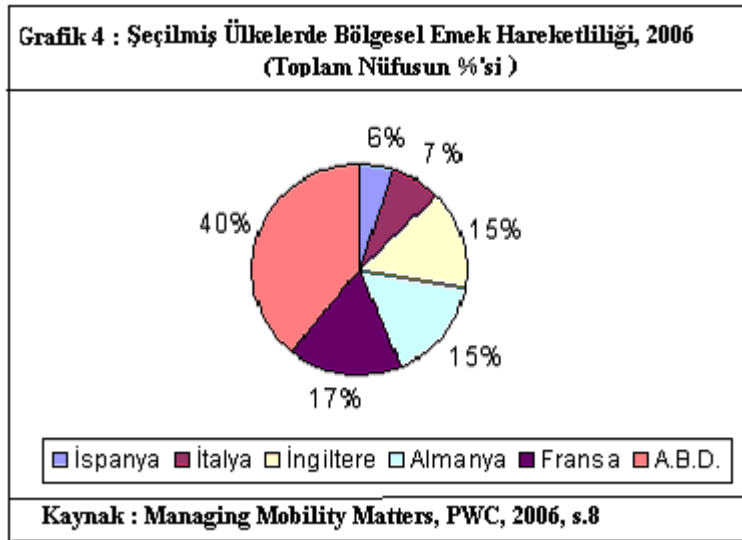
¹²⁷ Richard Layard, Stephen Nickell and Richard Jackman, **Unemployment; Macroeconomic Performance and the Labour Market**, Oxford: Oxford University Press, 2nd Edition, 2005, s.135.

¹²⁸ Stephen Nickell and Glenda Quintini, "Nominal Wage Rigidity and the Rate of Inflation" **Economic Journal**, Vol: 113, No:490, 2003, s. 762.

istenilen hızda gelişmemesi ise, hasıla veya iş kayıpları gibi maliyetlere yol açmaktadır.¹²⁹

Parasal birlik içinde diğer önemli ayarlama mekanizması olan emek mobilitesi, işsizlerin küçülen sektörlerin olduğu bölgelerden büyüyen sektörlerin olduğu bölgelere geçişini ifade etmektedir. Ancak, Optimal Para Alanı teorisine izleyen dönemde yapılan katkılar, emek mobilitesinin düşük olması durumunda bile, yeterli nisbi ücret esnekliği ve yüksek sermaye hareketliliği varsayımı altında, ekonomik dengenin sağlanacağını ileri sürmektedir.¹³⁰ Diğer bir deyişle, işsizlerin küçülen sektörlerden büyüyen sektörlerle doğru hareket etmesi yerine, emek maliyetinin düşmesi nedeniyle, sermaye faktörü küçülen sektörlerle doğru hareket etmektedir.

AB'de üretim faktörlerinin hareketliliği, Ortak Pazar'ın oluşturulmasıyla birlikte serbest hale gelmiştir. Ancak emek faktörünün kendine has bazı özelliklerinden dolayı emek mobilitesi istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir.

Yukarıdaki grafikten anlaşılacağı gibi ekonomik şokların ardından yaşanan göçler, ABD'de istihdam seviyesinin tekrar denge noktasına gelmesinde önemli bir rol oynamaktadır. ABD'de toplam nüfusun %2.5'lik bir kısmını oluşturan 6.7 milyon çalışan her yıl farklı bölgelerde çalışmakta iken, AB'de toplam nüfusun sadece %1,2'lik kısmı farklı bölgeler arasında hareket etmektedir. AB'de işgücü hareketliliğinin düşük

¹²⁹ Richard Hyman and Anthony Ferner, **Changing Industrial Relations in Europe**, Oxford : Blackwell Publishing, 1998, s.22.

¹³⁰ Haris Dellas and George Tavlasi: **a.g.e.** s.35.

olmasının nedenleri olarak dil sorunu, vergi ve sağlık sistemlerindeki farklılıklar ve işsizlik sigortası uygulamaları gibi kurumsal faktörler gösterilmektedir.¹³¹

3.1.2. İşsizlik

1970'lerde yaşanan petrol krizi sonucunda dünya genelinde ciddi bir sorun olan işsizlik, Kıta Avrupası'nda artan bütünleşme çabaları ile birlikte yükselmeye devam etmiştir. 90'lı yılların başında işsizlik, ABD ve Avrupa'da yaklaşık aynı oranlarda seyretmekte iken, günümüzde yaklaşık 16 milyon işsiz yer aldığı Kıta Avrupası'nda önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yüksek işsizlik ve düşük işgücüne katılım oranları bir arada düşünüldüğünde, Avrupa'da işsizlik sorununun yapısal bir karakter kazandığı görülmektedir. Uzun süreli işsizlik en önemli sorun olarak gözükmele birlikte, başta kadınlar ve gençler (15-24) olmak üzere toplumun belirli kesimlerinin işsizlikten daha çok etkilendiği göze çarpmaktadır.¹³² Gerçekten de, işsiz kalma süresinin yaklaşık 1 yıl olduğu göz önüne alındığında bir Avrupalının işsiz kalması ile işsiz kalma süresinin yaklaşık üç ay olduğu bir Amerikalının işsiz kalması farklı anlamlar içermektedir. Ampirik bulgular, uzun dönemli işsizliğin çalışanların moral ve beceri kaybına neden olduğunu ve aynı zamanda uzun dönemli işsizleri işgücü piyasası dışına sürüklemeye gibi istenmeyen etkiler de yarattığını ortaya koymaktadır.¹³³

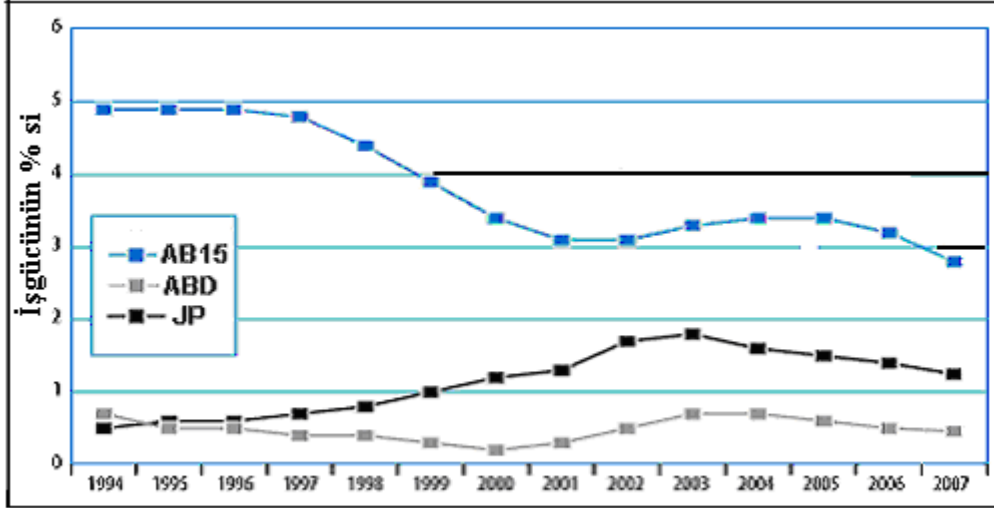
¹³¹ **European Commission**, “Managing Mobility Matters Report”, PWC, 2006, s.5.

¹³² **European Commission**, “Employment in Europe 2008”

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=119&langId=en> (20 Haziran 2009), s.20.

¹³³ Richard Layard, Stephen Nickell, and Richard Jackman, **a.g.e.** s.145.

Şekil 9 : AB, ABD ve Japonya'da Uzun Dönemli İşsizlik

Kaynak : European Commission, Employment in Europe, 2008, s.15.

Yukarıdaki şekil, AB’de uzun dönemli işsizliğin 90’lı yıllardaki %5 seviyesinden, 2007 yılı itibarıyla %2,8 seviyesine düştüğünü ortaya koymaktadır. Uzun dönemli işsizliğin histeri etkileri göz önünde bulundurulduğunda, % 2.2’lik düşüş önemli bir başarı olarak kabul edilmektedir.¹³⁴

Avrupa’daki yüksek işsizliği açıklamaya yönelik yaklaşımların ortak noktası emek piyasasındaki katılıklara vurgu yapmaktadır.¹³⁵ Buna göre, gerçek ücret katılıkları işçilerin şoklar karşısında ücret ayarlamalarına yanaşmamasından kaynaklanmakta iken nominal ücret katılıkları, ücretlerin değişen fiyat düzeylerine uyum sağlayamamasına neden olmaktadır. Sonuç olarak her iki durum sonucunda da, şoklar karşısında ekonomi yeterli esneklik sağlayamamakta ve uzun süreli işsizlik baş göstermektedir.

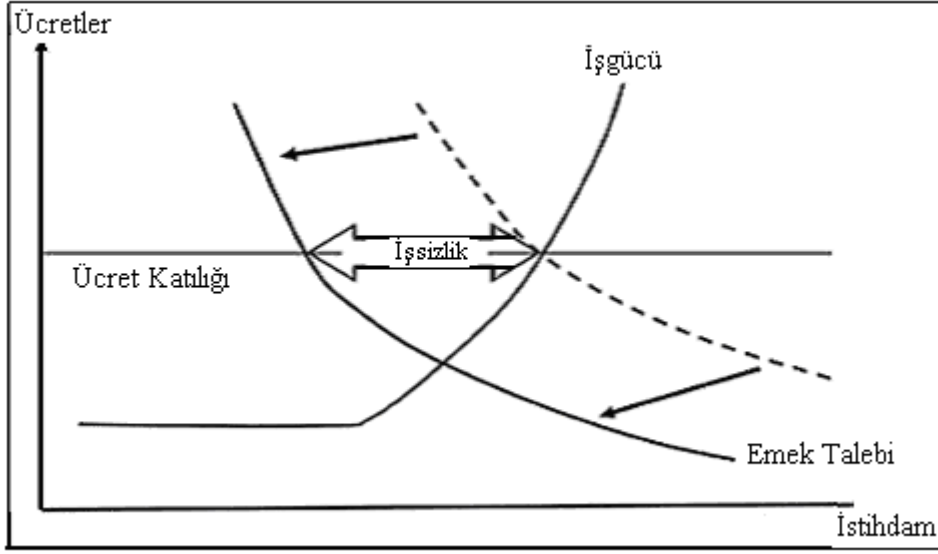
Ücret katılıkları ve emek talebi değişimi arasındaki etkileşim, Avrupa’daki yüksek işsizliğin dinamiklerini açıklayan önemli bir faktör olarak görülmektedir. 1970’lerin başında yaşanan petrol şokları sonucunda, veri ücret seviyesinde emek talep eğrisinin azalması işsizlik oranlarının belirgin şekilde artmasına neden olurken, 90’lara gelindiğinde ise aday ülkelerin Maastricht Kriterleri’ni karşılamak için sıkı para ve maliye politikaları uygulamasının işsizlik üzerinde benzer etkiler yarattığı ileri sürülmektedir.¹³⁶

¹³⁴European Commission “Employment in Europe 2008”, s.23.

¹³⁵ Giuseppe Bertola, “Europe’s Unemployment Problems”, in **The Economics of The European Union**, (Ed.) Mike Artis and Frederic Nixon, Oxford : Oxford University Press, 2007, 4th Edition, s.356.

¹³⁶ Richard Layard, Stephen Nickell, and Richard Jackman, **a.g.e.** s, 29.

Şekil 10 : Ücret Katılıkları ve İşsizlik

Kaynak : Guiseppe Bertola, a.g.e. s,26.

Yatay ekseninde istihdam düzeyinin, dikey ekseninde ise ücret düzeyi gösterildiği şekilde göre istihdam düzeyinin ve ücretlerin aşağı eğimli emek talep eğrisi üzerinde kesiştikleri noktada işverenler kazançlarını maksimize etmektedir. Ancak, ücretlerin şekilde yatay bölgede gösterilen düzeyin aşağısına düşmesi halinde, emek arz eğrisi yatay olup, bu bölgenin altında hiç kimsenin emek arz etmediğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık, daha yüksek ücret düzeylerinde işgücü eğrisi pozitif olmaktadır.

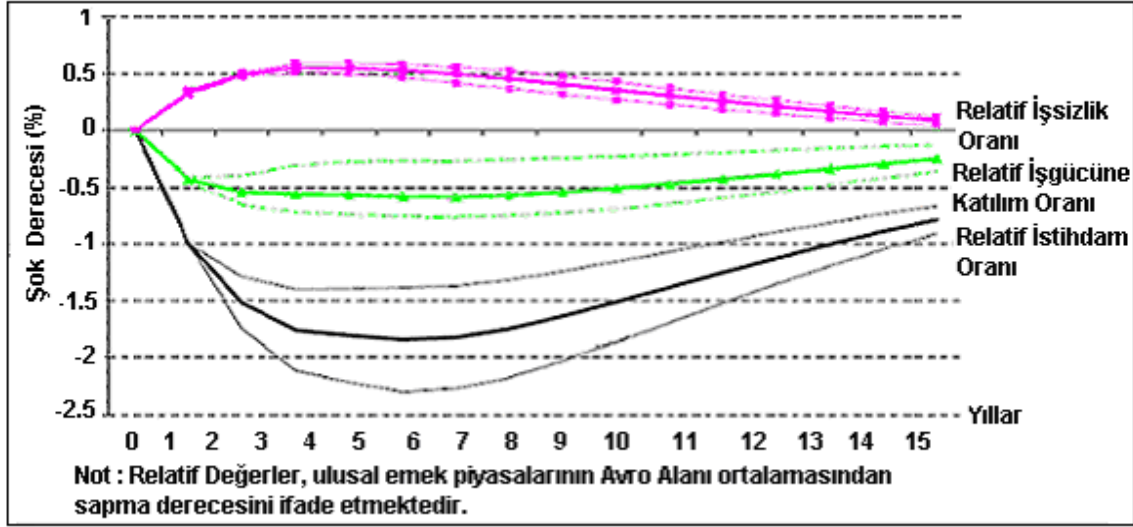
Şekilde görüldüğü gibi, emek arz eğrisi ile temsil edilen çalışmak isteyen işgücünün, emek talep eğrisi ile temsil edilen firmaların istihdam etmek istediği işgücü miktarından fazla olması, ücret seviyesinin tam istihdam düzeyinden sapsmasına neden olmaktadır. Söz konusu dengesizliğin giderilmesi için emek talep eğrisi, şekilde yer alan noktalı talep eğrisi şeklinde olmalıdır. Ancak aynı noktada, negatif şoklar sonucu veri ücret düzeyinde çalışılabilir iş miktarı azalmış olup, ücret seviyesi değişmeden daha düşük bir istihdam düzeyinde yeni denge oluşmaktadır.¹³⁷

Aşağıdaki şekilde ise, asimetrik bir şok karşısında Avro alanında istihdam, işsizlik ve işgücüne katılım oranlarında görülen değişimler gösterilmektedir. Şekilden anlaşılacağı gibi, talep şokunu izleyen ilk yıl istihdamda görülen %1 oranındaki düşüş, Avro Alanı işsizlik oranlarında %0.33 oranında bir artış ve işgücüne katılım oranında %0.44 düzeyinde bir düşüş meydana getirmektedir. Benzer bir şok karşısında ABD'de işsizlik oranında %0.22 artış ve işgücüne katılım oranında %0.34 oranında bir

¹³⁷ Guiseppe Bertola, a.g.e., s.27.

düşüş söz konusudur. Diğer bir deyişle, ABD’de emek piyasasının kriz öncesi seviyesine ulaşması ortalama 8 yıllık bir süre gerektirirken, bu durum Avro Alanı emek piyasası için ortalama 14 yılı ifade etmektedir. Avrupa emek piyasalarının uzun dönemli denge noktasına ulaşma sürecinin daha yavaş seyretmesi, 90’lardan itibaren Avrupa’da görülen işsizlik artışının bir başka önemli sebebi olarak gösterilmektedir.¹³⁸

Şekil 11 : Asimetrik Şoklar Karşısında Avro Alanı Emek Piyasaları

Kaynak : Clothilde L'Angevin, a.g.m. s. 8.

Avrupa Para Birliğinin öncelikle parasal bir olgu olarak ele alınması ve uzun dönemli işsizliğin gerçek faktörler tarafından belirlendiğini öne süren neo klasik yaklaşımın etkisiyle, Parasal Birliğin işsizlik üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar uzun bir süre akademik gündemin dışında kalmıştır. Ancak, 90’ların ortasından itibaren ekonomik bütünleşmenin derinleşmesi sonucunda ücret ve fiyat belirleme mekanizmasında yaşanan değişimlerin yol açtığı gerçek etkiler, Avrupa Para Birliğinin işsizlik üzerinde önemli etkiler yarattığını ortaya koymaktadır.¹³⁹

Parasal Birliğin işsizlik oranlarında bir düşüşe yol açacağını ileri süren görüş, Avrupa Para Birliğinin iyi bir şekilde yönetilmesi halinde yakalanacak istikrarlı makroekonomik ortam sonucunda ekonomik büyümenin artacağını ve böylece işsizliğin azalacağını ileri sürmektedir. Avrupa’daki yüksek işsizlik sorununu, emek piyasalarının içinde yer alan grupların kendi çıkarları doğrultusunda dışarıdakiler arasında yüksek işsizliğe yol açacak şekilde emek piyasası kurumlarını şekillendirmesiyle ilişkilendiren

¹³⁸ Clothilde L'Angevin, “Labor Market Adjustment Dynamics Within The Euro Area”, **DGTPE Working Papers** No:6, September 2007,

http://www.economie.gouv.fr/directions_services/dgtpe/.../cahiers-2007-06.pdf (20 Eylül 2009), s.10.

¹³⁹ Jose Vinals and Juan F. Jimeno, “ The Impact of Emu on European Unemployment”, **Oesterreiche Nationalbank Working Paper**, No:34, November 1998, s.9.

söz konusu yaklaşım, Avrupa Para Birliğinin dışsal bir şok yaratarak emek piyasalarındaki mevcut düzeni değiştireceğini vurgulamaktadır.¹⁴⁰

Buna karşılık, Parasal Birliğin işsizlik oranlarını arttıracaklarını ileri süren görüş ise, deflasyonist kurumsal yapısı nedeniyle Avrupa Para Birliğinin, işsizliği azaltacak gerekli büyüme oranlarına yol açmayacağı savından hareket etmektedir. Buna göre, mevcut para politikası ve İstikrar ve Büyüme Paktının getirdiği mali kısıtlar bir arada düşünüldüğünde, Avro Alanında yüksek işsizlik oranlarının devamı öngörülmektedir.¹⁴¹

Tablo 17: Avro Alanı İşsizlik Oranları (%)

ÜLKE	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Avusturya	2,7	3,9	3,6	4,2	4,7	5,1	4,7	4,4	3,8
Belçika	6,6	9,7	6,9	8,2	8,4	8,5	8,3	7,5	6,8
Finlandiya	3,2	15,3	9,8	9,0	8,8	8,3	7,7	6,8	6,3
Fransa	8,9	11,1	9,0	8,9	9,2	9,2	9,2	8,2	7,7
Almanya	6,1	8,0	7,5	9,3	9,7	10,6	9,8	8,3	7,2
Yunanistan	6,7	9,0	11,3	9,7	10,5	9,8	8,9	8,3	7,6
İrlanda	12,9	12,2	4,2	4,6	4,4	4,3	4,2	4,5	6,1
İtalya	8,8	11,1	10,1	8,4	8,0	7,7	6,8	6,1	6,7
Hollanda	5,8	6,5	2,8	3,6	4,5	4,7	3,9	3,2	2,8
Portekiz	4,2	7,1	4,0	6,2	6,6	7,6	7,6	7,9	7,8
İspanya	16,2	22,9	13,8	11,4	10,9	9,1	8,5	8,2	11,3

Kaynak : IMF, World Economic Outlook Database, April 2009.

AB ülkelerinin ekonomik ve sosyal yapısının homojen bir yapıdan uzak olması işsizliğin boyutlarının ülkeden ülkeye farklılık göstermesine neden olmaktadır. Yukarıdaki tabloya göre, Hollanda, Avusturya ve İrlanda'da işsizlik düzeyi, uygulanan aktif istihdam politikaları sonucunda AB ortalamasının oldukça altında seyretmektedir. Toplu pazarlık uygulamalarında korporatist yapının terk edildiği bu ülkelerde, ücret ılımlaştırma politikasının ve desantralize toplu pazarlık yapısının yaygınlaşması sayesinde işsizlik oranlarının düştüğü ileri sürülmektedir.¹⁴² Almanya, Fransa ve Belçika gibi Bismark modelini benimseyen ülkelerdeki yüksek işsizlik oranları ise, merkezileşmiş bir ücret belirleme sisteminin varlığı ve istihdam koruyucu yasaların katılığı ile açıklanmaktadır.

¹⁴⁰ Markus Knell, "The Effects of Emu on Euro Area Unemployment", **Atlantic Economic Journal**, Vol:30 No:3, September 2002, s.248.

¹⁴¹ Andrew Martin, **a.g.e.**, s.21.

¹⁴² Martin Rhodes et al, "Globalization: European Economic Integration and Social Protection" **European University Institute**, Italy, 2002, s.55.

3.1.3. İstihdam

AB iş yaratımı konusunda 1970’li yıllardan itibaren ABD ve Japonya’nın gerisinde kalmıştır. Geleneksel politika bileşimleri ve sosyo-ekonomik realite arasında yaşanan uyumsuzluk, düşük istihdam ve yüksek bağımlılık oranlarına yol açmaktadır. 2000 yılında %62,4 düzeyinde gerçekleşen istihdam, 2007 yılında %64,7’lik bir oranı işaret etmektedir.¹⁴³ 2010 yılı itibarıyla %70 istihdam oranının yakalanması hedefi göz önüne alındığında, istihdam yaratımı alanında kat edilmesi gereken önemli bir mesafe söz konusudur.

Günümüzde Avrupa ülkeleri arasında çok farklı emek piyasası politikaları uygulanmaktadır. 1970’lerde işsizlik sigortası, erken emeklilik uygulamaları gibi pasif emek politikaları yaygın iken, 90’lı yıllardan itibaren daha çok istihdam yaratımını amaçlayan aktif emek piyasaları öne çıkmaktadır. Aktif Emek Piyasası Politikaları, iş arama yardımı, iş piyasası eğitimi, özel sektöre yönelik ücret sübvansiyonları ve kamu sektöründe doğrudan iş yaratımı gibi önlemleri kapsamaktadır. Bu politikalar, istihdamı ortak ekonomi politikasının merkezine yerleştiren Avrupa İstihdam Stratejisinin de temelini oluşturmaktadır. Günümüzde, Birlik ülkeleri arasında farklı aktif emek piyasası politikaları uygulanmaktadır. Bunlar, başlıca dört kategoriye ayrılabilir¹⁴⁴:

İlk kategoride yer alan emek piyasası eğitimi; sınıf eğitimi ve iş başında eğitim gibi programları içermektedir. Bu önlemler, genel eğitime yönelik (temel bilgisayar kursu, dil kursları vb.) kurslar ve mesleki yetenekleri geliştirmeye yönelik (ileri derece bilgisayar kursları, teknik kurslar vb.) özel eğitimleri kapsamaktadır. Bu programların temel amacı, katılımcıların becerilerini arttırmak yoluyla beşeri sermayenin verimliliğini yükseltmektir.

İkinci sırada yer alan özel sektörü teşvik eden programlar, işçi ve işverenlerin özel sektör istihdamına yönelik bakış açılarını değiştirmeye yönelik girişimleri kapsamaktadır. Bu kategorideki en önemli önlem, ücret sübvansiyonlarıdır. Söz konusu sübvansiyonlar, genellikle uzun dönemli işsizleri ve toplumun istihdam açısından dezavantajlı kesimlerini hedeflemektedir. Bu program kapsamındaki bir başka teşvik mekanizması ise, işsizlerin kendi işlerini kurmasına yönelik hibeler ve danışmanlık desteği oluşturmaktadır.

¹⁴³ ETUC, “Key Challenges Facing European Labor Markets, Social Partners Joint Analysis Report,” Brussels, 2007, s.11.

¹⁴⁴ Jochen Kluge, “The Effectiveness of European Active Labor Policy” **IZA Discussion Papers**, No:2018, 2006 <http://ideas.repec.org/p/iza/izadps/dp2018.html> (10 Aralık 2009), s.17.

Üçüncü olarak, kamu sektöründe doğrudan iş yaratımı amaçlayan istihdam programları gelmektedir. Bu önlemler, toplumun istihdam bakımından en dezavantajlı kesimini oluşturan engelli kişilerin emek piyasası ile ilişkilerini sürdürmeyi amaçlamaktadır. Son kategoride yer alan hizmet ve yaptırımlar, iş arama faaliyetlerinin etkinliğini arttırmaya yönelik her türlü önlemi kapsamaktadır. İş eşleştirme sürecini kısaltmayı hedefleyen bu programlar; iş arama kursları, danışmanlık, mesleki rehberlik, ve iş klüplerinden oluşmaktadır. Resmi kurumlar tarafından yönetilen iş arama faaliyetinin işsiz kimsenin girişimleri sonucunda başarısız olması veya işsiz kişinin kabul edebileceği bir iş teklifini reddetmesi durumunda bazı yaptırımlar uygulanmaktadır.

Tablo 18 : Emek Piyasası Programlarına Yönelik Harcamalar ve Kurumsal Katılıklar, (2000-2005)

ÜLKELER	Aktif LMP		Pasif LMP		Toplam LMP		Sıralama 2005	Dünya Bankası Katılık Endeksi 2003	İstihdam Koruyucu Yasalar (EPL) OECD 2003
	2000	2005	2000	2005	2000	2005			
Avusturya	0,38	0,46	1,17	1,51	1,56	2,14	8	33	2,2
Belçika	0,97	0,85	2,15	2,36	3,12	3,45	2	27	2,5
Danimarka	1,67	1,43	2,38	2,51	4,05	4,10	1	16	1,8
Finlandiya	0,75	0,71	2,08	1,90	2,82	2,75	5	44	2,1
Fransa	1,01	0,66	1,38	1,63	2,39	2,52	6	55	2,9
Almanya	0,99	0,62	1,89	2,35	2,88	3,32	4	44	2,5
Yunanistan	0,26	0,06	0,43	0,44	0,69	0,51	20	58	2,9
İrlanda	0,79	0,48	0,78	0,83	1,56	1,50	11	27	1,3
İtalya	0,55	0,46	0,62	0,82	1,16	1,31	12	53	2,4
Hollanda	1,08	0,85	2,03	2,02	3,12	3,36	3	42	2,3
İspanya	0,66	0,58	1,35	1,46	2,01	2,13	9	62	3,1
İsveç	1,53	1,10	1,36	1,20	2,89	2,48	7	42	2,6
İngiltere	0,20	0,12	0,3	0,19	0,50	0,67	17	13	1,1

Kaynak : Andreas Mueller, a.g.e. s, 23.

1990'lı yıllardan itibaren AB'de, aktif emek piyasası programlarına yönelik harcamalar artmakta olup, 2005 yılı itibarıyla toplam harcamaların tutarı 66.6 milyar Avro'ya ulaşmıştır. Yukarıdaki tablodan, AB15 genelinde aktif emek piyasası programlarına yönelik toplam harcamanın üye ülke GSYİH'sının %0.55'ine, pasif programlara yönelik harcamaların ise GSYİH'nın %1.41'ine ulaştığı anlaşılmaktadır.¹⁴⁵ Harcama bakımından en cömert ülkeler, İskandinav ülkeleri ile Belçika, Danimarka, Fransa olarak dikkati çekmektedir. İstihdam koruyucu yasalar açısından en katı ülkelerin(endeks değeri 2.5 ve üstünde yer alan ülkeler) harcama bakımından en cömert ülkeler olan Belçika, Danimarka, İsveç ve Fransa'dan oluştuğu görülmektedir.

¹⁴⁵ Andreas Mueller, "Asymmetric Labor Market Institutions in EMU", **Central Bank of Iceland Working Paper**, No:37, December 2007, s.5.

Ortak Pazar'ın yaratılması ile Avrupa bütünleşmesinin hız kazanmasıyla birlikte istihdam alanında AB düzeyinde koordinasyon politikalarının geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Ortak Pazar büyük Avrupa evinin zeminini, Ortak Para Politikası ise çatısını oluştururken, evin duvarsız yani istihdam olmaksızın tamamlanamayacağı anlaşılmıştır.¹⁴⁶ Ancak, üye ülkelerin farklı ekonomik ve sosyal yapıları ve AB genişlemesiyle mevcut farklılıkların daha da artması bütünleşme sürecinde ortak bir istihdam politikası belirlenmesini güçleştirmiştir.

1993 yılında yayınlanan Büyüme, Rekabet Gücü ve İstihdam adını taşıyan Beyaz Kitap, Avrupa İstihdam Stratejisi'nin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bunu izleyen 1994 tarihli Essen Zirvesi, istihdam alanında kısa ve orta vadeli uygulamalar aracılığıyla işsizlik sorununun çözümüne öncelik vermiş ve Maastricht Antlaşması'nın başlattığı ekonomik izleme prosedürüne benzeyen çok taraflı bir istihdam izleme prosedürü ortaya çıkarmıştır. Ancak Essen Stratejisi'nin bağlayıcılığı bulunmayan Konsey sonuçlarına dayanması, açık bir yasal temelinin ve metodolojisinin bulunmaması istihdam sorununun söz konusu dönemde bir işbirliği meselesi olarak kalmasına yol açmıştır.

Beyaz Kitap ve Essen Zirvesi ile filizlenen Avrupa İstihdam Stratejisi'nin oluşturulmasında başlıca üç aşamadan söz edilebilir: Birincisi, Avrupa istihdam politikalarını kurumsallaştıran ve bu sürecin düzenlenmesinde bağlayıcı olmayan hukuk prosedürlerini kullanan Amsterdam Antlaşması; ikincisi, stratejinin amaçlarını ve istihdam kılavuzlarını tanımlayan Lüksemburg Zirvesi ve üçüncü olarak da, uzun dönemli spesifik hedefler belirleyerek Açık Koordinasyon Yöntemi(OMC) olarak adlandırılan yeni yönetim modelleri getiren Lizbon Zirvesi'dir.¹⁴⁷

1997 yılında kabul edilen ve Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, Avrupa istihdam ve sosyal politikası açısından bir dönüm noktası olmuştur. Antlaşmada, üye devletlerin istihdam politikaları konusunda sahip oldukları yetkilere ilişkin temel ilkeler değiştirilmez iken, Avrupa kurumlarına daha etkin bir rol verilmektedir. Bu bağlamda, Amsterdam Antlaşması ile işçi ve işveren örgütleri istihdam ve sosyal politika alanında daha fazla rol üstlenmeye başlamışlar ve ortak karar alıcı olarak tanımlanmışlardır. Antlaşma, üye devletlerin istihdam politikalarının izlenmesini

¹⁴⁶ Allan Larsson, "How Can Europe Create Jobs?" Lecture at European Studies Centre in Oxford University, 30 April 2002. <http://www.sant.ox.ac.uk/esc/esc-texts.html> (12 Kasım 2009), s.2.

¹⁴⁷European Employment Observatory, History of EES, <http://www.eu-employment-observatory.net/en/ees/> (15 Kasım 2009)

bir prosedüre bağlamaktadır. Buna göre, üye devletlerin istihdam politikaları Komisyon ve Konsey tarafından yıllık olarak hazırlanan Ortak İstihdam Raporu(JER) ile değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmenin ışığında Konsey nitelikli çoğunlukla Komisyonun önerdiği bir tavsiyeyi, uygun görmesi halinde üye devlete sunmakla yükümlü tutulmaktadır. Bu tavsiyeler, üye devletleri zorlayıcı bir niteliğe sahip olmamakla birlikte sembolik olarak güçlü bir anlam taşımaktadır.

Lüksemburg zirvesi, AB'nin temel sorunlardan birisi olan işsizlikle mücadelede önemli yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Amsterdam Antlaşması ile getirilen yeni düzenlemeler temelinde, Lüksemburg Zirvesi'nde Avrupa İstihdam Stratejisi adı altında kabul edilmiştir.¹⁴⁸ Lüksemburg süreci sonucunda aktif bir işgücü piyasası politikası geliştirmek amacıyla ilk defa bir İstihdam Klavuz İlkeleri seti kabul edilmiştir. Bu ilkeler; istihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyarlanabilirlik ve eşit fırsatlar olmak üzere Avrupa İstihdam Stratejisi'nin dört temel ayağını oluşturmaktadır.

Lüksemburg süreci, koordinasyon mekanizması çerçevesinde kısaca şu şekilde işlemektedir: İlk olarak, Avrupa Konseyi üye devletler için yıllık istihdam kılavuzları oluşturmakta ve her üye ülke, istihdam kılavuzlarının ulusal uygulamalara nasıl yansığını anlatan Ulusal Eylem Planları (NAPs) hazırlamaktadır. Komisyon, Ulusal Eylem Planlarını değerlendirmekte ve Avrupa Konseyi'ne bir ortak istihdam raporu sunmaktadır. Devlet başkanlarından oluşan Konsey gelecek yıla ilişkin revize edilmiş istihdam kılavuzlarını onaylamakta ya da nitelikli çoğunlukla Komisyon'un önerisi üzerine bazı ülkelere yönelik özel tavsiyelerde bulunmaktadır.

Mart 2000 tarihinde yapılan Lizbon Zirvesi, AB istihdam politikasında stratejik bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu zirve ile gelecek on yıla yönelik istihdama ilişkin birtakım stratejik hedefler belirlenmiştir. Buna göre 2010 yılında istihdam oranının çalışma çağındaki nüfusun %70'ine, kadın istihdamının %60 ve yaşlı istihdamının ise %50 seviyesine yükseltilmesi hedeflenmektedir. Söz konusu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için yeni bir yönetim biçimi olarak Açık Koordinasyon Yöntemi (OMC) ortaya çıkmıştır.

Gönüllülük esasına dayalı bir koordinasyon ilkesini benimseyen yöntem, yasal yaptırıma dayalı bir gücü bulunmayan, etkinliği siyasi taahhütlerin gücüne ve kamuoyu

¹⁴⁸ **European Commission**, "Ten Years of The European Employment Strategy", July 2007, s.10.

desteğine bağı olan bir yöntemdir.¹⁴⁹ 90'lardan itibaren sosyal politika alanında düzenleyici bir yöntem olarak başvurulmuş Açık Koordinasyon Yöntemi, birlik ve özerklik arasındaki boşluğu dolduran bir köprü vazifesi görerek, merkezi düzenlemeler ile kuralsızlaştırma arasında bir denge kurmak suretiyle ulusal düzeyde spesifik çözümleri geliştirmekte ve böylece AB istihdam sorununu çözüme kavuşturmada güçlü bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁰

Bütün bu olumlu etkilerinin yanında, Açık Koordinasyon Yönteminin farklı süreçlerden oluşması ve bu süreçlerde pek çok kişinin rol alması sonucunda uygulanabilirliğinin azaldığı iddia edilmektedir. İstihdam gibi toplumun büyük kesimlerini ilgilendiren kararların, politikacıların aksine hesap verebilirliği düşük, atanmış Komisyon yöneticileri tarafından Brüksel'de kapalı kapılar ardında alınması elitizm tartışmalarına yol açmaktadır. Ayrıca, bağlayıcı normlar üretmemesi ve karar almayı yerelleştirmesi bakımından AB düzeyinde sosyal yasaları etkisizleştirme ihtimali nedeniyle eleştirilmektedir.¹⁵¹

AB genelinde istihdam oranları, 2000 yılında %62.2 seviyesinden 2007 yılında %65.4 seviyesine çıkmıştır. Söz konusu dönemde hiçbir ülkede istihdam seviyeleri düşmemekle beraber, bazı ülkeler açısından şaşırtıcı bir performans söz konusudur. Örneğin İspanya'da 2000 yılında %56 düzeyinde olan istihdam oranları 2007 yılında %65,6 seviyesine ulaşmıştır. Eskiden beri istihdam açısından başarılı performans sergileyen İskandinav ülkelerinin yanı sıra Hollanda'da, 2010 hedeflerinin şimdiden yakalandığı görülmektedir. Buna rağmen, istihdam konusunda üye ülkeler arasında halen belirgin farklılıklar göze çarpmaktadır. İstihdam oranının en düşük olduğu ülke (Malta %55.2) ve en yüksek olduğu ülke (Danimarka %78.4) arasında %23'lük fark dikkati çekmektedir.

Avrupa Para Birliğinin kurumsal yapısı, ekonomik dalgalanmalar karşısında mali ve parasal güç dengelerini ikincisi lehine kaydırmakta, yani bölgesel şoklar karşısında para politikalarının etkin olmadığı bir makroekonomik ortam öngörmektedir. Buna, İstikrar ve Büyüme Paketi'nin getirdiği mali kısıtlamalar eklendiğinde, Para

¹⁴⁹ Jonathan Zeitlin, "Opening the OMC: Employment and Social Inclusion", Presentation Prepared for Committee of the Regions Conference on "The OMC: Improving European Governance?", 7-10 October 2002, Brussels, s. 5.

¹⁵⁰ Naci Gündoğan, "Avrupa Birliği'nde Yeni Bir Yönetişim Biçimi Olarak Açık Koordinasyon Yöntemi ve Avrupa İstihdam Stratejisi", *Çimento İşveren Dergisi*, Ocak 2006, Cilt 20, Sayı:1, s.15.

¹⁵¹ David M.Trubek, *Conference on Reconfiguring Work and Welfare in the New Economy*, European Union Center University of Wisconsin-Madison, May 10-12, 2001
<http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/01/011501.html> (17 Aralık 2009), s.9.

Birliği'nin istihdam oranlarını ne şekilde etkileyeceğine dair farklı görüşler ortaya çıkmaktadır.

Parasal Birliğin istihdam oranlarında artışa yol açacağını ileri süren görüş, döviz kuru dalgalanmalarının ortadan kalkmasıyla doğrudan yatırımlarda artış yaşanacağını ve böylece AB ülkelerinin istikrarlı hale gelmesiyle daha fazla istihdamın yaratılacağı savından hareket etmektedir. Diğer bir deyişle, klasik Hecksler-Ohlin Faktör Fiyat Eşitliği Teorisi'nin öngördüğü biçimde ekonomik entegrasyonun ticaret yaratıcı etkilerinden dolayı üye ülkelerin istihdam oranlarında bir yakınsama olacağı ileri sürülmektedir.¹⁵² Ancak, Avrupa Para Birliği örneğinde bütünleşme yoluyla istihdam yaratımına dair ampirik bir bulguya rastlanmamakla beraber, işsizlik oranlarında yeterli düşüş sağlanamamış, ücret farklılıkları azaltılamamış ve emek mobilitesi düşük bir düzeyde kalmıştır.

Avrupa genelinde istihdam artışının düşük kalmasının bir başka nedeni olarak parasal bütünleşme sürecinde uygulanan kısıtlayıcı makroekonomik politikalar gösterilmektedir.¹⁵³ Enflasyon karşısında oldukça muhafazakar yaklaşım gösteren Avrupa Merkez Bankası'nın önderliğinde üye ülkeler, düşük oranlı fakat istikrarlı bir büyüme politikası uygulamıştır. Arz yanlı ekonomi politikalarının uygulanması anlamına gelen bu süreç sonucunda yeterli talebin yaratılamaması, AB düzeyinde istihdamın düşük kalmasına yol açmaktadır. Emek piyasası reformlarının, uygun para politikası ile desteklenmedikçe işsizliği düşürmekte sonuç yaratmayacağı ileri sürülmekte ve Avro Alanı ülkelerinin ekonomi politikalarındaki koordinasyon yetersizliğine vurgu yapılmaktadır.¹⁵⁴

Avro Alanı'nda ulusal emek piyasalarının yeknesaklıktan uzak bir yapı sergilemesi, aynı amaca yönelik benzer politikaların farklı sonuçlar doğurmasına yol açmakta ve emek piyasası politikalarında ciddi bir harmonizasyon sorunu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, emek piyasalarına yönelik yasal düzenlemelerin yalnızca ulusal düzeyde ele alınması, ekonomik ve parasal bütünleşmenin sağlanmasıyla artan piyasa aksaklıkları karşısında oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda istihdam

¹⁵² Michael Burda, **a.g.e.**, s, 21.

¹⁵³ Andrew Martin, "The Emu Macroeconomic Policy Regime and the European Social Model" **Harvard University**, 2004, [http:// www.ces.fas.harvard.edu/publications/ces_papers.html](http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/ces_papers.html) (20 Aralık 2009),s.21.

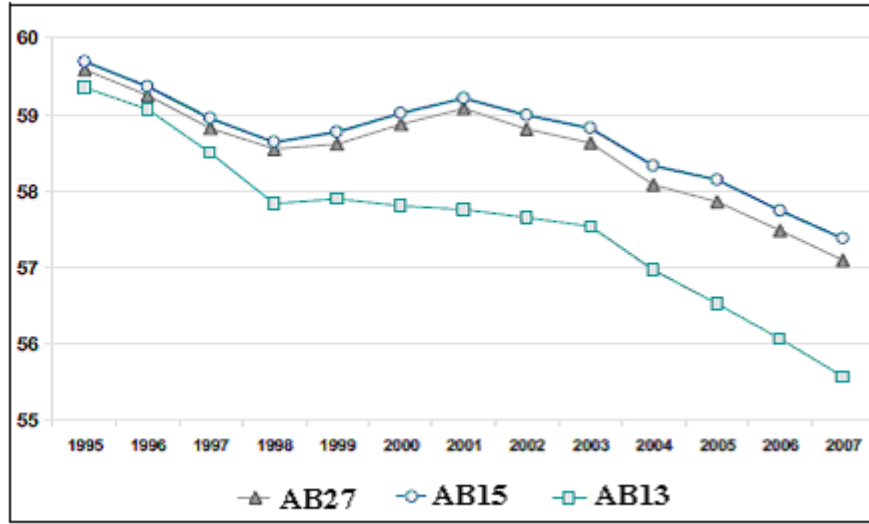
¹⁵⁴ Lars Calmfors, "Unemployment, Labor Market Reform and Monetary Union" **Journal of Labor Economics**, Vol 19, No:2, 2001, s.17.

politikalarında bütünleşmenin sağlanamamış olması, Ekonomik ve Parasal Birliğin sadece parasal bir birlik haline dönüşmesi ihtimaline yol açmaktadır.¹⁵⁵

3.1.4. Ücretler

Ücretler düzeyindeki ayarlamalar, döviz kuru ayarlamalarının olmadığı bir makroekonomik ortamda, değişen iktisadi koşullara uyum sağlayabilmek için kullanılan önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, toplu pazarlık düzeyinin firma düzeyine indirgenmesi sonucunda ücretler ve dolayısıyla işgücü maliyetindeki ayarlamalar, Avrupa şirketleri için önemli bir rekabet gücü kaynağı olmuştur.

Şekil 12 : Ücretlerin GSYİH İçindeki Payı (%)

Kaynak : ETUI , Benchmarking Working Europe, 2009, s.51.

Yukarıdaki şekilde, AB’de 1995-2007 yılları arasında ücretlerin GSYİH içindeki payının seyri görülmektedir. Şekilden anlaşabileceği gibi Avro Alanı ülkelerinde ücretlerin GSYİH içindeki payının düşüşü (%59,4’ten %55,8’e) AB ortalamasından fazla olmakla beraber, Parasal Birlik sonrası dönemde düşüşün hızlandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Almanya ve İspanya’da ücretlerin GSYİH içindeki payındaki düşüşünün %7 seviyesini bulması dikkati çekmektedir.¹⁵⁶

Ortak para birimi, ücretler açısından iki önemli politika değişikliğine neden olmuştur. Bunlardan ilki, Parasal Birlik ile beraber ulusal merkez bankalarına ilişkin yetkilerin Avrupa Merkez Bankasına devredilmesidir. Para politikasının ulusal düzeyde

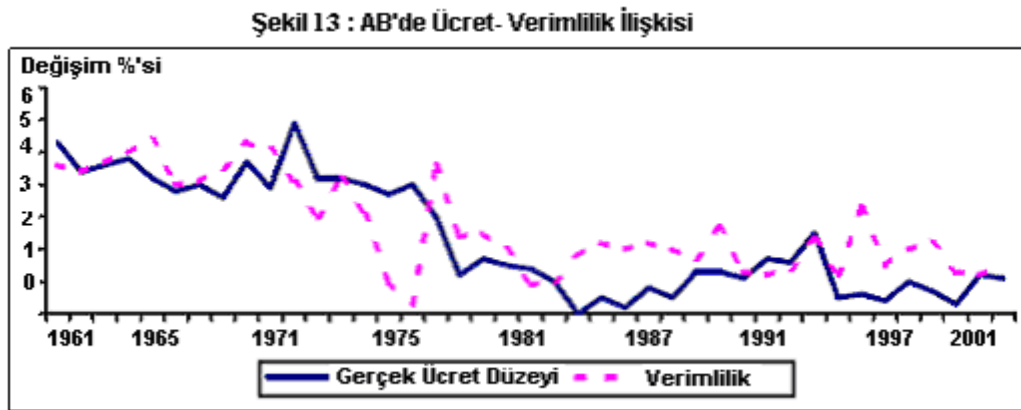
¹⁵⁵ Amy Verdun, a.g.e, s.131.

¹⁵⁶ ETUI, “Benchmarking Working Europe 2009”, s.53.

uygulandığı Parasal Birlik öncesi dönemde, sendikaların aşırı ücret artışı taleplerinin enflasyona yol açmasını önlemek için ulusal merkez bankaları daraltıcı bir para politikası uygulamakta idi. Bunun karşılığında sendikalar, daraltıcı para politikasının büyüme oranları ve dolayısıyla istihdam üzerindeki etkisini göz önüne almakta ve aşırı ücret artışı taleplerinden vazgeçmekte idi. Avro'nun tedavüle girmesiyle, sendikalar ve ulusal merkez bankaları arasındaki etkileşim önemini kaybetmiş ve ulusal düzeydeki ücret artışı taleplerinin Avrupa düzeyinde enflasyon oranını etkileyemeyeceğini düşünen sendikaların ücret ılımlaştırması politikasını desteklemekten vazgeçecekleri ileri sürülmüştür.¹⁵⁷

Parasal Birlik açısından ücretler konusunda yaşanan bir başka önemli gelişme ise, Maastricht Kriterleri'nin ortadan kalkmasıdır. 90'lar boyunca, Maastricht Kriterleri'ni yerine getirebilmek için üye ülkelerde ücret ılımlaştırma politikasına sıklıkla başvurulmuştur. Avro'nun tedavüle girmesi sonucunda Maastricht Kriterleri'nin bağlayıcılığının ortadan kalkmasıyla, ücret ılımlaştırma politikasına gerek kalmaması nedeniyle aşırı ücret taleplerinin yaşanacağı öngörülmüştür.

Buna rağmen Avro'nun tedavüle girmesinden günümüze dek yaşanan gelişmeler, Avro'nun kurumsal yapısının emek piyasası kurumlarının fonksiyonlarında yol açtığı etkiye bağlı olarak ücret ılımlaştırma politikasının devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede ücret pazarlığının adem-i merkezietçi bir özellik kazanması ve toplu pazarlık sistemlerinin koordinasyon düzeyinde yaşanan değişimler Avro Alanı'nda ücretlerin düşük kalmasına yol açmıştır.¹⁵⁸

Kaynak : Eurofound, Wage Policy in Europe, 2002, s.17.

¹⁵⁷ Emmanuel Mermet, “European Trade Union Strategies on Collective Bargaining” May 2002, http://www.cpb.nl/nl/activ/workshop/european_integration/pdf/mermet.pdf (20 Aralık 2009) s.3.

¹⁵⁸ Benedicta Marzinotto, “Why So Much Wage Restraint in Emu? The Role of Country Size” Paper Presented in EUSA Biennial Conference, Canada: Montreal, May 17-19 2007. <http://aei.pitt.edu/7966/> (10 Aralık 2009), s.5.

Yukarıdaki şekilde, AB genelinde 1980'lerin başına kadar verimlilik ve ücretlerdeki gelişmelerin paralellik gösterdiği izlenmektedir. Ancak bu tarihten sonra ücretlerdeki artış, verimlilik artışının gerisinde kalmıştır. 1993 yılında her iki eğilimde kısa süreli bir eşitlenme yaşanmakla birlikte, 1990'larda ücretlerin verimlilik artışı oranında gelişme gösteremediği izlenmektedir.

Bununla birlikte, uyumlaştırılmış ücret göstergeleri özellikle 2002 yılından itibaren Avro Alanı'nda düşük ücret artışlarının yaşandığını göstermektedir. İşçilere ödenen net ücretler ve sosyal güvenlik kuruluşlarına ödenen işçi ve işveren payının toplamını ifade eden işveren ücret maliyeti endeksi, 2005 yılında sadece %2 düzeyinde bir artış göstermiş olup, 1999 yılından beri görülen en düşük artışı işaret etmektedir. Tarım sektörü dışında çalışan işgücünün maliyetindeki değişimleri gösteren Emek Maliyeti Endeksi(LCI), ise 2005 yılında %2.6 olarak gerçekleşmiş olup, geçmiş dönem ortalamalarının altında seyretmektedir.¹⁵⁹

Ücret artışlarının, verimlilik artışlarından düşük bir düzeyde belirlenmesi anlamına gelen ücret ılımlaştırması politikası, Avrupa Para Birliği ile birlikte Avrupa emek piyasalarında adeta bir norm haline gelmiştir. Ortak para birimiyle birlikte saydam fiyatlama sisteminin ortaya çıkması ücret belirleme mekanizmasında yer alan sosyal taraflar üzerindeki rekabetçilik baskısını kuvvetlendirmiştir. Uluslararası rekabete açık sektörlerdeki firmalar, yüksek ücret artışları sonucu artan emek maliyetlerini ürün fiyatlarına yansıtamaması sonucunda pazar paylarını kaybetmek yerine işçi çıkarmayı tercih etmesi nedeniyle mevcut istihdam oranlarının korunması karşılığında sendikaların da ücret ılımlaştırması politikasını destekledikleri görülmektedir.¹⁶⁰ 1970'li yıllarda enflasyonla mücadelede bir araç olarak kullanılan ücret ılımlaştırması politikası, günümüzde rekabetçi korporatizm olarak tanımlanan süreçte, işgücü maliyetinin düşürülmesi ve ücret esnekliğinin artırılması işlevini görmektedir.¹⁶¹

Parasal birliğin oluşturulmasıyla, faktör hareketliliğinin sağlanması ve doğrudan yabancı yatırımlarının artması sonucunda, verimlilik düzeylerinin yakınsamasına bağlı olarak ücret düzeylerinde de yakınsamanın sağlanacağı öngörülmüştür. Ancak; Avrupa emek piyasalarında yeterli esnekliğin sağlanamaması,

¹⁵⁹ **European Commission**, Labor Market Adjustments in Euro Area, No:4, 2006, s.97.

¹⁶⁰ Alain Borghijs and Ruud De Mooij, "European Wage Coordination : Nightmare or Dream to Come True" CPB Discussion Paper, No:17, March 2003, s.18.

¹⁶¹ Franz Traxler, **International Labour Relations in Internationalized Markets: A Comparative Analysis of Institutions, Change and Performance**, Oxford : Oxford University Press, 2001, s.15.

emek mobilitesinin düşük kalması ve ücret katılıkları nedeniyle Avro Alanında parasal ücretler açısından beklenen düzeyde yakınsama sağlanamamıştır. Bu bağlamda parasal ücretlerdeki yakınsamanın, Parasal Birlik öncesi dönemi ifade eden 80’li yıllarda daha fazla olduğu ileri sürülmektedir.¹⁶²

Tablo 19 : Parasal Birlik Öncesi ve Sonrası Ücret Artış Ortalamaları

	Parasal Birlik Öncesi Ortalamalar (1993-1999)	Parasal Birlik Sonrası Ortalamalar (2000-2005)	Fark
Belçika	0,98	2,56	1,58
Almanya	1,05	1,20	0,15
İspanya	1,70	1,90	0,20
Fransa	2,17	2,15	-0,02
İtalya	2,24	2,03	-0,21
Hollanda	0,10	2,74	2,64
Avusturya	1,45	1,87	0,42
Portekiz	2,31	1,96	-0,35
İsveç	1,60	2,7	1,10
İngiltere	-0,70	2,5	3,20
Danimarka	2,40	2,20	-0,2
Avro Alanı Ortalaması			0,78
Avro Alanı Dışı Avrupa			1,36

Kaynak : Benedicta Marzinotto, **a.g.e.** s.17.

Tek para birimine rağmen ücretlerde yeterli yakınsamanın sağlanamaması, ücret belirlenmesi sürecinde emek piyasası kurumlarının ve koordinasyon mekanizmalarının oynadıkları farklı roller ile açıklanmaktadır.¹⁶³ Diğer bir deyişle, toplu pazarlık düzeyi ve koordinasyonu açısından farklı politikalar uygulanması nedeniyle ücretlerde yeterli yakınsama sağlanamamıştır. Örneğin, iktisadi ve emek piyasaları açısından benzer özelliklere sahip olan Avusturya ve Hollanda’da birbirinden farklı ücret gelişmeleri gözlenmektedir; Avusturya ücret ılımlaştırması politikasına devam ederken, Hollanda’da aşırı ücret artışları yaşanmıştır.

¹⁶² Malin Andersson, Arne Gieseck and Nick Vallis, “Wage Growth Dispersion Across The Euro Area Countries” **ECB Occasional Paper Series**, No:90, July 2008, s.14.

¹⁶³ Alison Johnston, “Wage Policy in Austria and the Netherlands under Emu” **ETUI Working Paper** No:7, 2009, s.15.

Benzer şekilde bazı Avrupa ülkelerinde toplu pazarlığın koordinasyon derecesinde düşüşe (Almanya) karşılık, bazılarında (İtalya, İrlanda ve Finlandiya) toplu pazarlık açısından daha yüksek dereceli bir koordinasyon gözlemlenmektedir.¹⁶⁴

Öte yandan gelir eşitsizliğini ölçmeye yönelik çalışmalar, Avrupalılar arasındaki gelir eşitsizliğinin 1970-1980 yılları arasında azalmasına rağmen, Parasal Birliğin oluşturulduğu 90'lı yıllarla birlikte, yeniden 70'li yıllardaki seviyesine yükseldiğini ortaya koymaktadır.¹⁶⁵ Gelir eşitsizliğinin güney ülkelerinde (Yunanistan, İspanya) en yüksek değeri alırken, Parasal Birlik içinde yer almayan kuzey ülkelerinde (İsveç, Danimarka) en düşük değer alması, bu görüşü destekler niteliktedir.

3.2. Avrupa Para Birliğinin Endüstri İlişkilerine Etkileri

Avrupa bütünleşme sürecinin gelişimi incelediğinde, hükümetlerarası ve uluslararası bütünleşme yönteminin bir birleşimi olarak hibrit bir yapıda tezahür ettiği görülmektedir. Dolayısıyla, endüstri ilişkilerinin merkezileşmesi ve Avrupa düzeyinde harmonizasyonun sağlanması, farklı refah rejimlerine bağlı olarak çeşitlilik gösteren ulusal kurumların doğurduğu teknik engeller ve asimetric sonuçlar nedeniyle gerçekleşmemiştir. Avrupa düzeyinde ortaya çıkan endüstri ilişkileri kurumları, ulusal endüstri ilişkileri sistemlerinin büyük ölçekli bir kopyası olmaktan uzak bir yapıda gelişmiş ve bütünleşen süpranasyonel bir yapı içinde konsolide olmaktan ziyade çok düzeyli bir sistem haline dönüşmüştür.¹⁶⁶

Avrupa bütünleşme sürecinin seçici bir merkezileşme özelliği taşıması, ulusal endüstri ilişkileri sistemlerinin kapasitesini önemli ölçüde etkilemiştir. Diğer bir deyişle; para politikasının merkezileşmesi, maliye politikalarının İstikrar ve Büyüme Pakti'nin öngördüğü sınırlı çerçevede ele alınması ve istihdam politikalarının üye ülkeler arasında farklılık göstermesi, ulusal endüstri ilişkilerinin birbirleriyle piyasa ilişkileri çerçevesinde yatay bir şekilde bağlanırken, kurumsal ilişkiler çerçevesinde dikey bir şekilde

¹⁶⁴ Andrew Hassel, "Wage Setting, Social Pacts and The Euro: A New Role for The State" **Journal of Common Market Studies**, Vol:45, 2007, s.750.

¹⁶⁵ James Kenneth Galbraith and Enrique Garcilazo, "Pay Inequality in Europe 1995-2000: Convergence Between Countries and Stability Inside" **University of Texas Working Paper**, No:30, May 2005. <http://utip.gov.utexas.edu/papers.html> (25 Aralık 2009), s.4.

¹⁶⁶ Wolfgang Streeck, "The Internalization of Industrial Relations in Europe" **Max Planck Institut**, Discussion Paper No:98/2 http://www.mpifg.de/pu/mpifg_dp/dp98-2.pdf (13 Temmuz 2009) s.10.

uluslarüstül sisteme bağlanmasına yol açmakta ve böylece, çok katmanlı/parçalı bir endüstri ilişkileri sisteminin oluşmasına neden olmaktadır.¹⁶⁷

Bununla birlikte, emek piyasalarının yönetişimi konusunda tutarlı bir Avrupa modelinin geliştirilmesi ulusal düzeyde esneklik ve AB düzeyinde koordinasyon ikilemi arasında sıkışmaktadır. İşveren örgütleri rekabetçiliklerini kaybedeceklerini ileri sürerek, ücret ve çalışma koşullarını desantralize parametreler içinde ele almakta ve Avrupa düzeyinde bir toplu pazarlık sistemine karşı çıkmakta iken, işçi örgütleri Parasal Birliğin kurulmasıyla birlikte artan işsizlik ve eşitsizliğin azaltılması için toplu pazarlık uygulamalarının Avrupa düzeyinde koordine edilmesini şiddetle savunmaktadır.¹⁶⁸

3.2.1. Toplu Pazarlık

1980'li yıllardan itibaren esnek üretim sistemi ve küresel rekabetin ortaya çıkardığı koşullar karşısında işletme yapısı ve ücretler esnekleşmiş, toplu pazarlık düzeyinin işletme düzeyine kayması ile birlikte endüstri ilişkilerinde önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda toplu pazarlık düzeyi makro düzeyden mikro düzeye kayarak ademi merkezileşmekte ve buna koşut olarak işkolu düzeyindeki örgütlerin etkinliği azalmaktadır

Benzer şekilde, pek çok Avrupa ülkesinde toplu pazarlık düzenlemelerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Bu bağlamda, hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde 80'lerin başından itibaren merkezi toplu pazarlık düzeninin gerilemesiyle daha az çalışanın temsiline dayalı yaklaşımların ağırlık kazandığı görülmektedir. Özellikle İskandinav ülkelerinde merkezileşmiş toplu pazarlık yapısının terk edilerek, ücretlerin yanı sıra çalışma koşullarını da kapsayan desantralize toplu pazarlık düzenlemelerinin uygulamaya konulması dikkat çekmektedir.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Wolfgang Streeck, **a.g.e.** s, 15.

¹⁶⁸ Jon Erik Dolvik, "EMU: Implications for Industrial Relations and Collective Bargaining in Europe" **ETUI Working Paper**, No:3, 1999, s.21.

¹⁶⁹ David Soskice and Torben Iversen "Multiple Wage-Bargaining Systems in The Single European Currency Area" **Oxford Review of Economic Policy**, Vol.14, No:3, 1998, <http://ssrn.com/abstract=139809> (3 Eylül 2009), s.72.

Tablo 20: Avrupa Ülkelerinde Ücret Belirleme Şekilleri (1970-1999)

Koordinasyon Şekli	1970-1979	1980-1989	1990-1993	1994-1999
Devlet Destekli Koordinasyon (State-sponsored)	DK, FIN,S, E, IRL, UK	FIN,IRL, NL, S,DK	FIN, N, DK, IRL, P, S, NL	DK, I, IRL, N, NL
İşçi /İşveren Konfederasyonları Arasındaki Koordinasyon (Inter- associational)	N, S	S,E, N	I	-
İşçi/İşveren Konfederasyonları ve Alt Sendikalar Arasındaki Koordinasyon (Intra Associational)	A, CH, I, NL	A, CH, P	CH,E	CH, E, P
Modele Dayalı Pazarlık (Pattern Bargaining)	D	A,D	A,D	A,D
Devlet Zoruyla Koordinasyon (State-imposed)	F,P	B,F	F	B, F
Ülke Kodları : A-Avusturya, B-Belçika, CH-İsviçre, D- Almanya, DK- Danimarka, E- İspanya, F- Fransa, I-İtalya, IRL- İrlanda, N- Norveç, NL-Hollanda, P-Portekiz, S- İsveç, UK-İngiltere				

Kaynak : Franz Traxler, “National Pacts and Wage Regulation in Europe- New Dynamics”, ETUI, Brussel, 2002. <http://www.ose.be/files/socpacintro.pdf> (1 Eylül 2009), s.42’den uyarlanmıştır.

Yukarıdaki tablodan, 1970’lerin başından 90’lı yıllara kadar toplu pazarlık alanında radikal dönüşümlerden çok tedrici bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda, Avrupa ülkelerinde toplu pazarlık yapısının merkezileşmeden, sektörel düzeyde koordinasyona doğru geçirdiği değişim, sürece dahil olan aktörlerin çeşitliliği göz önüne alındığında önemli farklılıklar göstermektedir¹⁷⁰

Devlet destekli koordinasyon yapısında, devlet resmi veya gayri resmi biçimde toplu pazarlık sürecine katılmaktadır. Bu yapıda, devlet zoruyla koordinasyonun aksine, devletin kamu gücünü kullanarak toplu pazarlık sürecine müdahalesi söz konusu değildir. Yukarıdaki tablodan, devlet destekli koordinasyonun,1980’li yılların ortasından 1990’lı yılların ortasına kadar birçok Avrupa ülkesinde uygulanma alanı bulduğu görülmektedir.

Devlet zoruyla koordinasyon türünde, endüstrinin iki kesimini temsil eden işçi ve işveren örgütleri arasında herhangi bir işbirliği bulunmamakta ve pazarlık yapısı kamu otoritesi tarafından belirlenmektedir. Bu koordinasyon türü, söz konusu dönemde sınırlı bir uygulama alanı bulmuş; sadece Fransa, Belçika ve Portekiz tarafından uygulanmıştır.

¹⁷⁰ Franz Traxler, a.g.e. s.21.

Devlet destekli koordinasyonun aksine, işçi/işveren konfederasyonları arasındaki koordinasyonda ikili bir yapı söz konusu olup, bu özelliği ile merkezi koordinasyon yapısı ile özdeşdir. Tablodan görülebileceği gibi, işçi/işveren konfederasyonları arasındaki koordinasyon az sayıda ülkede uygulanmıştır.

İşçi/İşveren konfederasyonunun alt sendikalar ile koordinasyonunda, işçi ve işveren örgütleri en üst düzeyde temsil edilmektedir. Diğer bir deyişle üst kuruluşlar, bölgesel kuruluşların pazarlık politikalarını uyumlaştırma işlevini görmektedir. Bu özelliği ile konfederasyon ve alt sendikalar arasındaki koordinasyon yapısının, zorunlu veya devlet destekli koordinasyon türünden ayrılarak desantralize pazarlık yapısına yaklaştığı söylenebilir. Tablodan anlaşılabilceği gibi, söz konusu dönemde konfederasyon ve alt sendikalar arasındaki koordinasyon istikrarlı bir seyir izlemiştir.

Modele dayalı pazarlık yapısı, toplu pazarlık sürecinde belirli bir pazarlık biriminin öncü rolü üstlenmesi ve tüm sektörlerde pazarlık şeklinin bu birim tarafından belirlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir yapıda, işçi ve işveren sendikaları, toplu pazarlık sürecinde önemli bir işleve sahip değildir. Modele dayalı pazarlık yapısını uygulamakta köklü bir geçmişe sahip Almanya’da, metal endüstrisini temsil eden pazarlık birimleri ekonominin tümünde geçerli toplu pazarlık yapısını belirlemektedir.¹⁷¹

Tablo 20’den anlaşılabilceği gibi, toplu pazarlık sürecinde devlet destekli koordinasyonun yaygınlaşması 70’li yılların başında Avrupa ülkelerinde üçlü bir korporatist yapının doğmasına neden olmuştur. Ancak korporatizmin yaşanan ekonomik krizlere etkili bir çözüm üretememesi, 1980-1990 yılları arasında devlet destekli koordinasyon yapısının terk edilmesine ve dolayısıyla Avrupa emek piyasalarında desantralizasyona yönelik eğilimlerin güçlenmesine neden olmuştur. Bu açıdan, 90’lı yılların ortasından itibaren, devlet destekli koordinasyon yapısının yeniden güç kazanmasında, Avrupa Para Birliği’nin önemli bir etkisi olduğu ileri sürülmektedir.¹⁷²

¹⁷¹ Franz Traxler, **a.g.e.** s.11.

¹⁷² Richard Hyman, “The Europeanisation –or the erosion- of Industrial Relations?” **Industrial Relations Journal**, No:4, 2001, s.287.

Bunun yanı sıra, toplu pazarlık alanındaki devlet politikalarının da emek piyasalarının esnekleştirilmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu bağlamda toplu iş sözleşmelerine yönelik yasal düzenlemelerde sadece ücret konusu ele alınmakta; çalışma koşulları ve çalışma sürelerine ilişkin düzenlemeler ise genellikle işyeri düzeyinde ele alındığı görülmektedir. Benzer şekilde, devlet politikaları sayesinde birçok Avrupa ülkesinde toplu pazarlık sistemi, ulusal düzeyden bölgesel ve/veya işyeri düzeyine indirgenmiştir. Ulusal toplu pazarlık düzenini çözmeye yönelik bu tür uygulamaların, Avrupa emek piyasalarındaki mevcut düzeni tamamen değiştireceği ileri sürülmektedir.¹⁷³

Tablo 21: Avro Alanı'nda Toplu Pazarlığın Gelişimi

Ülke	Toplu Pazarlık Uygulamalarında Değişim
Fransa	Toplu pazarlık uygulamalarında belirli bir yöntemin ağırlığı yoktur. Ücretlerin ve özellikle çalışma saatlerinin belirlenmesinde devlet müdahalesi söz konusudur. 1998 yılında uygulamaya konulan ve haftalık çalışma süresini 35 saat ile sınırlayan yasa nedeniyle toplu pazarlık uygulamaları önem kazanmaya başlamıştır.
Almanya	Sektörel düzey halen en önemli pazarlık düzeyi olup, firma düzeyinde uygulanan toplu pazarlık sayısında belirgin bir artış vardır. Desantralizasyona yönelik güçlü bir eğilim söz konusudur.
İrlanda	Toplu pazarlık uygulamalarında belirgin bir model yoktur. 1987 yılında oluşturulan merkezileşmiş üçlü pazarlık yapıları varlığını sürdürürken, firma düzeyinde bağitlanan toplu pazarlık anlaşmaları nedeniyle desantralizasyona yönelik önemli uygulamalar yaygınlaşmaktadır.
İtalya	İki taraflı toplu pazarlık modelinin üstünlüğüne rağmen, firma düzeyinde toplu iş sözleşmelerine yönelik belirgin bir trend söz konusudur.
Hollanda	Sektörel düzey yaygın pazarlık düzeyi olmasına rağmen, özellikle bankacılık sektöründe firma düzeyinde toplu pazarlık sayısında artış görülmektedir.
İspanya	Desantralizasyon ve merkezileşme uygulamalarını içeren karma bir toplu pazarlık sistemi vardır. Merkezileşme süreci, özellikle bölünmüş sektörlerde yapılan toplu pazarlık uygulamalarında etkisini göstermekte iken, toplu pazarlık anlaşmalarının içeriği bakımından adem-i merkeziyetçi bir özellik kazandığı görülmektedir.

Kaynak : Eurofound, “Changes In National Industrial Relations Since 1990”, 2005
<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2005/03/study/tn0503102s.htm> (15 Aralık 2009), s.17.

¹⁷³ Franz Traxler; “Collective Bargaining in the OECD: Developments, Preconditions and Effects”
European Journal of Industrial Relations, Vol:4, No: 2, 1998 s. 218.

Merkezileşmiş bir toplu pazarlık sistemine sahip olan ülkelerde(Avusturya, Fransa, İtalya vd.) toplu pazarlık uygulamalarının kapsamı istikrarını korumakta iken, bazı ülkelerde(Almanya) toplu pazarlık uygulamalarının kapsamı azalmıştır. Bu gelişme, finansal piyasaların bütünleşmesi ve üretim yapılarının değişmesiyle merkezileşmiş toplu pazarlık sisteminin gerileyeceğini ileri süren görüşü desteklemektedir. AB'nin mevcut para politikası ve toplu pazarlık yapısı bir arada düşünüldüğünde, merkezileşmiş pazarlık yapısının terk edilerek, ABD'de olduğu gibi daha esnek bir toplu pazarlık modelinin uygulanacağına yönelik endişeler giderek artmaktadır.¹⁷⁴

Parasal Birliğin yol açtığı rekabetçilik baskıları sonucunda, toplu pazarlık uygulamalarının kapsamında desantralizasyona yönelik eğilimlerin güçlenmesine rağmen, toplu pazarlık uygulamalarının düzeyi ve toplu pazarlık sürecinin koordinasyonu açısından bu yönde keskin bir trendin varlığı söz konusu değildir. Avrupa Para Birliği'nin oluşturulmasıyla toplu pazarlık sisteminde gözlenen gelişmeler, değişim yönünün ne Amerikanlaşma(Americanization) ne de Avrupalılaşma(Europeanization) yönünde yaşandığını, aksine yeniden ulusallaşmaya(Re-nationalization) yönelik çabaların artış gösterdiğini ortaya koymaktadır.¹⁷⁵ Diğer bir deyişle, yakın bir gelecekte deregüle Anglo-Amerikan Modeli'nin Avrupa emek piyasalarında uygulanma ihtimali son derece düşük olup, halen merkezileşmiş kurumsal toplu pazarlık yapılarının üstünlüğü söz konudur. Bu bağlamda, Avrupa Para Birliği ile eş zamanlı yürürlüğe konulan düzenlenmiş desantralizasyon politikası(kural çerçevesinde toplu pazarlık düzeyinde bir alt düzeye geçiş) sayesinde, emek piyasası kurumları ve fonksiyonları dönüşüme uğramış ve kuralsızlaştırma eğilimlerinin hafiflemesine neden olmuştur. Günümüzde pek çok Avrupa ülkesinde, ikili ve/veya üçlü toplu pazarlık yapıları halen gücünü korumakta ve sosyal uzlaşya yönelik önemli politik açılımlar gözlemlenmektedir.¹⁷⁶ Buna rağmen toplu pazarlık alanında yaşanan gelişmeler, merkezileşmiş bir Avrupa toplu pazarlık antlaşmasının uygulanma ihtimalinin düşük olduğunu göstermekte ve çerçeve antlaşmalarının ağırlık kazandığı bir toplu pazarlık sistemine işaret etmektedir.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Sofia A. Pérez , “Collective Bargaining under EMU: Lessons from the Italian and Spanish Experiences” **Harvard University**, 2000 <http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/docs/pdfs/Perez.pdf> (19 Eylül 2009), s.13.

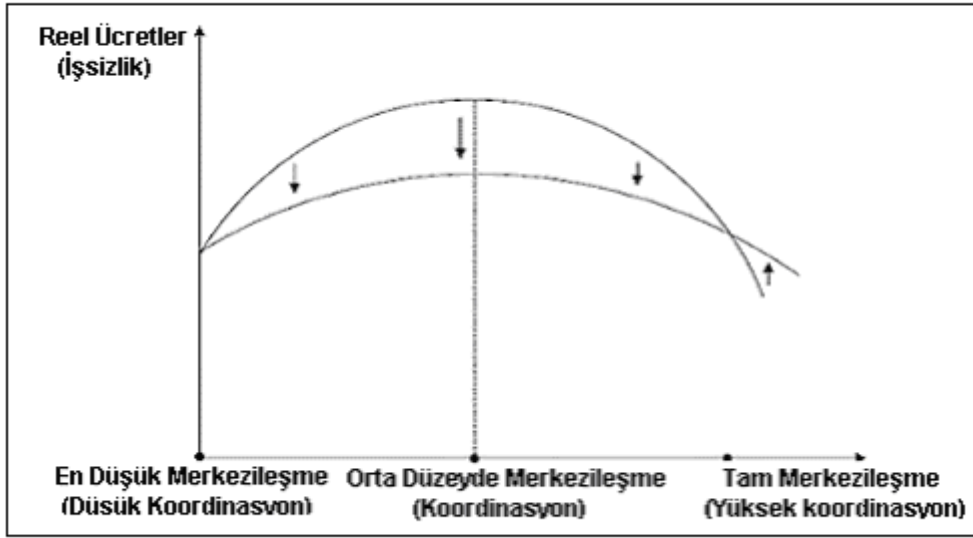
¹⁷⁵ Andrew Martin, **a.g.e.** s.28.

¹⁷⁶ **OECD**, “Economic Performance and the Structure of Collective Bargaining, ” Employment Outlook, 1997, <http://www.oecd.org/dataoecd/19/60/2080431.pdf> (5Ekim 2009) , s.35

¹⁷⁷ Paul Marginson and Keith Sisson, “ European Collective Bargaining : a Virtual Prospect”, **Journal of Common Studies**, Vol:34, No:4, 1998, s. 125.

Toplu pazarlık yapıları ve ücretler arasındaki ilişki incelendiğinde toplu pazarlığının koordinasyonu ve merkezileşme kavramları karşımıza çıkmaktadır. Merkezileşme derecesi, toplu iş sözleşmelerinin belirlendiği düzeyi ifade ederken, toplu pazarlığın koordinasyonu ise, toplu pazarlık düzeyinin ülke ekonomisinin tamamında geçerli olması anlamına gelmektedir.¹⁷⁸ Ampirik bulgular, toplu pazarlığın koordinasyonu ile reel ücret seviyesi arasında ters U şeklinde bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.¹⁷⁹ Bu ilişkiyi öne süren Calmfors-Drill(C-D) modeli, merkezileşme derecelerine göre toplu pazarlık yapılarında görülen değişimleri göstermektedir.

Şekil 14 : Calmfors-Drill Modeli

Kaynak : Lars Calmfors, Centralization of Wage Bargaining, 1993, s.15.

Yukarıdaki şekilde merkezileşmenin en yüksek olduğu düzey korporatist bir yapıyı ifade etmekte ve tüm ekonomiyi kapsayan toplu pazarlık sürecini içermektedir. Orta dereceli merkezileşme, sektörel düzeydeki birbirinden bağımsız toplu pazarlık süreçlerini ifade etmektedir. En az merkezileşmiş düzeyde ise, firma düzeyindeki pazarlık süreci görülmektedir. İşsizlik-enflasyon değiş tokuşu söz konusu olduğunda, arzu edilen düzey eğrinin en sağında yer alan iki ayrı uçta yer almakta olup, bu durum en az(desantralize) ve en çok merkezileşmiş yapıları ifade etmektedir.¹⁸⁰ Buna göre, toplu pazarlığın desantralize olduğu ülkelerde, ürün talebinin yüksek esnekliğinden dolayı, aşırı ücret artışı talepleri, istihdam maliyetlerinde artışa neden olmaktadır.

¹⁷⁸ Franz Traxler, "European Monetary Union and Collective Bargaining" **Institut de Ciencies Politiques**, Barcelona, 2002, <http://www.recercat.net/bitstream/2072/1263/1/ICPS207.pdf> (25 Temmuz 2009), s.6.

¹⁷⁹ Lars Calmfors, "Centralization of Wage Bargaining", **OECD Economic Series**, No:21, 1993, s.23.

¹⁸⁰ Andrew Martin, "Emu and Wage Bargaining: The Americanization of European Labor Markets", Center for European Studies, **Harvard University**, September 1998, http://www.etui.org/research_fr/content/download/1681/.../MartinWage.PDF (20 Temmuz 2009), s. s.5.

Buna karşılık yüksek dereceli koordinasyonun sağlandığı toplu pazarlık sistemlerinde, bir sektörde başlayan ücret artışının zamanla fiyatlar genel düzeyini arttırdığını ve daha fazla işsizliğe yol açacağını fark eden sendikalar, aşırı ücret artışlarını içselleştirmektedir. Dolayısıyla pazarlık sürecinde yüksek veya düşük dereceli koordinasyonun sağlanması durumunda ücret esnekliği artmaktadır. Diğer bir deyişle, orta dereceli bir merkezileşme(endüstri düzeyinde ücret belirleme), merkezileşmenin en düşük(desantralize) veya en yüksek olduğu(tam merkezileşme) yapılara göre daha kötü makroekonomik sonuçlar doğurmaktadır.¹⁸¹

Ulusal düzeyde koordine edilen toplu pazarlık sürecinin, ücret esnekliğini arttırdığını ortaya koyan çalışmalar, çoklu denge mekanizmasına vurgu yapmaktadır.¹⁸² Buna göre, herhangi bir firmanın ücretleri ve dolayısıyla fiyatları değiştirmesinin etkileri diğer firmaların aynı şekilde davranıp davranmamasına bağlıdır. Nisbi olarak önemsiz talep şokları karşısında, diğer firmaların yapması halinde bile, firmanın ücret değişikliğine gitmesi ayarlama maliyetleri nedeniyle olumlu bir etki yaratmamakta iken, büyük talep şokları karşısında, diğer firmaların politikasına bakmaksızın firmanın ücret değişikliği politikasına başvurması gerekmektedir.. Fakat orta şiddetli bir şok durumunda, firmanın ücret ayarlamalarından kazanç elde etmesi, ancak diğerlerinin de aynı politikayı uygulaması ile mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, toplu pazarlığın koordinasyonu ile belirsizlikler ortadan kaldırılarak, şoklar karşısında ücret ayarlanmalarını ve ekonomik dengenin optimal bir noktada olması amaçlanmaktadır.

3.2.2. Sendikalar

Günümüzde AB genelinde yaklaşık 42,3 milyon sendika üyesi ücretli çalışan bulunmaktadır. Sendika üyesi olduğu halde sakatlık veya yaşlılık nedeniyle emek piyasası dışında kalanlar ve yine sendika üyesi olan işsizlerin de eklenmesiyle yaklaşık 60 milyon kişiye ulaşılmaktadır.¹⁸³

Genişleme dalgaları ile birlikte, sendikal üyelik sayısının artmasına rağmen her genişleme dalgası kendi içinde durağan bir gelişim göstermektedir. Sendikal yoğunluk

¹⁸¹Lars Calmfors, “ Wages and Wage-Bargaining Institutions in the Emu ”, Seminar Paper No:690, Institute for International Economic Studies, **Stockholm University**, 2001, s.11.

¹⁸² Alun Thomas, “The Costs and Benefits of Various Wage Bargaining Structures:an Empirical Exploration”, **IMF Working Papers**, No:2/71, April 2002, s.7.

¹⁸³ Jelle Visser “Recent Trends and Persistent Variations in Europe’s Industrial Relations”, Conference Paper on **Recent Developments in European Industrial Relations**, The Hague, 7-8 October 2004.

oranı ile tanımlanan bu husus sendika üyelerinin, potansiyel üyelere(ücretli istihdam edilenlerin toplamı)oranını ifade etmektedir. Buna göre; AB genelinde sendikal yoğunluk ortalaması %25,1 olup, her 4 çalışandan birinin sendika üyesi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁴

Sendikal yoğunluk bakımından ülkeler arasında belirgin farklılıklar söz konusudur. Örneğin Danimarka'da %80'ler düzeyinde seyreden sendikal yoğunluk oranı, Fransa'da sadece %8 düzeyindedir. Sendikal yoğunluk, özellikle İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Belçika'da oldukça yüksek bir düzeyde seyretmektedir. Adı geçen ülkelerde sendikaların işsizlik sigortası yönetimine katılması(Ghent Sistemi), onları güçlü kılan bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Başta İngiltere ve İrlanda olmak üzere çoğu ülkede sendikal üyelik oranlarının artmasına rağmen, üye artışı istihdam artışının gerisinde kalmakta ve bu anlamda nisbî bir azalmayı işaret etmektedir. Bunun dışında Fransa, İspanya ve Yunanistan'da sendikalaşma oranları çok düşük olup, İtalya ve Portekiz'de kaydadeğer bir düşüş göze çarpmaktadır.¹⁸⁵

Tablo 22 : AB'de Sendikal Yoğunluk

	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2006	2007
Avusturya	32,40	38,90	37,40	35,70	34,40	33,00	31,70	30,00
Belçika	55,70	55,60	51,60	49,90	52,20	52,90	54,10	52,90
Danimarka	77,00	75,60	74,90	73,80	72,40	71,70	69,40	69,10
Finlandiya	80,40	79,40	76,30	74,50	72,90	72,40	71,70	70,30
Fransa	9,10	8,70	8,40	8,20	8,20	8,00	7,90	7,80
Almanya	29,20	27,00	25,30	23,70	23,00	21,60	20,70	19,90
Yunanistan	33,60	30,40	27,90	26,10	24,40	23,00
İrlanda	45,10	42,70	40,40	38,20	37,90	34,20	32,60	31,70
İtalya	38,10	36,20	35,40	34,20	33,50	33,80	33,40	33,30
Hollanda	25,70	25,10	24,60	21,90	21,20	21,00	20,40	19,80
İspanya	16,30	15,60	16,00	15,90	15,80	15,00	14,60	..
İsveç	83,10	82,20	80,60	78,00	78,00	76,50	75,10	70,80
Portekiz	23,1	21,7	20,3	19,3	18,9

Kaynak : OECD, Trade Union Density Rates,

http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=UN_DEN (20 Aralık 2009)

Günümüzde, Avrupa sendikal hareketinin önemli sorunlarından biri olarak 80'li yıllardan itibaren istihdamın sektörel kompozisyonunda yaşanan değişim gösterilmektedir. Söz konusu dönemde, tarım ve sanayi sektöründe çalışanların sayısı düşüş göstermekte iken, ticaret ve hizmetler sektöründe artış yaşanmıştır. Buna rağmen,

¹⁸⁴ **European Commission** ,Industrial Relations 2008 Report, s.27.

¹⁸⁵ Bernhard Ebbinghaus, "Trade Unions' Changing Role", **University of Wisconsin**, EU Paper Series, May 2002, [http:// eucenter.wisc.edu/Publications/ebbinghaus02.pdf](http://eucenter.wisc.edu/Publications/ebbinghaus02.pdf) (15 Ekim 2009), s.15.

gerçekte bir sanayi sektörü örgütü olarak şekillenen sendikalar değişime uyum sağlayamayarak, 60'lı yılların Fordist iş yapıları üzerinde örgütlenmeye devam etmişlerdir. Hizmet sektörünün ekonomi içindeki payının büyümesiyle beyaz yakalı işçilerin toplam işgücü içindeki payı artmış ve işletme ölçeklerinin küçülmesi sonucunda binlerce kişinin çalıştığı devasa işletmelerin yerini küçük ve orta boy işletmeler almıştır.¹⁸⁶

Kamu harcamalarındaki belirgin düşüş, yeni kamu yönetim modellerinin ortaya çıkması ve özelleştirme gibi faktörlere rağmen, AB'de halen sendikalaşmanın en yoğun olduğu alan kamu sektörüdür. Özellikle Finlandiya, İsveç gibi Baltık ülkelerinde kamu sektöründeki sendikalaşma oranı (%90) dikkati çekmektedir. Örneğin İngiltere'de kamu sektöründe sendikalaşma(%60) özel sektördekinin(%19) yaklaşık üç katı düzeyindedir.¹⁸⁷

Günümüzde birçok Avrupa ülkesinde, toplu sözleşme kapsamındaki işçi sayısı, sendikalı işçi sayısından fazla olup, çalışanların yaklaşık %60'ı toplu pazarlık kapsamı içinde yer almaktadır. Bunun nedeni olarak, gerek yasal gerekse de gönüllülük mekanizmasına bağlı olarak toplu sözleşmelerin sendika üyesi olmayan işçilere de teşmil edilmesi gösterilmektedir. Bu bağlamda, düşük bir sendikalaşma oranına sahip Fransa'da toplu sözleşme kapsamındaki işçi oranının yüksekliği(%80) şaşırtıcı değildir.

Üye kayıpları karşısında mali açıdan güç duruma düşen sendikalar, birleşme ve yeniden yapılanma yoluna başvurmuşlardır. Avrupa'da gerçekleşen sendikal birleşmelerin en önemli özelliği, çoğunlukla gerileyen işkollarında örgütlü bulunan sendikaların daha büyük sendikalara katılmasıdır. Bu bağlamda, Almanya'da faaliyet gösteren üç büyük sendika arasındaki birleşme, sendikal birleşme alanında kaydedilen en önemli gelişme olarak görülmektedir.¹⁸⁸ Alman sendikaları arasındaki ilk birleşme, metal kolunda faaliyet gösteren sendikaların IG Metall çatısı altında birleşmesidir. İkinci birleşme vakası ise kimya sektöründe IG Chemie etrafında gerçekleşmiştir. Son olarak, 2001 yılı itibarıyla kamu ve özel sektörde örgütlü 3 milyon çalışanın üye olduğu beş büyük sendikanın(DAG- Alman Ücretli Çalışanlar Sendikası, DPG- Alman Posta Çalışanları Sendikası, HBV- Ticaret, Banka ve Sigorta Çalışanları Sendikası, IG Medien-

¹⁸⁶ Reiner Hoffman, "Lessons, Challenges and Opportunities for the European Trade Union Movement" in **the New Trade Union: Another 100 Years Conference Report**, Amsterdam University, 2006, s.23. http://www.uva-aias.net/uploaded_files/regular/2006Another100Years.pdf (28 Ekim 2009)

¹⁸⁷ **European Commission**, Industrial Relations 2008 Report, s.35.

¹⁸⁸ Faruk Sapançalı. "Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Sendikal Örgütlenme, Sorunlar ve Yeni Stratejiler" **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt:21, Sayı: 5, Eylül 2007, s.5.

Medya Çalışanları Sendikası, ÖTV- Taşıma, İletişim ve Kamu Hizmetleri Sendikası) birleşmesiyle Ver.di(Birleşik Hizmet Sendikası)ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen, sendika üye sayısındaki dramatik düşüş engellenememiştir. Örneğin 2001 yılında kurulduğunda 4.2 milyon üye sayısına sahip olan Ver.di, günümüzde 2.1 milyon üyeye sahiptir.¹⁸⁹

Başlangıçta Avrupa Para Birliğine karşı temkinli bir duruş sergileyen Avrupa sendikaları, militancılık ruhuyla yok etmek çabası yerine beraberinde getirdiği yeni liberal yeniden yapılanma ile mücadele etme yolunu seçmişlerdir.¹⁹⁰ Diğer bir deyişle, sermayenin karşısında pazarlık gücü zayıflayan sendikalar, mevcut istihdam oranlarının korunması yönünde harcanacak çaba karşılığında bu yeni liberal gündemle bir ölçüde işbirliğine gitmişlerdir. Avrupa endüstri ilişkilerinde rekabetçiliğin hegemonik bir kavram statüsüne ulaşması, işçi ve işveren örgütlerini kazan-kazan stratejisi çerçevesinde ortak bir arayışa yöneltmiştir.¹⁹¹

Önemli bir sosyal aktör olan sendikaların, Avrupa Para Birliğine yönelik geliştirdikleri temkinli yaklaşımın iki nedeni olduğu ifade edilmektedir.¹⁹² Bunlardan ilki, Avrupa Merkez Bankası'nın kuruluşu ile istihdamı teşvik eden, genişletici para politikalarının uygulanacağı beklentisidir. Diğeri ise, eskiden beri süregelen Avrupa düzeyinde siyasi ve sosyal bir sendika kurulması talebine Parasal Birliğin olanak sağlayacağını düşünülmesidir. Ancak günümüze değin yaşanan gelişmeler, sendikalar açısından olumlu bir tabloya işaret etmemektedir. Önceden hükümetlerin elinde olan ekonomi ve para politikasına ilişkin yetkilerin, Parasal Birlik ile beraber süpranasyonel kurumlara bırakılması, ücret ve sosyal haklar açısından fedakarlığı ifade eden taviz pazarlığı adı verilen toplu pazarlık yapısını yaygınlaştırarak sendikaların nüfuzunu azaltmıştır. Firmalar, faaliyetlerini başka ülkelere kaydırma şeklindeki tehditlerini gün geçtikçe arttırmakta ve çalışma sürelerinin uzatılması gibi iş organizasyonlarında esnekliğin artırılmasına yönelik alanlarda işçilerden giderek daha fazla taviz koparmaktadır. Bu süreç, yeni bir paradigma arayışı içinde olan Avrupa sendikalarını, kendi refah kalelerini korumak ve bir tür millileşmek baskısı ile AB düzeyinde sosyal politika arayışları arasına sıkıştırmaktadır.

¹⁸⁹ Reiner Hoffman, **a.g.m.**, s.21.

¹⁹⁰ Andreas Bieler, **The Struggle for a Social Europe:Trade Unions and Emu in Times of Global Restructuring**, Manchester : Mancher University Press, 2006, s.197.

¹⁹¹Bastian Van Apeldoorn, **Transnational Capitalism and The Struggle over European Integration**, London: Routledge, 2002, s.95.

¹⁹² David Foden, "European Employment Policy : Progress without too Narrow Confines" in **ETUI Yearbook**, Brusells, 2001, s.29.

Genel olarak Avrupa sendikaları; fiyat istikrarı, ekonomik büyüme ve istihdam politikalarının eşit biçimde yer aldığı bir makroekonomi politikası bileşiminin, mevcut yapısıyla Parasal Birlik'ten daha çok fayda sağlayacağını savunmaktadırlar. Örneğin, Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu(ETUC), AB içinde toplam GSYİH'nın sadece %10 oranındaki bir kısmının ithalattan kaynaklandığını vurgulayarak para, maliye ve ücret politikalarının Avrupa düzeyinde koordine edilmesini savunmaktadır.¹⁹³ Benelüks ülkeleri ve Almanya'da faaliyet gösteren sendika konfederasyonlarının kendilerine bağlı şubelerde toplu pazarlığı koordine etmek amacıyla yayımladıkları 1998 tarihli Doorn Bildirisi, Avrupa düzeyinde toplu pazarlık koordinasyonuna yönelik bir başka önemli girişim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Emek hareketinin Avrupa düzeyindeki zayıflığı, kısmen Avrupa Sendikalar Konfederasyonunun(ETUC) örgütsel biçimine bağlanmaktadır. ETUC, bünyesindeki konfederasyonların tabandan yükselen Avrupa düzeyinde temsil edilme isteklerini göz ardı ederek, Avrupa bütünleşmesinin hükümetlerarası mantığını benimsemiş gözükmektedir. ETUC'un böylesi heterojen bir politikayı savunması, Avrupa düzeyinde güçlü bir politika belirleyici aktör olarak faaliyet göstermesine engel olmaktadır.¹⁹⁴

3.2.3. Sosyal Diyalog

Avrupa ülkelerinde sosyal tarafların, ulusal ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesi sürecine katılımını sağlayan sosyal diyalog, AB düzeyinde ekonomik ve sosyal entegrasyonun birlikte gerçekleştirilmesinde kullanılan etkin bir araç olarak görülmektedir. Sosyal taraf olarak tanımlanan işçi ve işveren örgütleri temsilcilerinin toplumda yer alan diğer örgütlü çıkar gruplarının temsilcileri ile birlikte temel ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesine katılımını sağlayan bir mekanizma olarak tanımlanan sosyal diyalogun AB düzeyinde varlığı, Avrupa Ekonomik Topluluğunu'nun kuruluşuna kadar gitmektedir.¹⁹⁵

¹⁹³ ETUC, "Towards a European System of Industrial Relations" Resolution adopted by the **IXth Statutory Congress of the ETUC**, Helsinki, 29 June-2 July 1999.
<http://www.etuc.org/r/918> (15 Kasım 2009)

¹⁹⁴ Jon Erik Dolvik, "Industrial Relations in EMU: Are Renationalization and Europeanization Two Sides of the Same Coin?" in **Euros and Europeans: Monetary Integration and the European Model of Society**, (Ed.) Andrew Martin and George Ross, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 278.

¹⁹⁵ Zeki Parlak, "Avrupa Birliğinde Sosyal Diyalog" içinde **Tüm Yönleriyle Türkiye-A.B İlişkileri** (Ed.) Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, İstanbul : Elif Kitapevi Yayınları, Kasım 2002, s.553.

AB’de sosyal diyalogu, 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması’ndan günümüze kadar üç dönem altında incelemek mümkündür. Bunlar, 1957 yılından 1980’li yılların ikinci yarısına kadar geçen dönem; 1980’li yılların ikinci yarısından 1992 yılına kadar geçen dönem ve 1992 yılından günümüze kadar geçen dönemdir. AB’de sosyal diyalog, birinci dönemde sosyal taraflardan oluşan çeşitli komitelerin ve kurumların Komisyon’a danışmanlık hizmeti vermesinden öteye geçememiştir. 1985 yılında Val Duchesse görüşmeleri ile başlayan ikinci dönemde ise, sosyal diyalog kurumsallaşmış ve sosyal tarafların birlikte hareket edebilme kabiliyetleri gelişmiştir. 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile sosyal taraflar, AB düzeyinde çerçeve antlaşmalar imzalayarak AB müktesebatının oluşturulma sürecine doğrudan katılma hakkına sahip olmuşlardır.

Avrupa Para Birliğinin, sosyal diyalog üzerindeki en önemli etkisi, 90’lı yıllarda sosyal paktların yeniden ortaya çıkmasıdır.¹⁹⁶ Gerçekten de, 90’lı yıllarda birçok Avrupa ülkesi, Parasal Birlik üyeliğinin neden olduğu politika enstrümanı kaybını sosyal paktlar yoluyla ikame etme çabasına girmişlerdir. Avrupa Para Birliği üyesi olabilmek için, Maastrich Kriterleri gereğince aday ülkelerde uygulamaya konulan para ve maliye politikalarındaki köklü değişimler, ciddi bir kamuoyu desteğini gerektirmiştir. Bir başka anlatımla Avrupa Para Birliği, sosyal paktların ortaya çıkmasında katalizör işlevi görerek toplumsal fedakarlık gerektiren konularda hükümet ve sosyal taraflar arasındaki uzlaşmanın sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Desantralizasyonun kendileri için en iyi politika seçeneği olduğunu düşünen işverenler, bu tür bir uzlaşmanın dışında kalmayı tercih ederken, sendikalar ise üye kaybı yaşadıkları bir dönemde sosyal paktlara dahil olarak önemli bir sosyal aktör olduklarını gösterme ve bir anlamda varlıklarını meşrulaştırma fırsatını bulmuşlardır.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Phillip Pochet and David Natali, “The Evolution of Social Pacts in the EMU Era: a Case of Uneven Institutionalization” Paper presented at **ESPAnet Doctoral Workshop**, Forli: University of Bologna, 5-7 June 2008, s.15.

¹⁹⁷ Crouch, Colin, “The Snakes and Ladders of Twenty-First-Century Trade, Unionism”, **Oxford Review of Economic Policy**, Vol 16, No:1, Spring 2002, s.37.

Tablo 23: Sosyal Pakt Antlaşmalarının Konulara Göre Dağılımı

	Sosyal Güvenlik	Aktif Emek Piyasası Sübvansiyonları	Vergiler ve Bütçe	Emeklilere Yönelik Düzenlemler	İstihdam Koruyucu Yasalar	Çalışma Saati Esnekliği
2000	4	3	3	3	3	3
2001	3	3	1	3	2	2
2002	5	3	2	1	3	0
2003	5	3	3	2	3	0
2004	6	5	4	2	0	2
2005	2	3	2	2	0	0
2006	5	3	4	3	2	0
2007	4	4	2	3	1	0
Toplam	34	27	21	19	14	7

Kaynak : European Commission, Industrial Relations Report 2008, s.53

Sosyal paktlar sayesinde 90'lı yıllar boyunca Avrupa ülkelerinde ücret artışları verimlilik artışlarından daha düşük bir oranda belirlenebilmiş ve bu sayede sağlanan rekabet avantajı ile işsizlik oranlarında kayda değer bir düşüş sağlanmıştır. Ulusal düzeyde bir rekabet aracı olarak kullanılan sosyal paktlar, işsizliği düşürmede ülke düzeyinde önemli bir başarı sağlarken, AB düzeyinde aynı etkiyi gösterdiği söylenemez. Avrupa Para Birliği'nin hayli kısıtlayıcı bir makroekonomi politikası rejimi üzerine inşa edilmiş olması nedeniyle AB düzeyinde işsizliği düşürecek bir talep artışının yaratılamamış olması sosyal paktların, Avro Alanı işsizlik oranlarının düşürülmesinde sınırlı bir rol oynamasına yol açmıştır.¹⁹⁸

Avrupa'da, iki ülkenin sosyal pakt alanındaki deneyimleri özel bir önem taşımaktadır. 70'lerin sonunda petrol krizlerin etkisiyle ekonomik bir darboğaza giren Hollanda'da sosyal taraflar, işsizlik oranlarının %10 düzeyine ulaşmasıyla ücret artışı taleplerine son vererek, 1982 yılında İstihdam Politikası Hakkında Genel Tavsiyeler Metnini (Wassenaar Antlaşması) imzalamışlardır. Wassenaar Antlaşması, günümüz Avrupa ülkelerinde uygulanan sosyal paktların öncüsü sayılmaktadır. Antlaşmada, üzerinde uzlaşma sağlanan en önemli konu olarak çalışma sürelerinin kısılması ön plana çıkmaktadır. İzleyen dönemde, yarı zamanlı çalışmaya dayalı istihdamın yaygınlaşması, işsizlik oranlarının 1998 yılına gelindiğinde %4 düzeyine gerilemesine neden olmuştur. Hollanda'daki sosyal paktlar, işçi ve işveren kesiminden oluşan ikili bir yapı arz etmekle

¹⁹⁸ Andrew Martin, "Social Pacts, Unemployment and Emu Macroeconomic Policy", **European University Institute Working Papers** No:32, 2000, http://www.eui.eu/RSCAS/WP-Texts/00_32.pdf (29 Temmuz 2009), s.7.

beraber, devletin sadece bir danışma fonksiyonu olması nedeniyle dolaylı bir etkisi söz konusudur.

Bir diğer başarılı sosyal pakt deneyiminin yaşandığı İrlanda'da, Ekim 1987 tarihinde mevcut ekonomik sorunları aşabilmek için hükümet, sendikalar ve işveren örgütlerinin biraraya gelmesiyle Ekonomiyi Canlandırma Programı(Programme for Recovery) ilan edilmiştir. Programda; ücretler, çalışma koşulları, sosyal güvenlik gibi konularda uzun vadeli stratejiler belirlenerek, uygulanma aşamaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır.. 1987-1990 yılları arasında uygulanan Ekonomiyi Canlandırma Programını, 1990-1993 yılları arasında uygulanan Ekonomik ve Sosyal İlerleme Programı(PESP) ve 1994-1996 yılları arasında uygulanan, Rekabetçilik ve Çalışma Programı(PCW) izlemiştir. İrlanda'da kurulan sosyal paktlar, başarılı bir sosyal diyalog örneği olarak kabul edilmektedir.¹⁹⁹

Sosyal paktlar sayesinde, Avrupa Para Birliği ve ulusal toplu pazarlık sistemleri arasındaki koordinasyon sağlanmış ve böylece endüstri düzeyinde bir ücret seviyesi belirlenebilmiştir. Bu bağlamda, enflasyonun ücret artışlarında tabanı oluşturduğu, verimlilik artışlarının ise ücret artış tavanını oluşturduğu bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu süreçte ücret artışlarının belirlendiği seviye, ülke rekabet üstünlüğünün bir fonksiyonu olarak ele alınmaktadır. Bir başka deyişle, düşük maliyete dayalı Avrupa ekonomilerinde koordine fakat desantralize bir ücret belirleme sistemi, rekabet üstünlüğüne sahip ülkelerde ise koordine ve merkezileşmiş bir toplu pazarlık yapısı ortaya çıkmıştır.²⁰⁰

¹⁹⁹ **ILO**, Information Resources, Social Pacts, <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/ifpdial/info/pacts/index.htm> (15 Ağustos 2009)

²⁰⁰ Bob Hanckê, "Bifurcated Convergence: Labor Relations in OECD Countries 1980-2000", **LSE Working Paper**, No:1, April 2003, <http://www.lse.ac.uk/collections/europeanInstitute/pdfs/EIworkingpaper2003-01.pdf> (10 Kasım 2009), s.13.

Tablo 24 : Endüstri İlişkileri Modelleri ve Sosyal Diyalogun Rolü

	KUZEY	BATI	GÜNEY	DOĞU
Ülke	İsveç	Almanya, Avusturya	Fransa, İspanya	Çek Cumhuriyeti
Refah Rejimi	Evrensel	Parçalı (Korporotist-Statü Odaklı)	Parçalı (Korporotist- Statü Odaklı)	Parçalı
İstihdam Rejimi	Kapsamlı	İkili Yapı	İkili Yapı	Liberal
Endüstri İlişkileri Rejimi	Düzenlenmiş Korporotizm	Sosyal Ortaklık	Kutuplaşmış/ Devlet Merkezli	Parçalı/Devlet Merkezli
Toplu Pazarlık Düzeyi	Sektörel	Sektörel	Değişken	Firma
Toplu Pazarlık Şekli	Bütünleyici	Bütünleyici	Çatışma Odaklı	Uysal/Kabul Edici
Kamu Politiklarında Sosyal Tarafların Rolü	Kurumsallaşmış	Kurumsallaşmış	Düzensiz / Politize	Düzensiz / Politize
Endüstri İlişkilerinde Devletin Rolü	Kısıtlı Arabulucu	Gölge Hiyerarşisi	Seyrek Müdahale	Geçiş Düzenleyici
İşçi Temsili	Sendika/ Yüksek Kapsam	İkili(İşçi-İşveren) /Yüksek Kapsam	Değişken (Sendika-İş Konseyi)	Sendika/Düşük Kapsam

Kaynak : European Commission, Employment in Europe 2008, s.49.

Sonuç olarak, Parasal Birliğin oluşturulmasıyla birlikte ortaya çıkan sosyal paktlar sayesinde sosyal diyalogun niteliğinde önemli değişimler yaşanmıştır..90'lı yıllarda ortaya çıkan sosyal paktlar, 1960'lı yıllarda oluşturulan neo-korporatist sosyal paktların aksine serbest piyasanın yarattığı eşitsizlikleri gidermekten çok, rekabetçiliğin arttırılmasına odaklanmakta ve emek açısından artan bir fedakarlık düzeyine işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, Parasal Birlik ile birlikte endüstri ilişkilerinde rekabetçi korporatizm olarak adlandırılan yeni bir dönem başlamıştır.²⁰¹

²⁰¹ Dimitri Tsarouhas, "European Integration and Path Dependence: Explaining The Evolution of EU Social Policy", **European Political Economy Review**, Vol:3 No:2, Winter 2006, s.87-90

SONUÇ

20. yüzyılda gerçekleşen uluslararası bütünleşme hareketlerinin en başarılısı olan AB, iktisadi bütünleşmenin yanı sıra siyasal bütünleşmeyi de nihai hedef olarak belirlemiştir. 2.Dünya Savaşı sonrasında siyasal ağırlığını kaybederek, küresel hakimiyetini ABD'ye kaptıran Avrupa devletleri, yaşadıklarından ders alarak bütünleşme çabasına girmişlerdir. Bütünleşme sürecinde yaşanan gelişmeler, Parasal Birliğin sağlanmadan siyasal birliğin sağlanamayacağını ortaya koymuştur. Bu bağlamda Avrupa Para Birliği, iktisadi açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da büyük bir önem taşımaktadır.

Geçmiş yüzyıla yakın bir zamana dayanan Avrupa bütünleşme süreci, kendine özgü(sui generis) yapısı ve seçici bir merkezileşme özelliği taşıması nedeniyle emek piyasaları ve endüstri ilişkilerinde çelişkili etkiler yaratmaktadır. Para politikasının merkezileşmesi, yani para politikası alanındaki yetkilerin süpranasyonel bir yapı olan Avrupa Merkez Bankası'na devredilmesi ve maliye politikalarını sınırlandıran İstikrar ve Büyüme Paketi'nin kurulması sonucunda, asimetrik şoklar karşısında makroekonomik dengeyi sağlamada kullanılabilir yegane araç olarak emek piyasası politikaları ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda mikro dinamikler, emek piyasalarının uyum yeteneğinin artması gerekliliğine işaret ederken, makro dinamikler daha fazla esneklik öngörmekte ve sosyal aktörleri karmaşık stratejik seçenekler ile baş başa bırakmaktadır.

Avrupa bütünleşme süreci, hükümetlerarasıcılık(intergovernmentalism) ve uluslarüstücülük(supranationalism) olarak adlandırılan iki farklı bütünleşme yaklaşımının bileşimi olarak hibrit bir yapıda gelişme göstermiştir. Dolayısıyla Avrupa düzeyinde bir harmonizasyonun sağlanarak endüstri ilişkilerinin merkezileşmesi, farklı refah rejimlerine bağlı olarak çeşitlilik gösteren ulusal kurumların doğurduğu teknik engeller nedeniyle gerçekleşmemiştir. Avrupa düzeyinde ortaya çıkan endüstri ilişkileri kurumları, ulusal endüstri ilişkileri sistemlerinin büyük ölçekli bir kopyası olmaktan uzak bir yapıda gelişmiş ve süpranasyonel bir yapı içinde konsolide olmanın yerine çok düzeyli bir sistem haline dönüşmüştür. Bu bağlamda, sendikaların etkinliği, toplu pazarlık uygulamalarının koordinasyonu ve endüstri ilişkileri alanında devletin oynadığı rol açısından üye ülkeler arasında belirgin kurumsal farklılıklar göze çarpmaktadır.

Bununla birlikte, Parasal Birliğin işlevlerini yerini getirebilmesi Avro Alanı'nın optimal bir para sahası olması ile yakından ilişkilidir. Parasal birliklere yönelik önemli bir teorik çerçeve sunan Optimal Para Alanı Teorisi ışığı altında yapılan

değerlendirmeler, Avrupa Para Birliğinin optimal bir para alanı olmadığını ortaya koymaktadır. Bir başka ifade ile, makroekonomi politikaların ulusal düzeyden uluslar üstü düzeye geçişi ile ortaya çıkan kayıplar, işlem maliyetlerinin düşmesi ile sağlanan mikroekonomik etkinlik kazançlarından daha fazladır. Dolayısıyla asimetrik bir bütünleşmeye dayanan Avrupa Para Birliğinin kurulması ile uygulamaya konulan makroekonomi politikalarının parçalı ve bölünmüş bir yapı oluşturması, Ekonomik ve Parasal Birliğin sadece bir Parasal Birlik haline dönüşmesi ihtimaline yol açmaktadır.

Avrupa ülkelerinde 90'lı yıllar boyunca uygulanan ücret ılımlaştırması politikası sayesinde, ücret artışları verimlilik artışlarından daha düşük bir düzeyde belirlenmiştir. Bu bağlamda; ücret ılımlaştırması politikası rekabetçi korporatizm olarak adlandırılan yeni dönemde emek maliyetlerinin düşürülmesi ve ücret esnekliğinin artırılması işlevini görmüştür. Avrupa Para Birliğinin kurulması ile artan rekabetçilik baskıları karşısında emek piyasaları ve endüstri ilişkilerinde gözlenen esnekleşme, toplu pazarlık yapılarının makro düzeyden mikro düzeye kaymasına yol açarak toplu pazarlık kapsamının adem-i merkeziyetçi bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Ortak para birimi ile emek maliyetlerinin şeffaflaşması, yüksek sosyal koruma geleneğine sahip ülkeleri dezavantajlı bir konuma düşürürken, rejim rekabetinin yol açtığı koşullar sosyal damping endişelerinin artmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, ulus-devletin elinde olan para politikasına ilişkin yetkilerin, Parasal Birlik sonrası süpranasyonel kurumlara devredilmesi, taviz pazarlığı imkanını ortadan kaldırarak sendikaların nüfuzunu azaltmış ve sendikal yapının güç kaybetmesine neden olmuştur. Üye sayısında yaşanan dramatik düşüşler karşısında kendi refah kalelerini korumak amacıyla geri adım atan sendikalar, Avrupa Para Birliği'nin beraberinde getirdiği yeni liberal yapılanma ile mücadele etmek için AB düzeyinde yeni bir paradigma arayışına yönelmişlerdir.

Buna karşılık, henüz on yıllık bir geçmişe sahip olan Avrupa Para Birliği'nin geleceği hakkında tamamıyla kötümser bir yaklaşım sergilemek de mümkün değildir. Örneğin, toplu pazarlık uygulamalarının kapsamında desantralizasyona yönelik eğilimlerin güçlenmesine rağmen, toplu pazarlık uygulamalarının düzeyi ve koordinasyonu açısından bu yönde keskin bir trend gözlenmemektedir. Yakın bir gelecekte, Avrupa emek piyasalarında Anglo-Amerikan modelinin gözlenme ihtimali son derece düşük olup, halen kurumsal ve merkezileşmiş toplu pazarlık yapılarının üstünlüğü söz konusudur.

Avrupa Para Birliği'nin emek piyasaları ve endüstri ilişkileri üzerindeki etkilerinin, büyük ölçüde makroekonomi politikalarının işlevselliğine bağlı olarak gelişmesi beklenmektedir. Diğer bir deyişle hükümetlerin ve sosyal aktörlerin tutumları, Parasal Birliğin ekonomik büyüme ve istihdam gibi makroekonomi politikalarında sağlayacağı başarıya bağlı olarak şekillenecektir. Bu bağlamda, başlıca üç gelişmenin ön plana çıkması beklenmektedir:

Bunlardan ilki, bazı Avro Alanı ülkelerinin halihazırda uygulanmakta olan sıkı para ve maliye politikalarının beraberinde getirdiği yüksek işsizlik ortamına uyum gösterebilmesidir. Bu çerçevede, emek piyasalarında mevcut trendin devamı öngörölmekte, çalışma ve endüstri ilişkilerinde ise köklü bir değişim beklenmemelidir. İkinci olarak, Avrupa Merkez Bankasının sıkı para politikası sonucunda, enflasyonsuz büyüme kapasitesine sahip olmayan bazı ülkelerde yüksek işsizlik oranlarının kronik bir hale gelmesidir. Söz konusu ülkelerde yeniden yapılanmaya yönelik mikro baskılar, ulusal toplu pazarlık ve endüstri ilişkileri sisteminin bozulmasına neden olabilecektir. Son ihtimal ise, genişletici makroekonomi politikaları sonucunda yüksek büyüme ve düşük işsizlik oranlarına işaret etmektedir. Bu bağlamda, emek piyasaları ve endüstri ilişkilerinde düzenlenmiş bir dönüşümün yaşanması beklenmelidir.

Öte yandan, Parasal Birliğin beraberinde getirdiği Avro, Avrupa Merkez Bankası, İstikrar ve Büyüme Paktı gibi bazı süpranasyonel yapıların, Avrupa toplumunun tüm kesimleri tarafından benimsendiğini söylenemez. Bu açıdan değerlendirildiğinde Parasal Birlik, bir yönetim ve politik meşruiyet eksikliği göstermektedir. Zira, geleneksel olarak Avrupalılar, ulus devletin bir sembolü olan ulusal marş, bayrak, ulusal para birimi ile kendilerini özdeşleştirmektedir. Bu açıdan Parasal Birlik fikrinin neden bazı ülkelerin kamuoyunda şüphe ile karşılandığı daha kolay anlaşılmaktadır. Örneğin, Avro'yu ulusal bağımsızlıklarına ve refah devleti geleneğine bir tehdit olarak gören Danimarka ve İsveç vatandaşları, yapılan referandumlar sonucunda ülkelerinin Avro Alanı dışında kalmasını sağlamışlardır. Bu durum, AB çevrelerinde Parasal Birliğin geleceğinin zaman zaman sorgulanmasına yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Artis, Mike and Nigel Lee. **The Economics of the European Union: Policy and Analysis**. 2nd Edition. Oxford : Oxford University Press, 1997.
- Aykaç, Mustafa ve Zeki Parlak. **Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, İstanbul: Elif Kitapevi, 2002.
- Baldwin, Robert and Charles Wyplosz. **The Economics of European Integration**, Berkshire: McGraw Hill, 2004.
- Bieler, Andreas. **The Struggle for a Social Europe: Trade Unions and Emu in Times of Global Restructuring**, Manchester: Mancher University Press, 2006
- Çelik, Aziz. **AB Sosyal Politikası ve Türkiye : Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı**, İstanbul : Kitap Yayınevi, 2008.
- De Grauwe, Paul. **Economics of Monetary Union**, Oxford : Oxford University Press, 2003.
- Dedeoğlu, Beril. **Adım Adım Avrupa Birliği**, İstanbul : Okumuş Adam Yayınları, Aralık 2006.
- Dinan, Desmond. **Avrupa Birliği Tarihi**, Hale Akay (çev.) İstanbul : Kitap Yayınevi, 2008.
- Eichengreen, Barry. **European Monetary Unification: Theory, Practice and Analysis**, Cambridge : MIT Press, 1997
- ETUC**. “Key Challenges Facing European Labor Markets” European Social Partners Joint Analysis, Brussels, 2007
- Geyer, Robert. **Exploring European Social Policy**. Cambridge : Polity Pres, 2000.
- Hansen, Jorgen and Jorgen Ulf Nielsen. **Economic Analysis of the EU**, London: McGraw Hill 2nd Ed, 1997.
- Hooghe, Liesbet and Gary Marks,. **Multi-level Governance and European Integration**, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2001.
- Hyman, Richard and Anthony Ferner. **Changing Industrial Relations in Europe**, Oxford : Blackwell Publishing, 1998.

- İKV**, Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye, İKV Yayınları,
No:163, İstanbul, Ekim 2000.
- Karakaş, Yusuf. **Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon**. Ankara: Siyasal Kitabevi,
2002.
- Karlık, S.Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: Beta Yayınları, 5.Baskı, 1998.
- Nickell, Stephen, Richard Layard, and Richard Jackman. **Unemployment,
Macroeconomic Performance and the Labour Market**. Oxford : Oxford
University Press, 2nd edition, 2005.
- Andrew Moravcsik , “**The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from
Messina to Maastricht**”, New York : Cornell University Press, 1998.
- Savaş, Fuat V. **Çağımızın Deneyi EURO**, İstanbul: Siyasal Kitabevi, 1999.
- Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat**, İstanbul : Güzem Yayınları, 15. Baskı, 2007.
- TİSK**. “Avrupa İstihdam Stratejisi ve İşgücü Piyasası Gelişmeleri” Yayın No:272,
Mayıs 2006.
- TÜSİAD**. “Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik”, Yayın No.
T/2004-11/381, İstanbul, 2004.
- Van Apeldoorn, Bastian. **Transnational Capitalism and The Struggle over European
Integration**, London: Routledge, 2002.
- Verdun, Amy. **The Euro: European Integration Theory and Economic and Monetary
Union**, London : Rowman&Littlefield Publishing, 2002.
- Wallace, Helen and William Wallace. **Policy-Making in the European Union**, 4.Edition
Oxford: Oxford University Press, 2000.

Makaleler

- Alganer, Yalçın. “Avrupa’da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri”, **Marmara Üniversitesi
İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:25, Sayı: 2, 2008.
- Artis, Mike. “Analysis of European and UK Business Cycles and Shocks”**HM
Treasury**, 2003.
- Aktan, Okan. “Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi”. **Hacettepe Üniversitesi
İ.İ.B.F Yayınları** No.4, 1983.

- Alessiani, Alberto and Roberto Perrotti. “ The European Union: a Politically Incorrect View” **Journal of Economic Perspectives**. Vol:18, 2004.
- Altissimo Filippo, Pierpaolo Benigno and Diego Rodriguez Palenzuela. “Long-Run Determinants of Inflation Differentials in a Monetary Union” **NBER king Paper Series**, No:11473, July 2005.
- Andersson, Malin, Arne Gieseck and Nick Vallis, “Wage Growth Dispersion Across The Euro Area Countries” **ECB Occasional Paper Series**, No:90, July 2008.
- Arnett, Anthony and Michael Deppler, “Reforming The Stability and Growth Pact” **IMF Policy Discussion Papers**, No:2, February 2005.
- Arrowsmith, Jim and Paul Marginson. “The European Cross-Border Dimension to Collective Bargaining in Multinational Companies” **European Journal of Industrial Relations**, Volume12, 2006.
- Baldwin, Richard, Frauke Skudelny and Daria Taglioni. “Trade Effects of The Euro: Evidence from Sectoral Data,” **ECB Working Paper**, No:446, 2005.
- Bache, Ian. “Europenization and Multi-level Governance: Emprical Findings and Conceptual Challenges” Center for European Studies, **University of Oslo**, 2008.
- Bayoumi, Tamim and Barry Eichengreen. “Ever Close to Heaven? An Optimum Currency Area Index for European Countries” **European Economic Review**, Vol:41, 1997.
- Bertola, Guiseppe. “Labour Markets in EMU: What Has Changed and What Needs to Change”, **European Commission Economic Papers**, No: 338, September 2008.
- Bertola Guiseppe. “Europe’s Unemployment Problems” in **Economics of European Union**, (Ed.)Mike Artis and F.Nixon, 4 th Edition, Oxford :Oxford University Press, 2007.
- Bewley, Truman F. "Why Not Cut Pay?" **European Economic Review**, Vol: 42, 1998.
- Blanchard, Olivier J, and Lawrence Katz, “Regional Evolutions” **Brookings Papers on Economic Activity**, The Brooking Institution, Vol. 23, 1992.

- Blanchard, Olivier J, "The Economic Future of Europe" **M.I.T Economics Working Papers**, No: 04, February 2004.
- Boeri, Tito and Conde-Ruiz, José Ignacio "Protecting Against Labour Market Risk: Employment Protection or Unemployment Benefits?," **C.E.P.R .Discussion Papers**, No:3990, 2003.
- Borhijs, Alain and Ruud De Mooij, "European Wage Coordination : Nightmare or Dream to Come True" **CPB Discussion Paper**, No:17, March 2003.
- Boyer, Robert . "The Unanticipated Fallout of European Monetary Union: The Political and Institutional Deficits of the Euro" in **After the Euro**, (Ed.) Colin Crouch, Oxford : Oxford University Press, 2000.
- Burda, Michael C. "European Labor Markets and Euro: How Much Flexibility Do we Need?" **Humbolt University**, Berlin, 19 May 1999.
- Calmfors, Lars. "Monetary Union and Precautionary Labour-Market Reform," Seminar Papers No: 659, **Stockholm University**. 1998.
- Calmfors, Lars. "Wages and Wage-Bargaining Institutions in the Emu – a Survey of the Issues" Seminar Paper No. 690, **Stockholm University**, July 2001.
- Calmfors, Lars. "Centralization of Wage Bargaining and Macroeconomic Performance" **OECD Economic Studies**. No:21, Winter 1993.
- Calmfors, Lars. "Unemployment, Labor Market Reform and Monetary Union," **Journal of Labor Economics**. Vol 19, No:2, 2001.
- Crouch, Colin. "The Snakes and Ladders of Twenty-First-Century Trade, Unionism", **Oxford Review of Economic Policy**. Vol 16, No:1, Spring 2000.
- Dellas, Haris and George Tavlas. "Wage Rigidity and Monetary Union" **C.E.P.R.** Discussion Paper No. 3679, 2002.
- Deppler, Michael "Beyond Squaring Europe's Integration" **Finance and Development**, Vo: 41, No:2, June 2004.
- Deutsch, Karl W. "Political Community and North Atlantic Area" in **The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration**, (Ed.) Brent F. Nelson and Alexander Stubb, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2003.

- Dicecio, Ricardo and Edward Nelson. "Euro Membership as a UK Monetary Option", **Federal Reserve Bank of St Louis Working Papers**, No:12A, March 2009.
- Dolvik, Jon Erik. "Economic and Monetary Union: Implications for Industrial Relations and Collective Bargaining in Europe", **ETUI Working Paper**, April 2000.
- Dolvik Jon Erik. "Industrial Relations in EMU: are Renationalization and Europeanization Two Sides of the Same Coin?" in **Euros and Europeans: Monetary Integration and the European Model of Society**, (Ed.) Andrew Martin and George Ross, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Duval, Romain and Jorgen Elmaskov. "The Effects of EMU on Structural Reforms in Labour and Product Markets", **ECB Working Papers**, No:596, March 2006
- Ebbinghaus, Bernhard. "Trade Unions' Changing Role" **University of Wisconsin**, EU Paper Series, , No:15, May 2002.
- Eichengreen, Barry, "EMU: Monetary Success, Fiscal Failure", **Journal of Policy Modelling**, Volume 27, Issue 4, June 2005.
- Frankel, Jeffrey ve Andrew Rose, "Survey of Empirical Research on Nominal Exchange Rates" **NBER Working Paper**. No: W4865, September 1994.
- Foden, David. "European Employment Policy :Progress without too Narrow Confines" in **ETUI Yearbook**, 1998.
- Galbraith, James Kenneth and Enrique Garcilazo, "Pay Inequality in Europe 1995-2000:Convergence Between Countries and Stability Inside" **University of Texas Working Paper**, No:30, May 2005.
- Goetschy, Janine. "The European Employment Strategy: Genesis and Development", **European Journal of Industrial Relations**, Vol: 5, No:2, 1999
- Gottfries, Nills. "Why is Sweden not in EMU" **Swedish Institute Publications**, January 2002.
- Gros, Daniel. "Prospects for Lisbon Strategy: How to Increase the Competitiveness of the European Economy" **C.E.P.S. Working Document**, No:204, July 2005.
- Gros, Daniel. "The Post 2010 Lisbon Process" **C.E.P.S . Working Document** , No: 08, December 2008

- Glyn, Andrew and Robert Rowthorn. "Convergence and Stability in US Regional Employment" **Oxford University Economic Series Working Papers**, No:18 2002.
- Gündoğan, Naci, "İşgücü Piyasasında Esneklik – Güvence Dengesi : Danimarka Modeli" **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt: 21, Sayı:3, Mayıs 2007.
- Haas, Ernst Bertrand. "The Uniting of Europe" in **The European Union in Readings on The Theory and Practice of European Integration** , (Ed.) Brent F. Nelson ve Alexander Stubb, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003.
- HM Treasury**, EMU and Labor Market Flexibility, London, 2003.
- Hancke, Bob. "Bifurcated Convergence: Labor Relations in OECD Countries 1980-2000" European Institute Working Paper No:1, **L.S.E**, April 2003.
- Hancke, Bob and Martin Rhodes, "Emu and Labor Market Institutions in Europe: The Rise and Fall of National Social Pacts" **Work and Occupation**. Vol:32, No:2, 2005.
- Hassel, Andrew "Wage Setting , Social Pacts and The Euro: A New Role for The State" **Journal of Common Market Studies**, Vol:45, 2007.
- Hyman, Richard. "The Europeanisation –or the Erosion- of Industrial Relations?" **Industrial Relations Journal**, No:4, 2001.
- Hooghe, Liesbet and Gary Marks. "The Making of a Polity: The Struggle over European Integration" **European Integration Online Papers**, Vol:1 No: 4, 1997.
- İzbul, Ali İhsan. "Avrupa Birliği'nin Geleceği" **Sayıştay Dergisi**, No:49, 2005.
- Johnston, Alison "Wage Policy in Austria and the Netherlands under Emu" **ETUI Working Paper** No:7, 2009.
- Karakaya, Ethem "Ekonomik Entegrasyon Teorileri" içinde **Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Türkiye**, (Ed.).Muhsin Kar- Harun Arıkan, İstanbul : Beta Yayınları, 2003.
- Kaya, Tolga Hakan, "ERM 2'de Gelecek Var Mı?" **T.C.M.B.Uzmanlık Yeterlilik Tezi** Ankara, Haziran 2005.

- Kluve, Jochen. "The Effectiveness of European Active Labor Policy" **IZA Discussion Papers**, No:2018, 2006.
- Knell, Markus. "The Effects of Emu on Euro Area Unemployment", **Atlantic Economic Journal**, Vol:30 No:3, September 2002.
- Krugman, Paul. "Europe Jobless, America Penniless?" **Foreign Policy**. No.95, 1994.
- Komarek, Lubos. "ERMII Membership-The View of Accesion Countries", **Czech National Bank**, Working Paper Series No:11, 2003.
- Lane, Phillip. "The Real Effects of EMU", **IHS Discussion Paper**, No:115, January 2006.
- L'Angevin, Clotilde. "Labor Market Adjustment Dynamics within The Euro Area", **DGTPE Working Papers**. No:6, September 2007.
- Marginson, Paul and Keith Sisson. "European Collective Bargaining : a Virtual Prospect". **Journal of Common Studies**. Vol:34, No:4, 1998.
- Martin, Andrew. "Emu and Wage Bargaining: The Americanization of European Labor Markets" Center for European Studies, **Harvard University**, September 1998.
- Martin, Andrew. "Wage Bargaining under EMU: Europeanization, Re-Nationalization or Americanization?" Center for European Studies, **Harvard University**, April 1999.
- Mumcu, Melih. "AB'de Finansal Hizmetler Politikası" **Bankacılar Dergisi**, Sayı:55, 2005.
- Mueller, Andrea. "Asymmetric Labor Market Instituitons in EMU", **Central Bank Of Iceland Working Paper**. No:37, December 2007.
- Mundell, Robert. "The Theory of Optimum Currency Areas", **The American Economic Review**, Vol:53, 1965.
- Minford, Patrick. "Should Britain Join Euro", **I.E.A Occasional Paper**, No: 126, 2002.
- Mitrany, David. "A Working Peace System" in **The European Union :Readings on The Theory and Practice of European Integration** , (Ed.)Brent F. Nelson and Alexander Stubb, Hampshire : Palgrave Macmillan, 2003.

- Munchau, Wolfgang. “The Benefits of Euro Area Membership”, in **10 years of Euro : New Perspectives For Britain**”(Ed.)Graham Bishop and Willem Buitter. London School of Economics Publications, November 2008.
- Nickell, Stephen and Glenda Quintini. “Nominal Wage Rigidity and the Rate of Inflation.” **Economic Journal**, Vol:113, No:490, 2003.
- Pérez , Sofía A. “Collective Bargaining under EMU: Lessons from the Italian and Spanish Experiences” Center for European Studies Working Paper Series, **Harvard University**. No.72, February 2000.
- Pochet, Phillippe and David Natali, “The Evolution of Social Pacts in The EMU Era: A Case of Uneven Institutionalization” **European Journal of Industrial Relations**, Vol.15, No:2, 2009.
- Pochet, Philippe and Jane Jensen, “Employment and Social Policy Since Maastricht”, **Universite de Montreal**, European Studies No: 06, December 2002.
- Rhodes, Martin. “The Political Economy of Social Pacts : Competitive Corporatism and European Welfare Reform” in **The New Politics of the Welfare State**, (Ed.) Paul Pierson, Oxford : Oxford University Press, 2001.
- Sapançalı, Faruk. “Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Sendikal Örgütlenme, Sorunlar ve Yeni Stratejiler” **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt:21, Sayı:5, Eylül 2007.
- Scharpf, Fritz. “The European Social Model: Coping with The Challenges of Diversity” **Journal of Common Market Studies**. Vol:40, No:4, 2004.
- Selamoğlu, Ahmet. “Avrupa Birliği ve Avrupa İşçi Sendikaları” içinde **AB-Türkiye ve Endüstri İlişkileri**,(Ed.)Alpay Hekimler. İstanbul: Beta, 2004.
- Sisson, Keith et Al. “Emu and The Implications for Industrial Relations: a Select Bibliographic Review”,**University of Warwick**, Coventry, 1999.
- Soskice, David. “The Future Political Economy of EMU: Rethinking the Effects of Monetary Integration on Europe”, **W.Z.B.Discussion Paper** No:312, 1999.
- Soskice, David and Torben Iversen. “Multiple Wage-Bargaining Systems in the Single European Currency Area” **Oxford Review of Economic Policy**, Vol.14, No:3, 1998.

Söderström, Ulf. “Re-evaluating Swedish Membership in EMU” **NBER Working Paper**. No:14519 December 2008.

Streeck, Wolfgang. “The Internationalization of Industrial Relations in Europe” **University of Wisconsin**, Working Paper Series, Volume 1, 1998.

Tekinalp, Ünal. “Avrupa Bütünleşmesi Sürecinde Aşamalar” içinde **Avrupa Birliği Hukuku**, (Ed.) Gülören Tekinalp ve Ünal Tekinalp, İstanbul: Beta Yayınevi, 2.Baskı, 2000.

Thomas, Alun. “The Costs and Benefits of Various Wage Bargaining Structures:an Empirical Exploration”, **IMF Working Paper**, No:71, Washington, 2002.

Traxler, Franz.“Collective Bargaining in the OECD: Developments, Preconditions and Effects” **European Journal of Industrial Relations**, Vol. 4, No. 2, London,1998.

Traxler, Franz. “European Monetary Union and Collective Bargaining” **Institut de Ciencies Politiques**, Barcelona, 2002.

Tsarouhas, Dimitri. “European Integration and Path Dependence: Explaining the Evolution of EU Social Policy,” **European Political Economy Review**, Vol:3 No:2, Winter 2006.

Kongre, Rapor ve Seminerler

Cotis, Jean Phillip. **Conference on EMU and Economic Governance**, OECD,Brussels, 28 September 2004.

European Commission, “Implementing The Framework for Financial Markets: Action Plan” **COM**, 1999.

European Commission, Managing Mobility Matters Report, 2006.

Eurobarometer No:273, “European Social Reality”, February 2007.

Eurobarometer No:149, “Post Referandum in Sweden”, December 2002.

Eurostat, Sigma: The Bulletin of European Statistics, 2007,

Eurostat, Statistics in Focus No:46, 2008.

ETUI. Benchmarking Working Europe 2009 Report, Brussels, 2009.

ETUC. Towards a European System of Industrial Relations Resolution adopted by the IXth Statutory Congress of the European Trade Union Confederation, Helsinki, 29 June-2 July 1999.

ETUC. Recommendation on the Coordination of Collective Bargaining, December 2001.

Hoffman, Reiner, “Lessons, Challenges and Opportunities for The European Trade Union Movement” in **the New Trade Union: Another 100 years Conference Report**, Amsterdam University, 2006.

IMF, Global Financial Report, 2003.

Larsson, Allan, “How Can Europe Create Jobs?” Lecture at European Studies Centre in **Oxford University**, 30 April 2002.

OECD, “Economic Performance and the Structure of Collective Bargaining,” Employment Outlook, 1997.

OECD, Economic Outlook, No:65, June 1999.

Marzinotto, Benedicta “Why So Much Wage Restraint in Emu? The Role of Country Size” Paper Presented in **EUSA Biennial Conference**, Canada: Montreal, May 17-19, 2007.

UNICE. Benchmarking Report: Fostering Entrepreneurship in Europe, May 1999.

Trubek, David M. **Reconfiguring Work and Welfare in the New Economy**, Conference Paper, European Union Center University of Wisconsin-Madison, May 10-12, 2001.

Wilhagen, Ton “Balancing Flexibility and Security in European Labour Markets” Paper presented in **Recent Developments in European Industrial Relations Conference**, The Hague, 7-8 October 2004.

Visser, Jelle. “Recent Trends and Persistent Variations in Europe’s Industrial Relations”, Conference Paper on **Recent Developments in European Industrial Relations**, The Hague, 7-8 October 2004.

Zeitlin, Jonathan, “Opening the OMC: Employment and Social Inclusion”, Presentation Prepared for Committee of the Regions Conference on “**The OMC: Improving European Governance?**”, Brussels, 7-10 October 2002.

İnternet Belgeleri

BBC, “Pound vs Euro”

<http://www.news.bbc.co.uk/1/hi/uk/7806936.stm> (9_Ağustos 2009)

BBC, “Denmark Planning New Vote on Euro”,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7107857.stm> (20 Aralık 2009)

Collignon, Stefan. “Which Way to Growth and Employment after The Lisbon Strategy” January 2008, [http:// www.stefanollignon.de](http://www.stefanollignon.de) (5 Şubat 2009)

Dilek Yiğit. “Avrupa Birliği Anayasası ve Kurumsal Yapı Reformu”,
http://www.treasury.gov.tr/arastirma_inceleme/arinc39.pdf (10 Ekim 2009)

European Union Web Site, Nice Treaty,
http://europa.eu/legislation_summaries/nice_treaty/index_en.htm (20 Haziran 2009)

European Commission, **The Euro Handbook**,
http://ec.europa/economy_finance/010/article_6944_en.html. (22 Kasım 2009)

European Commission, Directorate General For Economic and Financial Affairs,
“EMU after Five Years “2004.
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication7792_en.pdf (18 Temmuz 2009).

European Commission Directorate General for Economic and Financial Affairs, “Emu @10 : Successes and Challenges after 10 Years of Emu”, 2008.
http://ec.europa.eu/economy_finance/emu10/reports_en.htm(10 Temmuz 2009).

European Commission Directorate General For Economic and Financial Affairs, Nominal and Real Wage Flexibility in EMU”, 2007.
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication9587_en.pdf (20 Temmuz 2009)

European Commission, **The Internal Market – Ten Years without Frontiers**, 2002.
http://ec.europa.eu/internal_market/10years/docs/workingdoc/workingdoc_en.pdf
(20 Temmuz 2009)

European Commission Directorate General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, “Industrial Relations in Europe” 2008.

http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_dialogue/em0018_en.htm (21 Temmuz 2009)

European Commission Directorate General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, “Employment in Europe”, 2008.

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=119&langId=en> (25 Temmuz 2009)

TCMB, Euro Bölgesi İzleme Raporu, Mayıs-Haziran 2007.

[http:// www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/euroizleme06_07.pdf](http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/euroizleme06_07.pdf) (20 Ağustos 2009)

ECB, <http://www.ecb.int/ecb/legal/1003/1349/html/index.en.html> (20 Aralık 2009)

Yıldız Mircan. “Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği”

[http:// www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../butun.doc](http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../butun.doc) (9 Şubat 2009)

Eironline. “Wage Formation in Europe”, European Industrial Relations Observatory Online, March 2003

http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0808019s/tn0808019s_3.htm, (10 Haziran 2009).

Eironline. “Changes in National Industrial Relations since 1990”, European Industrial Relations Observatory Online, May 2005.

<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2005/03/study/tn0503102s.htm>, (14 Haziran 2009).

Eironline. “Minimum Wages in Europe”, European Industrial Relations Observatory Online, July 2007.

<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2007/07/study/tn0507101s.htm> (15 Haziran 2009).

Eurofound. “Convergence and Divergence of Working Conditions in Europe:1990-2005, European Foundation for Improvement and Working Conditions, April 2009.

<http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef081041.htm> (20 Haziran 2009).

Eurofound. “Industrial Relations in EU Member States: 1990-2004, European Foundation for Improvement and Working Conditions, April 2007.

<http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0715.htm> (25 Haziran 2009).

European Employment Observatory. “European Employment Strategy”,
<http://www.eu-employment-observatory.net/en/ees/>, (12 Temmuz 2009).

EIU, Country Reports-Denmark, <http://www.economist.com/countries/DENMARK>
(15 Temmuz 2009).

Pisani-Ferry, Jean “Financial Integration and European Priorities” Bruegel Institution,
http://www.bruegel.org/uploads/tx_btbbreugel/tp_011006_integration.pdf
(17 Aralık 2009).

IMF, World Economic Outlook(WEO) Database
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/index.aspx> (5 Ağustos 2009)

WEF, Global Competitiveness Index, 2008
<http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report>
(20 Haziran 2009)

